

Univerzita Karlova v Praze

Právnická fakulta

Mgr. Jana Hošková

NEPŘÍČETNOST A ZMENŠENÁ PŘÍČETNOST

Insanity and decreased sanity

Rigorózní práce

Konzultant rigorózní práce: prof. JUDr. Jiří Jelínek, CSc.

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 15. 7. 2015

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem rigorózní práci vypracovala samostatně a všechny citace a prameny řádně vyznačila v textu. Veškerou použitou literaturu a podkladové materiály uvádím v příloženém seznamu literatury. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu. Současně souhlasím s tím, aby tato práce byla zpřístupněna v knihovně v souladu s autorským právem.

V Praze, dne 15.července 2015

podpis

Poděkování

Za odbornou pomoc při zpracování předkládané práce chci na tomto místě poděkovat konzultantovi rigorózní práce panu prof. JUDr. Jiřímu Jelínkovi, CSc.

OBSAH

ÚVOD.....	5
1. HISTORICKÝ VÝVOJ INSTITUTU NEPŘÍČETNOSTI A ZMENŠENÉ PŘÍČETNOSTI...7	
1.4 Zákon o zločinech, přečinech a přestupcích platný od roku 1852	10
1.5 Úprava nepřičetnosti a zmenšené přičetnosti v letech 1939 - 1944	11
1.6 Trestní zákon platný od roku 1950	11
1.7 Trestní zákon platný od roku 1961	12
1.8 Trestní zákoník z roku 2009	13
2. NEPŘÍČENOST A ZMENŠENÁ PŘÍČETNOST.....	16
2.1 Právní odpovědnost a typy právní odpovědnosti.....	16
2.2 Trestní odpovědnost.....	17
2.3 Subjekt trestného činu	19
2.3.1 Způsobilost k právům a k právnímu jednání	19
2.3.2 Subjekt pachatele trestného činu	20
2.4 Objekt trestného činu.....	23
2.4.1 Kvazidelikt	23
2.5 Přičetnost.....	23
2.6 Zmenšená přičetnost.....	24
2.6.1 Ochranné léčení	26
3. ZAVINĚNÁ NEPŘÍČETNOST	28
3.1 Opilství	28
3.1.1. Skutková podstata trestného činu opilství	29
3.2 Trestněprávní postih zaviněné nepřičetnosti	30
3.2.1 Tresty a ochranná opatření.....	30
3.2.2 Objektivní podmínka trestnosti - tzv. kvazidelikt.....	32
4. BIOLOGICKÁ KRITÉRIA A MOŽNÝ VZNIK NEPŘÍČETNOSTI	40
4.1 Pojem „duševní porucha“	40
4.1.1 Klasifikace psychických poruch.....	42
4.1.2 Schizofrenie.....	42
4.1.3 Maniodepresivní psychóza	43
4.1.4 Schizoafektivní psychóza	44
4.2 Problematika návykových látek	45
4.3 Pojem návykové látky a související terminologie	46
4.3.1 Druhy drog.....	49

4.3.1.1 Opiáty	50
4.3.1.2 Halucinogeny.....	50
4.3.1.3 Těkavé látky	50
4.3.1.4 Kannabinoidy	50
4.3.1.5 Psychostimulancia	51
4.3.1.6 Medikamenty	51
4.3.1.7 Nootropní látky.....	52
4.3.1.8 Alkohol	52
4.3.2 Druhy závislostí dle mezinárodní klasifikace nemocí.....	55
4.3.4 Poruchy chování vyvolané účinkem psychoaktivních látek.....	56
4.3.4.1 Poruchy vyvolané užíváním opioidů	56
4.3.4.2 Poruchy vyvolané užíváním kanabinoidů	57
4.3.4.3 Poruchy vyvolané užíváním sedativ či hypnotik	58
4.3.4.4 Poruchy vyvolané užíváním stimulantia (amfetaminy, kokain)	58
4.3.4.5 Poruchy vyvolané užíváním alkoholu	59
4.3.4.6 Poruchy vyvolané užíváním halucinogenů.....	62
5. ZAVINĚNÍ A ÚČASTENSTVÍ.....	63
5.1 Zavinění	63
5.2 Účastenství	64
5.2.1 Účastenství ve vztahu k trestnému činu opilství	65
6. SOUVISEJÍCÍ JUDIKATURA V ČR.....	66
6.1 Nemožnost vyloučení trestní odpovědnosti podle § 12 odst. 2 trestního zákona.....	66
6.2 Zkoumání nepřičetnosti pachatele	74
6.3 Patologická opilost a patologické hráčství	79
6.4 Další relevantní judikatura	82
6.5. Zmenšená přičetnost.....	84
7. PŘEHLED VYBRANÝCH ZAHRANIČNÍCH PRÁVNÍCH ÚPRAV	88
7.1 Slovensko	88
7.2 Francie	91
8. HODNOCENÍ SOUČASNÉ PRÁVNÍ ÚPRAVY A ÚVAHA DE LEGE FERENDA	93
ZÁVĚR.....	95
Shrnutí	98
Summary.....	100
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	104

ÚVOD

Tato rigorózní práce je zaměřena na rozbor problematiky trestných činů spáchaných ve stavu zaviněné nepřičetnosti a jejich trestně právní postih, když v rámci stávající právní úpravy jest tato problematika zakotvena prostřednictvím zvláštní skutkové podstaty obsažené v § 360 trestního zákoníku, označené pojmem „Opilství“.

Při tvorbě práce je třeba zodpovědět minimálně čtyři otázky, a to zda se tyto trestné činy vyskytují, zda na tyto právo reaguje, jaká je současná podoba a úroveň právní úpravy a jaká je podoba, kvalita a dostupnost pramenů potřebných k tomuto posouzení. V souvislosti s danou problematikou lze nastolit několik hypotéz. Za první, daný jev existuje. Za druhé, trestní právo jej upravuje. Za třetí, dotčená právní úprava a prameny jsou dokonalé a nepřinášejí žádné komplikace.

Předmětem zkoumání se stanou formální prameny práva, jejichž podoba je určena materiálními prameny práva, jelikož daný jev bude posuzován z hlediska trestního práva. Z tohoto důvodu bude práce čerpat zejména z právních předpisů a judikatury. Při výkladu pojmů, které bude třeba ozřejmit, bude v práci využívána i literatura.

Z vědeckých metod zkoumání budou využívány metody logické (při výkladu pramenů práva a prezentaci vlastních názorů), srovnávací (při komparaci současné a historické právní úpravy a právní úpravy České republiky a zahraniční), analytické (v trestním řízení) a systémové (v podobě respektování systému trestního práva).

Struktura práce bude následující:

V první části bude popsán historický vývoj související právní úpravy, a to od roku 1852 do roku 2009. Poté se práce bude věnovat platné právní úpravě jednání v zaviněné nepřičetnosti, a to ve druhé a třetí části. Třetí část práce pak bude rovněž detailně analyzovat trestný čin opilství.

Ve stěžejní čtvrté části se v obsáhlém rozboru práce věnuje problematice návykových látek jako nejčastějšímu prostředku přivedení se do stavu nepřičetnosti. V přehledu nejužívanějších látek se práce bude zaměřovat na jejich účinky, zejména pak se zřetelem k možnosti vyvolání stavu nepřičetnosti. Zneužívání návykových látek je častým kriminogenním faktorem a má podstatný vliv na páchaní trestné činnosti. V této části bude pojednáno rovněž o problematice alkoholu - nejčastější a nejdostupnější droze, jejíž

konzumace je v dnešní společnosti tolerována a stala se běžnou součástí společenského života.

Pátá část upravuje možnosti postihu pachatele protiprávního jednání, když dochází ke střetu zásady odpovědnosti za zavinění a spravedlivého potrestání někoho, kdo sice znal účinky návykové látky, ale v době protiprávního jednání jednal nezaviněně. Zde bude nutno rozebrat a posoudit otázky formální a materiální stránky trestného činu opilství, vyvození trestní odpovědnosti pachatele, jeho potrestání za čin spáchaný ve stavu zaviněné nepřičetnosti.

Významnou částí této práce bude srovnání dosavadní související judikatury. Přestože české právo není právem precedentním, stále větší roli sehrává judikatura vyšších soudů. Zejména proto budou uvedena ta soudní rozhodnutí, která jsou pro danou problematiku zásadní.

Předposlední sedmá část práce bude věnována porovnání české právní úpravy problematiky se zahraničními, zejména pak se slovenskou a francouzskou úpravou s tím, že rozbor bude uzavřen úvahami o možných variantách právní úpravy *de lege ferenda* v kapitole osmé.

Prameny této rigorózní práce budou zejména učebnice trestního práva, zákony a soudní judikatury, odborné publikace týkající se nepřičetnosti a přičetnosti pachatele, odborné články a studie především související s opilstvím a návykovými látkami, dále pak publikace soudní psychiatrie, soudního lékařství a právnické časopisy.

Cílem této práce by mělo být vyhodnocení dané problematiky, a to analýzou skutkové podstaty trestného činu opilství, rozlišení případů *actio libera in causa dolosa* a *culposa* a posouzení vlivu návykových látek na pachatele. Stejně tak by mělo být poukázáno na problematické jevy současné úpravy s možnými návrhy řešení.

Práce má podobu původní teoretické stati.

1. HISTORICKÝ VÝVOJ INSTITUTU NEPŘÍČETNOSTI A ZMENŠENÉ PŘÍČETNOSTI

1.1 Etapa starověkého Říma

Římské právo představuje výchozí základ pro velkou část právních institutů, které jsou používány v současném českém, evropském i celosvětovém právu.

Již v Zákoně dvanácti desek je možno se setkat s pojmem „osoby šílené“, kdy samotná odpovědnost za její konání proti právu byla zcela vyloučena bylo nařízeno ustanovení opatrovníka, jenž měl za úkol s takovouto osobou jednat. Dějiny římského práva se začínají datovat někdy kolem poloviny 5. století př. n. l., a to vydáním Zákona dvanácti desek (tabulí). Dle tradice vznikl daný nejstarší zápis římského práva jako určitý ústupek mezi patriciji a plebeji dožadující se písemné fixace obyčejových norem, neboť patricijové si nepsané právo na soudech vykládali způsobem vlastním svému prospěchu a různě jej zneužívali. Zákon dvanácti desek byl sepsán desetičlennou komisí decemvirů zvolenou lidovým shromážděním na jeden rok. Po ukončení ročního období přeložila komise deset tabulí zkodifikovaných obyčejových norem, z důvodu doplnění byli decemvirové zvoleni opětovně. Druhé decemvirální kolegium napsalo obyčeje na dvě další desky, ale ke schválení je nedalo. Objevila se snaha o nastolení tyranie v Římě. Lidé se však vzbouřili a uzurpátory sesadili, přesto dvě desky byly v lidovém shromáždění schváleny a úplná kodifikace o 12 tabulích byla poté vystavena na fóru, aby kterýkoliv občan měl možnost k nahlédnutí. Zde zůstaly dané zákony přibližně do roku 390 př. n. l., kdy po vniknutí Gallů byly zničeny a již nikdy nebyly obnoveny. Tento zákon je možné také popsat jako primitivní kodifikaci římského obyčejového práva.

Později došlo k rozšíření míry ochrany praetorem rovněž na ostatní duševní nemoci. Na duševně nemocné bylo poté nahlíženo jako na jedince, jenž nemají vlastní vůli a díky tomu jsou nezpůsobilí jak k právnímu, tak i protiprávnímu jednání. Mohlo však dojít k situaci, kdy v přechodných časových intervalech byl duševně nemocný zcela při smyslech (světlé okamžiky), a tak měl možnost konat s plnými účinky.

Jako duševně nemocný byl brán i marnotratník (*prodigus*), kterým byla míněna osoba, jež „rozhazuje“ po svých předcích nabytý majetek, poté také jakékoliv vlastnictví, pokud rodině hrozila bída. V zájmu blízkých osob byla danému člověku prétorským interdikttem odebírána správa jeho vlastnictví a dále předávána opatrovníkovi (*curator prodigi*). Marnotratník se po vydání interdiktu dostal na pozici nedospělce, tzn., že mohl podstupovat jen počínání

nabývající, neměl možnost se zavazovat ani zcizovat a také nebyl způsobilý k sepsání testamentu. Plně odpovídal za delikty a ani rodinná práva daného člověka nebyla žádným způsobem krácena. Opatrovník mu byl určen do doby jeho nápravy.

Taktéž újma na cti a vážnosti římského občana měla do určité míry vliv na způsobilost k jednání. K jejímu vzniku mohlo dojít buď na základě právního předpisu, či cestou faktickou, v případě, když někdo klesl v nevážnost u spoluobčanů pro hanebný styl života.¹

K lidem, kteří byli postiženi duševní chorobou, mělo římské právo neobvyklý přístup z pohledu trestního práva hmotného i procesního. U takovýchto jedinců se nepoužívaly tresty, avšak šlo využít detence ve vězeňské cele, aby byla společnost před těmito osobami chráněna. Osoby střídavě šílené, u nichž bylo prokázáno, že svůj čin vykonaly v období, kdy měly světlý okamžik a tím nebyl jejich úsudek ovlivněn nemocí, se stávaly za tento čin trestně odpovědnými.

Rovněž v případě, že manžel spáchal trestný čin zabití na milenci své ženy v popudu náhlého zuřivého hněvu, se zakládal na beztrestnosti. Římské právo také omezovalo či vylučovalo trestní odpovědnost pachatele, pokud se jednalo o institut „opilství a actio libera in causa“², jestliže jedinec, jenž se dopustil trestného činu v opilosti, nebyl trestně odpovědný. Tento byl však nucen nahradit způsobenou škodu a případně uhradit uvalené pokuty.

Prvním komplexním říšským trestním zákoníkem byl tehdy hrdelní řád Karla V. Constitutio Criminalis Carolina, přijatý v roce 1532. Tento řád se inspiroval bamberským hrdelním řádem z roku 1507 autora Jana ze Schwarzenbergu.³

1.2 Constitutio Criminalis Theresiana platný od 1768

Constitutio Criminalis Theresiana představoval tzv. hrdelní řád Marie Terezie, který byl vydán v roce 1768. Šlo o poměrně zásadní změnu do té doby vydanou v rámci našeho území, neboť tento řád platil pro celé císařství mimo Uher a tvořil tak důležitý sjednocující prvek.⁴

1 KINCL, J. et al.: *Římské právo*. 2. dopl. a přeprac. vyd. Praha: C. H. Beck, 1995. 386 s. ISBN 80-7179-031-1.

2 RÁLIŠ, A.: *Studie o přičetnosti*. Bratislava: Právnická fakulta University Komenského v Bratislavě, 1931, s. 21.

3 ADAMOVÁ, K.: *Dějiny veřejného práva ve střední Evropě: přehled vybraných otázek. Právnická učebnice*. C. H. Beck, 2000. 155 s. ISBN 978-80-7179-282-6.

4 ŘÍHA, J.: *Vývoj právní úpravy nepřičetnosti na našem území*. Trestní právo. 2007, str. 4.

Tento hrdelní řád byl platný v Čechách a na Moravě a jeho přijetím byla zrušena hrdelní pravomoc takřka všech soudů, ponechávající ji v kraji zpravidla jedinému, a sice soudnímu senátu krajského města, kterých bylo celkem 30.⁵ Významný milník trestního práva rozlišoval celkem tři případy opilství (ebrietas). Pod případ první spadal tzv. ebrietas involuntaria (můžeme přeložit jako opilství nedobrovolné). Jednalo se o případy, kdy si pachatel buď přivodil opilost bez vlastní viny (např. vypil neznámý nápoj), nebo k takovému pití byl donucen. Takový pachatel byl beztrestný za podmínky, že byl úplně zbaven smyslů. Postih naopak hrozil těm, kteří opilost dotyčného svým jednáním zavinili (tedy např. ho donutili vypít alkoholický nápoj), zvláště pak, pokud předvídali následky takového činu, nebo k němu dokonce směřovali. V této konstrukci můžeme dnes vnímat institut nepřímého pachatelství.

Druhý typ Theresiana nazývala ebrietas voluntarium cum plena mentis alienatione (opilství chtěné s plným vědomím jiného). Jednalo se o případy, kdy opilství, až na cizí připíjení a nabádání, z nenucené svobodné vůle pocházelo, a z toho úplně smyslů zbavení povstalo. Takový pachatel byl potom trestán mírněji, pokud ovšem opilství nebylo následkem nepřátelství či pohrůžky jiného, v nichž by bylo možno spatřovat přípravu nebo podnět k opilství. V těchto případech nemělo opilství na postih pachatele vliv. Třetí případ představovalo ebrietas voluntarium cum aliquo rationis usu (opilství chtěné s nějakým užitím rozumu). Opilý v tomto případě nebyl zbaven smyslů zcela a byl si vědom svých skutků.⁶ Dnes by daná jednání byla zřejmě označena jednáním ve zmenšené přičetnosti.

1.3 Rakouský všeobecný zákoník o zločinech a jejich trestání

Tento zákoník byl vydán za Josefa II v roce 1787. Zákoník reagoval na změny v celospolečenských událostech. Zákoník byl sestaven poměrně jednoduše, jelikož osvícenská doba vystupovala proti trestům. Tento zákoník již provedl rozdělení deliktů na správní a kriminální (soudní). V uvedeném zákoníku se musela dodržovat zásada nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege, jež se zařadila mezi základní zásady platného práva. Zásadu nullum crimen sine lege je možné latinsky přeložit jako „žádný zločin bez zákona“ a zásadu

5 VOLF, M. et al.: *Archivní příručka: sborník přednášek o archivní praxi*. Československá archivní společnost, 1948. 290 s.

6 ŘÍHA, J.: *Vývoj právní úpravy nepřičetnosti na našem území*. *Trestní právo*. 2007, č. 7, s.37.

nulla poena sine lege lze přeložit jako „žádný trest bez zákona“. Obě zásady představují jeden z pilířů právního státu v kontinentálním pojetí a znázorňují promítnutí principu legality veřejné moci do trestního práva. Nejprve byly tyto zásady formulovány ve výše uvedeném zákoníku o zločinech a trestech a poté v roce 1813 v bavorském trestním zákoníku. Význam obou zásad *nullum crimen* a *nulla poena*, které jsou v současnosti pokládány za samozřejmé, spočíval v omezení moci trestních soudců. Soudci směli posuzovat určitý skutek jako trestný čin pouze v tom případě, kdy jeho znaky byly popsány v trestním zákoníku, jenž byl účinný v době spáchání skutku, a kdy mohli za uvedený skutek uložit jen trest, kterým trestní zákoník na tento čin pamatoval. Tímto došlo k vyloučení soudcovské libovůle a ve vztahu občana ke státu se posiloval především prvek právní jistoty. Zásadu *nullum crimen* zpravidla nerespektují totalitní režimy, kdy jejich trestní právo je často založeno na materiálním pojetí trestného činu a také skutkové podstaty jsou vykládány tak extensivně, že je zcela popřena zásada právní jistoty. Trestní právo se dále již užívalo za účelem prosazení útlaku a mocenské zvrůle. „V českém trestním právu zůstávají z doby před rokem 1989 dvě skutkové podstaty, dovolující nadměrně extensivní výklad, kdy jejich aplikace tak koliduje se zásadou *nullum crimen sine lege*, a sice šíření poplašné zprávy a výtržnictví.“⁷

1.4 Zákon o zločinech, přečinech a přestupcích platný od roku 1852

Zákon č. 117/1852 ř.z., o zločinech, přečinech a přestupcích, který reagoval na celospolečenské události vzniklé v roce 1848, nepřinesl příliš výrazné změny do oblasti trestního práva a některými autory je označován za pouhou novelizaci předcházející úpravy.

Následně v roce 1803 byl přijat zákoník o zločinech a těžkých policejních přestupcích. Uvedené zákony zkoumaný pojem „příčetnost“ nenormovaly, obsahovaly pouze vyloučení příčetnosti.⁸

7 Iuridictum.pecina. *Nullum crimen sine lege* [online]. [cit-2015-05-04]. Dostupné na: http://iuridictum.pecina.cz/w/Nullum_crimen_sine_lege.

8 Institut neodolatelného donucení odpovídá dnešnímu pojetí krajní nouze.

1.5 Úprava nepřičetnosti a zmenšené přičetnosti v letech 1939 - 1944

V období II světové války po ustanovení Protektorátu Čech a Moravy platil dualismus, což znamená, že zde byl rozdílný pohled na příslušníky německé a příslušníky české. Jednalo se tak o zcela mimořádnou událost, která byla běžná jen v této zemi.⁹

Je nutné podotknout, že německý trestní zákoník byl moderní ve srovnání s rakouským, který byl platný také pro Němce na tomto území. V německém trestním zákoníku byl za nepřičetného pachatele považován člověk, který ztratil rozhodovací nebo ovládací schopnost. Ta mu zmizela kvůli chorobné poruše, duševní slabosti nebo poruchou vědomí. V tomto zákoníku byla pak upravená i zmenšená přičetnost. Zákoník uváděl, že se jednalo o sníženou schopnost rozpoznat či díky tomu jednat.¹⁰

V tomto zákoníku byly také formulace o hluchoněmých a zohledněna trestná činnost spáchaná v neschopnosti rozpoznat či jednat tímto způsobem kvůli zaostalému duševnímu vývoji. Ve zvláštním zákoně pak byla normována absolutní a relativní nepřičetnost mládeže. Za absolutně nepřičetné byly považovány děti do 14 let. Relativně nepřičetnými byla mládež od 14 – 18 let. Pozornost byla zaměřena na zjištění duševního a mravního vývoje, díky čemuž nebylo dítě schopno rozpoznat spáchání trestného činu.

V roce 1944 došlo na základě Ústavního dekretu prezidenta republiky k odstranění německých zákonů. Následně po delší dobu platily již zákony platné v roce 1852 a dále 1931, které se týkaly soudnictví nad mládeží.¹¹

1.6 Trestní zákon platný od roku 1950

V Únoru 1948 bylo v zájmu sociologické ideologie nutných značných úprav právního pořádku, což bylo důvodem pro rychlé vydání nového trestního zákona č. 86/1950 Sb. Nově vydaný předpis v § 11 definoval nepřičetnost jako stav pachatele, který díky duševní nemoci nerozpoznal, že jeho chování pro okolí vykazuje známky nebezpečí anebo díky chorobě nemohl své konání ovládat. Pachatel, který byl označen za nepřičetného, nebyl za svůj skutek

9 ŘÍHA, J.: *Vývoj právní úpravy nepřičetnosti na našem území. Trestní právo.* 2007, č. 7.

10 MIŘIČKA, A. et al.: *Nová úprava trestního soudnictví v Protektorátu Čechy a Morava.* Praha: Melantrich, 1939.

11 ŘÍHA, J.: *Vývoj právní úpravy nepřičetnosti na našem území. Trestní právo.* 2007, č. 7.

spáchaný v daném rozpoložení trestně odpovědný.¹² V uvedeném zákoně je přesně uvedeno: „Kdo pro duševní poruchu nemohl v době činu rozpoznat, že jeho jednání je pro společnost nebezpečné, nebo ovládat své jednání, není za takový čin trestně odpovědný.“¹³ Oproti dřívější úpravě tedy došlo k začlenění pojmu „duševní porucha“.

Citovaný trestní zákon vycházel z velké části z trestního zákoníku z roku 1937, nově se však uzákonilo tzv. materiální pojetí trestného činu. Jednalo se o negativní pojetí, kdy šlo o nebezpečnost daného činu vůči společnosti. V uvedeném zákoně se také již hovořilo o mladistvých pachatelích.¹⁴

V zákoně byl nově zakomponován i trestný čin „opilství“.

Trestný čin opilství byl vymezen jako stav, kdy se jedinec, který čin spáchal třeba jen z nedbalosti, dostal užitím alkoholu nebo i jinak do nepřičetného stavu a v tomto rozpoložení spáchal trestný čin. Nejvýše možný udělený trest za opilství byl stanoven na pět let odnětí svobody. V případě, že se pachatel dopustil kvazideliktu, za který zákon stanovil trest s nižší trestní sazbou, pak trest za opilství byl rovněž snížen.¹⁵ Pachatel nebyl potrestán za skutek, který spáchal v uvedeném stavu, ale byl souzen za uvedení se do nepřičetného stavu.

1.7 Trestní zákon platný od roku 1961

V trestním zákoně č. 140/1961 Sb., který zrušil zákon z roku 1950, bylo stanoveno, že pokud pachatel trpící duševní poruchou v době spáchání trestného činu nedokázal rozpoznat jeho nebezpečnost pro společnost, či ovládat své konání, není za daný trestní čin odpovědný.

Definice nepřičetnosti vyjadřovala jen obecné určení biologického kritéria jako duševní poruchy. Trestní zákon znovu navázal na materiální pojetí trestného činu, což byl důvod, proč byl na přičetného obviněného kladen požadavek rozeznání nebezpečnosti činu pro společnost a ne samotné rozeznání jeho protiprávnosti.

V ustanovení § 12 odst. 2 výše uvedeného zákona byla uvedena situace, kdy se obviněná osoba, třeba i z nedbalosti, užitím omamných látek či alkoholu, dostala do stavu nepřičetnosti. Daný případ zcela vylučoval aplikaci odst. 1 a obviněná osoba se tak stala odpovědná za čin

12 Zákon č. 86/1950 Sb., trestní zákon, ve znění zákona č. 63/1956 Sb. účinném ke dni 1. ledna 1957.

13 Trestní zákon ze dne 12. července 1950.

14 ŘÍHA, J.: *Vývoj právní úpravy nepřičetnosti na našem území. Trestní právo.* 2007, č. 7, s. 38–40.

15 Zákon č. 86/1950 Sb., trestní zákon, ve znění zákona č. 63/1956 Sb. účinném ke dni 1. ledna 1957.

spáchaný ve stavu nepřičetnosti.¹⁶ Důvodem toho, že se v zákoně vydaném roku 1961 neobjevilo ustanovení o opilství, byla snaha bojovat s alkoholismem a omamnými látkami, a proto se pachatelé stali plně trestně odpovědnými za činy, které v daném stavu spáchali. Z teoretického hlediska se jednalo o problematickou situaci, jelikož nebylo možné dodržet zásadu tzv. nullum crimen sine culpa. Hlavním důvodem této neschopnosti bylo, že jako pachatel trestného činu byl považován také ten, kdo byl nepřičetný. Avšak zavinění této osoby bylo možné vidět v jednání, kterým si onu nepřičetnost způsobila.¹⁷

Roku 1990 došlo prostřednictvím novelizace ustanovení § 12 odst. 2, v oblasti nepřičetnosti k důležitým změnám. Pojem „požitím alkoholického nápoje nebo omamného prostředku“ byl nahrazen za formulaci „vlivem návykové látky.“ Pod návykové látky pak spadají „alkohol, omamné látky, psychotropní látky a ostatní látky způsobilé nepříznivě ovlivnit psychiku člověka nebo jeho ovládací nebo rozpoznávací schopnosti nebo sociální chování.“¹⁸

V ustanovení § 32 uvedeného zákona je normováno: *Jestliže pachatel spáchal trestný čin ve stavu zmenšené přičetnosti, který si, a to ani z nedbalosti, nepřivodil požitím alkoholického nápoje nebo omamného prostředku, přihlédne soud k této okolnosti při stanovení druhu trestu a jeho výměry. Má-li soud za to, že by vzhledem k zdravotnímu stavu takového pachatele bylo možno za současného uložení ochranného léčení (§ 72) dosáhnout účelu trestu i trestem kratšího trvání, sníží trest odnětí svobody pod dolní hranici trestní sazby, nejzávažnějším omezením uvedeným v § 40 odst. 3, a uloží zároveň ochranné léčení.*¹⁹

1.8 Trestní zákoník z roku 2009

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník nahradil po 47 letech účinnosti zákon z roku 1961 a výrazně změnil a modernizoval české trestní právo. Nový trestní zákoník je významnou změnou (*rekodifikací*) trestního práva hmotného, ve které je zásadní změna v rámci hodnotového systému české společnosti po roce 1989. Jelikož se nejednalo o pouhé shrnutí novel trestního zákona č. 140/1961 Sb., ale o zcela nový trestní zákoník s celou řadou změn

16 Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění zákona č. 120/1962 Sb. účinném ke dni 1. ledna 1962.

17 ŘÍHA, J.: *Vývoj právní úpravy nepřičetnosti na našem území. Trestní právo*, 2007, č. 7, s. 43.

18 Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění zákona č. 175/1990 Sb. účinném ke dni 1. července 1990.

19 Trestní zákon 140/1961 Sb.

ve srovnání s dřívější úpravou, přináší celou řadu nových oblastí.²⁰

Po novém trestním zákoníku volali odborníci z justiční praxe, i široká veřejnost velmi dlouhou dobu, jelikož trestní zákon z roku 1961 byl již v mnohém zastaralý. Nový zákoník je možné považovat za propracovaný koncentrát zkušeností a znalostí odborníků na trestní právo, jenž se staví na roveň moderních zákoníků ostatních demokratických zemí.²¹ V rámci přičetnosti je tedy nutné se zabývat některými změnami, které byly novým trestním zákoníkem přijaty. K základním změnám obsaženým v novém trestním zákoníku vůči dřívějšímu trestnímu zákonu č. 140/1961, Sb., který byl platný a účinný od 1. 1. 1962 a jehož účinnost skončila k 31. 12. 2009 v souvislosti s přičetností a nepřičetností patří skutečnost, že v obecné části trestního zákoníku jsou v ustanovení § 1 - § 139 upraveny základy trestní odpovědnosti, trestní sankce a další ustanovení, bez kterých není možné uplatňovat skutkové podstaty trestných činů, jež jsou obsažené ve zvláštní části trestního zákoníku. Všechny tyto obecné znaky trestného činu jsou zahrnuty do obecné části trestního zákoníku (jako je společenská škodlivost činu, věk pachatele a také jeho přičetnost, účastenství na trestném činu a celá řada dalších).²²

V nově přijatém trestním zákoníku byl také upřesněn pojem nepřičetnost. Nově zde přibylo: „*Kdo pro duševní poruchu v době spáchání činu nemohl rozpoznat jeho protiprávnost nebo ovládat své jednání, není za tento čin trestně odpovědný.*“²³ Aktuálně byla v ustanovení § 27 trestního zákoníku upravena také zmenšená přičetnost: „*Kdo pro duševní poruchu v době spáchání činu měl podstatně sníženou schopnost rozpoznat jeho protiprávnost nebo ovládat své jednání, je zmenšeně přičetný.*“²⁴ Nesmí se ovšem jednat o stav zcela vylučující některou z těchto schopností, neboť by se jednalo o nepřičetnost. Otázka nepřičetnosti a zmenšené přičetnosti je tak otázkou právní, její posouzení náleží pouze orgánům činným v trestním řízení ve vztahu k určitému trestnému činu pachatele. Posouzení nepřičetnosti a zmenšené přičetnosti musí být založeno na odborných znalostech, z toho důvodu se nemůže obejít bez psychiatrického znaleckého posudku, ve kterém musí být co nejpřesněji stanoveno, do jaké míry z kvalitativního i z kvantitativního hlediska duševní

20 VANTUCH, P.: *Nový trestní zákoník* [online]. Právní rádce [cit-2015-05-04]. Dostupné na: <http://pravnicaradce.ihned.cz/c1-38730700-novy-trestni-zakonik-c-40-2009-sb>.

21 Reforma justice. *Obecně o trestním zákoníku* [online]. [cit-2015-05-04]. Dostupné na: <http://www.reformajustice.cz/cz/trestni-zakonik/obecne-o-trestnim-zakoniku.html>.

22 VANTUCH,P.: *Nový trestní zákoník* [online]. Právní rádce [cit-2015-05-04]. Dostupné na: [ttp://pravnicaradce.ihned.cz/c1-38730700-novy-trestni-zakonik-c-40-2009-sb](http://pravnicaradce.ihned.cz/c1-38730700-novy-trestni-zakonik-c-40-2009-sb).

23 Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

24 Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

porucha u pachatele ovlivnila jeho schopnosti rozpoznávací i ovládací, pokud se tyto nebo minimálně jedna z nich už blížila stavu jejího vymizení, tedy v jakém směru a rozsahu zůstaly zmíněné schopnosti pachatele zachovány. Tato skutečnost má dále rozhodující význam pro otázku, jestli se jednalo o podstatně sníženou rozpoznávací či ovládací schopnost pachatele. Duševní porucha také může být způsobena rozdílnými příčinami, zejména samotnou duševní chorobou, ale i jinou nemocí, jež má takovou poruchu za následek, nebo může být vyvolána požitím návykových látek, jako je alkohol nebo omamných látek. Duševní porucha, která je příčinou nepřičetnosti, může být přechodná a krátkodobá, a to od několika vteřin (např. porucha vědomí u řidiče auta, jako příčina dopravní nehody, při níž dojde k ublížení na zdraví) či minut (např. epileptický záchvat, v rámci něhož dojde k ublížení na zdraví osobě poskytující pomoc nemocnému), ale může být také dlouhotrvající nebo trvalá (např. schizofrenie či mentální retardace). Proto je duševní poruchou nejen duševní choroba, ale i krátkodobá porucha psychických funkcí, hluboká porucha vědomí, slabomyslnost a jakákoli jiná těžká duševní odchylka, která je z hlediska ustanovení § 26 a § 27 trestního zákoníku významná, pokud měla za následek ztrátu nebo zmenšení rozpoznávacích či ovládacích schopností.²⁵

25 Právní rádce. *Nový trestní zákoník* [online]. [cit-2015-05-04]. Dostupné na: <http://pravnicradce.ihned.cz/c1-38730700-novy-trestni-zakonik-c-40-2009-sb>.

2. NEPŘÍČENOST A ZMENŠENÁ PŘÍČETNOST

2.1 Právní odpovědnost a typy právní odpovědnosti

Právní odpovědnost lze dělit z různých hledisek:

- a) dle charakteru společenských vztahů, k jejichž ochraně slouží;
- b) dle předpokladů vzniku právní odpovědnosti;
- c) dle toho, jestli porušená povinnost tvoří obsah závazkového vztahu nebo nikoli;
- d) dle toho, kdo nese nepříznivé právní následky.²⁶

Ad a) Odpovědnost dle charakteru společenských vztahů, k jejichž ochraně slouží

V tomto případě se mohou rozlišovat druhy odpovědnosti dle jednotlivých právních odvětví na pracovněprávní, trestní, občanskoprávní, správní aj.

Ad b) Odpovědnost dle předpokladů vzniku právní odpovědnosti

Podle předpokladů vzniku odpovědnosti se odpovědnost dělí na subjektivní a objektivní.

- Subjektivní odpovědnost – je nejčastějším druhem právní odpovědnosti, k jejímuž vzniku je potřeba jak objektivních předpokladů, tak zavinění. Na zásadě subjektivní odpovědnosti je založena trestní a disciplinární odpovědnost, většina kauz odpovědnosti za škodu aj.
- Objektivní odpovědnost – v případě, že je založena na objektivním principu, stačí k jejímu vzniku naplnění objektivních předpokladů. Použití daného principu odpovědnosti je v právu odůvodněno tam, kde má zabezpečit poskytnutí intenzivnější ochrany před následky rizika, jenž vyplývá z výkonu určitých činností. Aby právo zmírnilo značně širokou a přísnou objektivní odpovědnost, stanovuje v mnoha případech možnost odpovědného subjektu zprostit se odpovědnosti, pokud prokáže, že škoda vznikla z příčin uvedených v právní normě. Příčiny umožňující odpovědnému subjektu zprostit se odpovědnosti, jsou označovány jako liberační důvody (vyšší moc, tj. neodvratitelná a nepředvídatelná událost).

26 SPIRIT, M.: *Úvod do studia práva*. 2. vyd. Praha: Grada, 2014. 192 s. ISBN 978-80-247-9351-1.

Ad c) Odpovědnost dle toho, zda porušená povinnost tvoří obsah závazkového vztahu nebo nikoli

Podle toho, zda povinnost, jež byla protiprávním jednáním porušena, tvoří obsah závazkového vztahu či ne, rozeznáváme závazkovou odpovědnost (např. odpovědnost za prodlení či vady) a odpovědnost mimozávazkovou (např. odpovědnost trestní).

Ad d) Odpovědnost dle toho, kdo nese nepříznivé právní následky

Dle toho, zda nepříznivé právní následky nese ten, kdo porušil právní povinnost či někdo jiný, rozeznáváme odpovědnost:

- za vlastní protiprávní jednání;
- za cizí protiprávní jednání.

Při odpovědnosti za cizí protiprávní jednání nese následky někdo jiný než ten, kdo se daného jednání, z něhož vznikla újma, dopustil, či je nese společně s ním. Jedná se o výjimečné případy stanovené v zájmu ochrany třetích osob před následky protiprávního konání většinou těch, kdo nedokáží ovládat své jednání anebo posoudit jeho následky (např. osoby nezletilé).

O odpovědnost za cizí protiprávní jednání se nejedná, poruší-li právní povinnost zaměstnanec právnické osoby, když plní její úkoly. Dané jednání zaměstnance je považováno za protiprávní jednání právnické osoby samé.²⁷

2.2 Trestní odpovědnost

Pod pojmem trestní odpovědnost se rozumí odpovědnost za trestné činy. *„Jejich spáchání je právní skutečností zakládající odpovědnostní vztah (trestněprávní vztah) mezi subjektem trestní odpovědnosti (zpravidla pachatelem) a státem.“*²⁸

Hlavní podstatou trestní odpovědnosti je povinnost pachatele se podrobit trestu (ochrannému opatření), jenž může být uložen pouze na základě zákona. Danému odpovídá oprávnění soudu uložit pachateli jménem státu ochranné opatření či trest.²⁹

27 SPIRIT, M.: *Úvod do studia práva*. 2. vyd. Praha: Grada, 2014. 192 s. ISBN 978-80-247-9351-1.

28 SPIRIT, M.: *Úvod do studia práva*. 2. vyd. Praha: Grada, 2014. 192 s. ISBN 978-80-247-9351-1, s. 103.

29 SPIRIT, M.: *Úvod do studia práva*. 2. vyd. Praha: Grada, 2014. 192 s. ISBN 978-80-247-9351-1.

2.2.1 Skutková podstata trestného činu

Trestné činy prezentují nejvýznamnější protiprávní jednání. Souhrnně je lze označit jako trestní delikty. Jedná se o delikty postihované dle norem trestního práva. Jako skutkovou podstatu je možné označit souhrn znaků, které určují, o jaký trestný čin se jedná. Danými znaky se od sebe liší různé druhy trestných činů (ublížení na zdraví, podvod, zpronevěra, loupež apod.). Jakákoli skutková podstata trestného činu je určována čtyřmi skupinami znaků:

- Objektem a objektivní stránkou,
- Subjektem (pachatelem) a subjektivní stránkou.³⁰

Skutkovou podstatu tvoří znaky obecné a zvláštní, obsaženy v části zvláštní, ale i v části obecné a obě části musí být posuzovány stejně. Z toho plyne, že v důsledku omylu nebo také okolnosti, které vylučují protiprávnost, se pachatel může dopustit tzv. putativního deliktu, jenž tuto skutečnost činí beztrestnou, neboť ve skutečnosti se nestalo nic trestného.³¹

Dané znaky jsou u každé skutkové podstaty trestného činu. Jestliže čin nemá veškeré tyto znaky, poté tu není ani skutková podstata, což znamená, že se nejedná o trestný čin.

K popisu skutkové podstaty trestného činu náleží taktéž znak protiprávnosti. Protiprávnost plyne z právního řádu jako celku, většinou je to pak z právních norem mimo oblast trestního práva.

Objektem trestného činu jsou společenské vztahy, hodnoty a zájmy chráněny trestním zákonem, jedná se například o zájem na ochraně osobní svobody, života, zdraví, důstojnosti apod. Jde tedy o takové vztahy, na jejichž ochraně společnosti záleží, což je důvodem, proč je jejich porušení či ohrožení postihováno trestní sankcí, tzn. prostředkem státního donucení. Trestní právo ochraňuje společenské hodnoty a vztahy, jenž jsou upraveny jinými právními odvětvími, především pak právem ústavním, rodinným, obchodním, finančním a občanským. Dle povahy objektů trestných činů je upravena systematika zvláštní části trestního zákona. Jsou zde zachyceny pouze ty nejdůležitější trestné činy, tedy nikoli úplný výčet ze zákona:

- trestné činy hospodářské (neoprávněné podnikání, poškozování spotřebitele, neoprávněné provozování loterie a podobné sázkové hry apod.)
- trestné činy proti majetku (krádež, zpronevěra, podvod apod.)

30 JELÍNEK, J. et al.: *Trestní právo hmotné*, Obecná část, Zvláštní část, 4. vydání, Praha, Leges, 2014, s. 165.

31 KALLAB, J.: *Trestní právo hmotné: část obecná i zvláštní*. Praha: Melantrich, 1935.

- trestné činy proti rodině a dětem (bigamie, opuštění dítěte nebo svěřené osoby, týrání svěřené osoby apod.)
- trestné činy proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti (sexuální obtěžování, znásilnění apod.)
- trestné činy proti svobodě a právům na ochranu důstojnosti, soukromí a listovního tajemství (vydírání, loupež, neoprávněné nakládání s osobními údaji apod.)
- trestné činy proti životu a zdraví (vražda, ublížení na zdraví, účast na sebevraždě apod.)
- trestné činy proti životnímu prostředí (znečištění ovzduší, vody, půdy, týrání zvířat, pytláctví apod.)
- trestné činy proti pořádku ve věcech veřejných (zneužívání pravomoci veřejného činitele, přijímání úplatků apod.)
- trestné činy proti branné povinnosti (maření způsobilosti k službě, neplnění odvodní povinnosti apod.)
- trestné činy obecně nebezpečné (nedovolené ozbrojování, nedovolená výroba a držení omamných a psychotropních látek a jedů apod.)
- trestné činy proti České republice, cizímu státu a mezinárodní organizaci (sabotáž, vlastizrada, teroristický útok apod.).³²

2.3 Subjekt trestného činu

2.3.1 Způsobilost k právům a k právnímu jednání

Již z historického pohledu se pod názvem trestního práva slučují pouze normy, které se vztahují na jednání příčetných osob. Otázkou příčetnosti se zabývá trestní právo zejména v souvislosti s otázkou viny, proto příčetnost se považuje za znak a někdy za podmínku viny. Podle Kallaba (1935) se otázka viny liší od otázky příčetnosti. Kallab dále dodává: „...*abych mohl o vině jednati, musím míti před sebou jednání příčetného člověka. V tom smyslu by se mohlo učiti, že příčetnost je podmínkou viny, poněvadž kde není příčetnosti, není viny ve smyslu trestního práva. Ale není vždy viny tam, kde je příčetnost. Tím, že se dokáže, že*

32 SPIRIT, M.: *Úvod do studia práva*. 2. vyd. Praha: Grada, 2014. 192 s. ISBN 978-80-247-9351-1.

pachatel byl přičetný, není ještě nic řečeno o jeho vině. Že jen u přičetného můžeme mluvit o vině, je výsledkem dlouhého historického procesu.“³³

Podle Kallaba je možné pojem přičetnosti vyvodit jen z právního řádu. Také choromyslný člověk může někoho usmrtit a to na základě jednání, při kterém uvážil uvedený výsledek a snad velmi rafinovaně se na něj připravil, tudíž tady je jak objektivní tak subjektivní stránka a jsou zde tedy shrnuty všechny zákonné znaky zločinu vraždy. Skutečnost, že se choromyslný člověk netrestá, ale zavírá do ústavu pro choromyslné, je důsledkem právního řádu, který vytvořil normy trestního práva, platného pro přičetné osoby.³⁴ Kallab k tomuto dále uvádí:...*“To není logická nějaká nutnost, nýbrž věc toliko účelnosti, jak patrně z toho, že nejen byly doby, jež tohoto rozdílu neznaly, nýbrž že i nyní se vyskytují myšlenkové směry (kriminálně politické tendence), jež vycházejíce z názoru, že trestní právo je výhradně ochranou společnosti, slučují v něm zase všechny normy, vztahující se na ochranu společnosti proti individuím, tedy i normy o ochraně proti choromyslným, jejich nuceném léčení, o tom, jak je učiniti neškodnými...*“³⁵

Za subjekt trestného činu je považován člověk. Kallab uvádí, že již dříve byly právnické osoby v oboru trestního práva bez způsobilosti. S ohledem na přičetnost lze také uvést, že právní způsobilost být subjektem trestného činu je závislá na určitých duševních schopnostech. V trestním právu však splývá způsobilost k právům se způsobilostí k právnímu jednání, přičemž jakékoliv zastupování je vyloučeno.³⁶

2.3.2 Subjekt pachatele trestného činu

Podle ustanovení § 22 trestního zákoníku je pachatelem trestného činu ta osoba, která svým jednáním naplnila znaky skutkové podstaty trestného činu nebo jeho pokusu anebo přípravy, pokud je trestná. Pachatelem trestného činu je také ten, kdo k provedení činu užil jiné osoby, jež není trestně odpovědná pro nedostatek věku, dále pro nepřičetnost, omyl nebo proto, že jednala v nutné obraně, případně krajní nouzi či za jiných okolností vylučujících protiprávnost, anebo sama nejednala či nejednala zaviněně. Pachatelem trestného činu může

33 KALLAB, J.: *Trestní právo hmotné platné v zemi české a moravskoslezské : (část obecná i zvláštní)*. Praha: Melantrich, 1935, s. 38.

34 KALLAB, J.: *Trestní právo hmotné platné v zemi české a moravskoslezské : (část obecná i zvláštní)*. Praha: Melantrich, 1935.

35 KALLAB, J.: *Trestní právo hmotné platné v zemi české a moravskoslezské : (část obecná i zvláštní)*. Praha: Melantrich, 1935, s. 38.

36 KALLAB, J.: *Trestní právo hmotné platné v zemi české a moravskoslezské : (část obecná i zvláštní)*. Praha: Melantrich, 1935.

být i osoba, která k provedení činu užila osoby, jež nejednala ve zvláštním úmyslu nebo i z pohnutky předpokládané zákonem. V uvedených případech není vyloučena trestní odpovědnost této osoby za jiný trestný čin, jež tímto jednáním spáchala. Dále je v ustanovení § 113 stanoveno, že se pachatelem také rozumí, pokud nevyplývá z jednotlivého ustanovení trestního zákona něco jiného, i spolupachatel a účastník.³⁷

Podle českého trestního zákoníku může být pachatelem pouze:

- a) fyzická osoba, která je v době činu
- b) příčetná,
- c) dovršila patnáctý rok věku,
- d) je rozumově a mravně vyspělá, jde-li o mladistvého pachatele provinění,
- e) podle okolností jde o osobu charakterizovanou zvláštními znaky (tzv. konkrétní subjekt, tzv. speciální subjekt, tzv. vlastnoruční delikty).

Podmínky a)-c) musí být splněny současně, zbylé dvě podmínky podle okolností případu.³⁸

Obecně se za pachatele považuje fyzická osoba, která je starší 15 let věku a která je příčetná. Pokud se jedná o mladistvého pachatele (ve věku 15-18 let), tak musí navíc být mravně a rozumově vyspělá³⁹. Většinu trestných činů může za výše uvedených předpokladů spáchat kdokoli, ovšem některé trestné činy tvoří výjimku, jelikož vyžadují zvláštní vlastnosti pachatele nebo jeho zvláštní způsobilost. V těchto případech se jedná o znaky skutkové podstaty, které charakterizují pachatele trestného činu.

Do 31.12.2011 české trestní právo spočívalo na zásadě individuální odpovědnosti, neznalo odpovědnost právnických osob. Po zavedení trestní odpovědnosti právnických osob

37 Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

38 JELÍNEK, J. et al.: *Trestní právo hmotné*, Obecná část, Zvláštní část, 4. vydání, Praha, Leges, 2014, s. 201.

39 § 5 odst. 1 zákona č.218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže. K tomu srov. R 19/2007-I. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27.9.2006, sp.zn. 8 Tdo 1069/2006 - Úroveň rozumové a mravní vyspělosti požadovaná ustanovením § 5 odst. 1 ZSM jako předpoklad trestní odpovědnosti mladistvých má dvě složky, které se vzájemně ovlivňují a tvoří z hlediska vývoje mladistvého nedílný celek. Rozumovou a mravní vyspělost mladistvého je třeba posuzovat jednak ve vzájemných souvislostech obou těchto složek (nikoli izolovaně), jednak ve vztahu k obvyklému vývoji mladistvých, přičemž ze zákonné úpravy nevyplývají odlišné podmínky pro stanovení úrovně rozumové vyspělosti a mravní vyspělosti; v obou případech platí, že pouze v odůvodněných pochybnostech podložených konkrétními zjištěními je namístě, aby tato otázka byla řešena na podkladě posudku znalce z oboru zdravotnictví, odvětví psychiatrie, a znalce z oboru zdravotnictví nebo pedagogiky, odvětví psychologie, se specializací na dětskou psychologii (§ 58 odst. 1 ZSM).

se zásada individuální trestní odpovědnosti fyzických osob změnila na zásadu souběžné, nezávislé trestní odpovědnosti fyzických a právnických osob.⁴⁰

Jak uvádí trestní zákoník, pachatelem tedy může být taková fyzická osoba, která splňuje výše uvedené podmínky a navíc je příčetná. U každého jedince se příčetnost předpokládá, nepřičetnost se musí dokazovat v trestním řízení. Příčetnost tak tvoří obligatorní znaky subjektu trestného činu. Uvedená osoba tedy musela být v době spáchání trestného činu příčetná, což je zachyceno v ustanovení § 26 trestního zákoníku. Za účelem detailního pojednání o příčetnosti je nutno definovat termín duševní porucha, která bude dále blíže rozebrána v následující kapitole. Pod pojmem „duševní porucha“ však může existovat velké množství poruch v celém spektru podob. Skutečnost, že pachatel činu trpí duševní poruchou ovšem sama o sobě příčetnost, tedy trestní odpovědnost, nevyklučuje. K duševní poruše se musí dále přiřadit neschopnost rozpoznat nebezpečnost činu pro společnost, jež se označuje jako neschopnost rozumová či neschopnost ovládat své jednání, které se označuje jako neschopnost určovací, případně obě. Avšak nezbytnou podmínkou, jež musí být splněna, je ta skutečnost, že neschopnost rozumová či neschopnost určovací jako následek duševní poruchy, kterou daný pachatel trpí, musí existovat v době činu. V rámci trestního řízení musí být duševní porucha diagnostikována, musí být přesně zjištěno, jaký vliv měla na trestní jednání pachatele trestného činu a dle toho je následně posuzován v rámci trestního řízení její význam.

Případnou nepřičetnost pachatele je poté nezbytné posuzovat v každém jednotlivém případě, a to rovněž ve vztahu k povaze trestného činu. Není ovšem vyloučeno, aby u pachatele byla příčetnost dána pro jeden druh trestného činu, zatímco v rámci spáchání trestného činu, jenž je složitější, může být tentýž pachatel shledán nepřičetným.⁴¹

Přestože se s pojmem „zmenšená příčetnost“ lze v několika ustanoveních trestního zákona setkat, samotný zákon jeho obsah nevymezuje. Přesto z konstrukce nepřičetnosti je možné obecně dovodit, že i když nepřičetnost vyžaduje plnou neschopnost rozumovou či neschopnost určovací v rámci zmenšené příčetnosti se jedná o stav, kdy schopnost rozumová anebo schopnost určovací, jsou u daného pachatele činu sníženy.

Zmenšená příčetnost je soudem zohledněna například v rámci ukládání trestu, kdy

40 JELÍNEK, J. et al.: *Trestní právo hmotné*, Obecná část, Zvláštní část, 4. vydání, Praha, Leges, 2014, s. 204.

41 K tomu srov. NS 16/2002-T 391. 2. Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 17.4.2002, sp.zn.7 Tz 11/2002 - Při spáchání několika pro společnost škodlivých trestných činů může být pachatel ve vztahu k některým z nich příčetný, zatímco ve vztahu k jiným nepřičetný (jde o tzv. nepřičetnosti parciální).

pachatel spáchal trestný čin ve stavu zmenšené přičetnosti, kterou si, a to ani z nedbalosti nepřivodil na základě návykové látky, přihlédne soud k uvedené okolnosti při stanovení druhu trestu a jeho výměry. Pokud však má soud za to, že vzhledem ke zdravotnímu stavu daného pachatele by bylo možné za současného uložení ochranného léčení dosáhnout takového účelu trestu rovněž trestem kratšího trvání, sníží trest odnětí svobody pod dolní hranici trestní sazby a uloží zároveň ochranné léčení.

Soud navíc může upustit od potrestání tehdy, kdy pachatel spáchal trestný čin ve stavu zmenšené přičetnosti a kdy se soud domnívá, že ochranné léčení, jež zároveň ukládá, zajistí navíc nápravu pachatele i ochranu společnosti lépe než trest. Také zde ovšem musí být splněna podmínka, že si pachatel stav zmenšené přičetnosti nepřivodil ani z nedbalosti či vlivem návykové látky.⁴²

2.4 Objekt trestného činu

S objektem trestného činu lze uvést tzv. kvazidelikt. Dále problematika v kapitole 3.2.2.

2.4.1 Kvazidelikt

Činem jinak trestným (tzv. kvazideliktem) je myšlen čin nepřičetného pachatele, jenž má znaky trestného činu. Jedná se o znaky kteréhokoliv trestného činu. Zpravidla se jedná o trestné činy proti životu a zdraví nebo proti majetku.⁴³ Kvazidelikt, který je spáchaný v uvedeném stavu – tedy jde o tzv. patologickou opilost, kdy se má za to, že pokud mohl pachatel u takové opilosti předvídat, že požití alkoholického nápoje vlivem předchozí poruchy nervové soustavy či duševní poruchy bude mít za následek nepřičetnost, poté bude čin spáchaný v nepřičetnosti odpovídat trestnému činu na základě ustanovení § 360 o opilství.⁴⁴

2.5 Přičetnost

Přičetnost není zaznamenána v zákoně. Naopak v zákoně je normováno negativní vymezení, a sice v ustanovení § 26 TZ: „*Kdo pro duševní poruchu v době spáchání činu*

42 Epravo. *Přičetnost a zmenšená přičetnost* [online]. [cit-2015-05-04]. Dostupné na: <http://www.epravo.cz/top/clanky/pricetnost-a-zmensena-pricetnost-17109.html>.

43 VANTUCH, P.: *Trestní zákoník s komentářem k 1. 8. 2011*. ANAG, 2011. 1367 s. ISBN 978-80-7263-678-8.

44 URBÁNKOVÁ, S.: *Trestní právo hmotné*. Epraha [online]. [cit-2015-05-04]. Dostupné na: <http://www.epraha.cz/joomla/images/dokumenty/ss/skripta/trestni-pravo.pdf>.

*nemohl rozpoznat jeho protiprávnost nebo ovládat své jednání, není za tento čin trestně odpovědný.*⁴⁵

Příčetnost je podmíněna schopností pachatele chápat význam svého jednání, chápat důsledky svého činu pro společnost a ovládat své jednání.

Kallab (1935) považuje příčetnost za čistě právní pojem ve smyslu trestního práva. Příčetnost je podle něj soubor duševních vlastností, které pachatel trestného činu musí mít, aby smyslu trestního práva za něj mohl odpovídat. Z výše uvedeného vyplývá, že i tam, kde právo činí tuto právní kvalifikaci individua závislou na určitých duševních vadách, není věcí znalce, psychiatra, aby mohl rozhodnout o otázce nepřičetnosti, ale pouze aby zajistil fakta, která jsou laikovi nepřístupná a na jejichž základě by si soudce mohl vytvořit představu o tom, jestli způsobilost k právům, tedy právní schopnost je zde dána. Podobně ani není možné příčetnost ztotožnit s přírodovědným pojmem duševního zdraví, normálností a není možné ji ztotožnit s metafyzickým a filozofickým pojmem svobody vůle.^{46, 47}

2.6 Zmenšená příčetnost

Příčetnost je zaznamenána v zákoně č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů. V ustanovení § 27 je uvedeno: „*Kdo pro duševní poruchu v době spáchání činu měl podstatně sníženou schopnost rozpoznat jeho protiprávnost nebo ovládat své jednání, je zmenšeně příčetný.*“⁴⁸

V ustanovení § 40 odst. 1 trestního zákoníku je upraven obligatorní důsledek spáchání trestného činu ve stavu zmenšené příčetnosti, jíž si pachatel nepřivodil, a to ani z nedbalosti či vlivem návykové látky.⁴⁹

V zákoně, tedy v ustanovení § 40 trestního zákoníku je uvedeno následující:…*“Jestliže pachatel spáchal trestný čin ve stavu zmenšené příčetnosti, který si, a to ani z nedbalosti, nepřivodil vlivem návykové látky, přihlédne soud k této okolnosti při stanovení druhu trestu a*

45 Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

46 Filozofický nebo náboženský pojem svobody vůle nemá s právním pojmem příčetnosti nic společného. Jelikož náboženská představa, že člověk má ve své duši schopnost být příčinou, která sama nemá další příčiny, je z tohoto hlediska pouze výrazem pro metodický poznatek, že norma etická a právní má smysl jen tam, kde se předpokládá možnost i dalšího jednání.

47 KALLAB, J.: *Trestní právo hmotné platné v zemi české a moravskoslezské : (část obecná i zvláštní)*. Praha: Melantrich, 1935.

48 Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

49 VANTUCH, P.: *Trestní zákoník s komentářem k I. 8. 2011*. ANAG, 2011. 1367 s. ISBN 978-80-7263-678-8.

*jeho výměry. Má-li soud za to, že by vzhledem k zdravotnímu stavu pachatele uvedeného v odstavci 1 bylo možno za současného uložení ochranného léčení (§ 99) dosáhnout možnosti jeho nápravy i trestem kratšího trvání, sníží trest odnětí svobody pod dolní hranici trestní sazby, přičemž není vázán omezením uvedeným v § 58 odst. 3, a uloží zároveň ochranné léčení.*⁵⁰

Pachatel jednal v nepřičetnosti, jestliže:

- trpí duševní poruchou,
- je zbaven schopnosti rozpoznat protiprávnost činu nebo ovládnout své jednání,
- ztráta rozpoznávací nebo ovládací schopnosti je důsledkem duševní poruchy,
- duševní porucha a ztráta rozpoznávací nebo ovládací schopnosti u postižené osoba jsou dány v době činu.

Shora uvedené podmínky musí být splněny současně.⁵¹

Pachatelem nezaviněná zmenšená přičetnost v době spáchání trestného činu odůvodňuje zvláštní postup soudu, který ke zmenšené přičetnosti přihlédne při stanovení druhu i výměry trestu. Soud také může uložit jiný druh trestu, než jaký by uložil v rámci neexistence zmenšené přičetnosti či zohlední v rámci trestní sazby, případně také v kombinaci s příslušným ochranným opatřením. Uvedený postup se uplatní pouze tehdy, jestliže nepůjde o úplnou nepřičetnost a pokud neupustí soud od potrestání v souvislosti se zmenšenou přičetností.

Zmenšená přičetnost spočívá v tom, že pachatel z důvodu duševní poruchy v době spáchání činu měl podstatně sníženou schopnost rozpoznat jeho protiprávnost či ovládat své jednání. Duševní poruchou se pak rozumí kromě duševní poruchy vyplývající z duševní nemoci také hluboká porucha vědomí, dále mentální retardace, těžká asociální porucha osobnosti či jiná těžká duševní nebo sexuální odchylka. Zmenšená přičetnost není polehčující okolností, jelikož nemusí snižovat společenskou škodlivost uvedeného činu a jeho závažnost, a tím pak odůvodňovat mírnější trest, podobně je tomu u polehčujících okolností. Trestný čin, který je spáchaný ve stavu zmenšené přičetnosti, není vždy méně závažným či škodlivým. Stav zmenšené přičetnosti má nejčastěji dvojí důsledek, kdy na jedné straně snižuje míru zavinění pachatele a na druhé straně zpravidla zvyšuje nebezpečnost osoby pachatele. Z výše uvedeného vyplývají obtíže v rámci hodnocení společenské škodlivosti a závažnosti činu,

50 Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

51 JELÍNEK, J. et al.: *Trestní právo hmotné*, Obecná část, Zvláštní část, 4. vydání, Praha, Leges, 2014, s. 206.

který je spáchán ve stavu zmenšené přičetnosti uvedeného pachatele.⁵² V případě, že obviněný je stížen duševní poruchou, která nastala až po spáchání trestného činu, pak trestní řád upravuje postup trestního stíhání a taková okolnost je důvodem pro přerušení trestního stíhání (§ 173, § 188, §224, §255, §257 trestního řádu).

Snížení trestu odnětí svobody za současného uložení ochranného léčení soudem je především fakultativním důsledkem spáchání trestného činu ve stavu zmenšené přičetnosti, jež nebyla zaviněna pachatelem vlivem návykové látky. Jestliže soud dospěje k názoru, že by vzhledem ke zdravotnímu stavu pachatele uvedeného v zákoně mohl za současného uložení ochranného léčení dle tohoto zákona dosáhnout možnosti jeho nápravy za trestem kratšího trvání, poté sníží trest odnětí svobody pod dolní hranici trestní sazby a uloží navíc ochranné léčení. Soud může také takto postupovat jen v případě, jestliže to je odůvodněno zdravotním stavem pachatele, přičemž k uvedenému závěru může také dospět jen dle posouzení duševního stavu pachatele znalcem, jež doporučil také nejvhodnější druh i formu ochranného léčení, jež se má uložit současně s trestem. Trestem kratšího trvání se zde rozumí trest odnětí svobody, kdy může dojít k jeho snížení také pod dolní hranici trestní sazby. Snížení trestu odnětí svobody pod dolní hranici trestní sazby lze jen za současného uložení ochranného léčení a není možné místo něj uložit jiný trest bez trestu odnětí svobody či dále uložit i jiné ochranné opatření místo ochranného léčení. Toto ustanovení se neuplatní u mladistvého, na kterého se vztahuje odlišná úprava. Chorobný duševní stav odsouzeného může být i důvodem pro odklad výkonu trestu odnětí svobody (§ 322 odst. 1 trestního řádu), nebo důvodem pro přerušení výkonu trestu odnětí svobody (§ 325 odst. 1 trestního řádu).

2.6.1 Ochranné léčení

Soud může také nařídit ochranné léčení. Soud uloží ochranné léčení v tom případě v rámci ustanovení § 40 odst. 2 a § 47 odst. 1 trestního zákoníku, či pokud pachatel činu jinak trestného není pro nepřičetnost trestně odpovědný a jeho pobyt na svobodě je nebezpečný.⁵³ Dle ustanovení § 47 trestního zákoníku je uvedeno, že je možné upustit od potrestání za současného uložení ochranného léčení či zabezpečovací detence. Je zde uvedeno, že... „*Soud může upustit od potrestání i tehdy, jestliže pachatel spáchal trestný čin ve stavu zmenšené přičetnosti nebo ve stavu vyvolaném duševní poruchou, a soud má za to, že ochranné léčení (§*

52 VANTUCH, P.: *Trestní zákoník s komentářem k 1. 8. 2011*. ANAG, 2011. 1367 s. ISBN 978-80-7263-678-8.

53 VANTUCH, P.: *Trestní zákoník s komentářem k 1. 8. 2011*. ANAG, 2011. 1367 s. ISBN 978-80-7263-678-8.

99), které zároveň ukládá, zajistí nápravu pachatele a ochranu společnosti lépe než trest. Tohoto ustanovení se nepoužije, jestliže si pachatel stav zmenšené přičetnosti nebo duševní poruchu přivodil, byť i z nedbalosti, vlivem návykové látky. Soud může upustit od potrestání i tehdy, jestliže pachatel spáchal zločin ve stavu zmenšené přičetnosti nebo ve stavu vyvolaném duševní poruchou, a nelze přitom očekávat, že by uložené ochranné léčení s přihlédnutím k povaze duševní poruchy a možnostem působení na pachatele vedlo k dostatečné ochraně společnosti, a soud má za to, že zabezpečovací detence (§100), kterou pachateli zároveň ukládá, zajistí ochranu společnosti lépe než trest.“⁵⁴

Jak již bylo uvedeno výše, spáchání trestného činu ve stavu zmenšené přičetnosti má význam i v dalších směrech, například při posuzování závažnosti trestného činu a jeho povahy jako kritéria pro ukládání trestu. Zmenšená přičetnost je obsažena v subjektivním kritériu nedbalosti, ovlivňuje možnost pachatelovy nápravy (§ 39 odst. 1 TZ) a rozhodující soud ji zohledňuje při zařazování pachatele do určitého typu věznice (§ 56 odst. 3 TZ).

54 Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

3. ZAVINĚNÁ NEPŘÍČETNOST

3.1 Opilství

V původní právní úpravě v trestním zákoně č.140/1961 Sb. bylo opilství upraveno v ustanovení § 201a, kdy zákonodárce novelou z roku 1991 opustil koncepci plné trestní odpovědnosti při nepřičetnosti zaviněné v důsledku požití návykové látky a vrátil se tímto k samostatnému tzv. „Rauschdeliktu“, jenž byl v trestním zákoně z roku 1950.⁵⁵ Tato koncepce představovala situaci, kdy pachatel ve stavu nepřičetnosti spáchá zvláštní trestný čin, za nějž nese odpovědnost. Koncepce „Rauschdeliktu“ byla normována v trestním zákoníku z roku 1852 a poté také v zákonu československém z roku 1950. I v současnosti je tato koncepce aktuální.⁵⁶ V České republice je právní úprava trestného činu Opilství normována v ustanovení § 360 odst. 1 a 2 trestného zákona. Zde je uvedeno následující:...*“Kdo se požitím nebo aplikací návykové látky přivede, byť i z nedbalosti, do stavu nepřičetnosti, v němž se dopustí činu jinak trestného, bude potrestán odnětím svobody na tři léta až deset let; dopustí-li se však činu jinak trestného, na který zákon stanoví trest mírnější, bude potrestán tímto trestem mírnějším. Ustanovení odstavce 1, jakož i § 26 se neužije, přivedl-li se pachatel do stavu nepřičetnosti v úmyslu spáchat trestný čin, nebo spáchal trestný čin z nedbalosti, která spočívá v tom, že se přivedl do stavu nepřičetnosti.”*⁵⁷

Ustanovení § 186 zmíněného trestního zákona z roku 1950 bylo inspirací rovněž pro ustanovení § 201a, jehož název je dosud ovšem nevýstižný, neboť v dnešní době je zaviněná nepřičetnost způsobována mnohem častěji jinou návykovou látkou než právě alkoholem, a sice zejména drogami. Ustanovení § 186 trestního zákona z roku 1950 pak hovořilo o odpovědnosti osoby, které se tzv. „požitím alkoholického nápoje nebo jinak“ přivede do stavu nepřičetnosti, na základě čehož byla již tehdy míněna možnost aplikace drogy. Nevhodným opisem uvedené formulace pak vznikla situace, kdy slovo „jinak“ než požitím či aplikací návykové látky vzbuzuje rozpaky. Teoreticky jsou však možné případy nepřičetnosti v důsledku tzv. stroboskopické epilepsie, která je vyvolaná střídáním světla a stínu, vyvolané holotropním dýcháním apod.

Vzhledem k tomu, že zákon vyžaduje zavinění alespoň z nedbalosti, pachatel by tak byl

55 Trestní.juristic [online]. [cit-2015-05-04]. Dostupné na: <http://trestni.juristic.cz/484786/clanek/trz.html>.

56 CÍSAŘOVÁ, D.et al.: *Nepřičetný pachatel*. Praha: Institut pro další vzdělávání soudců a státních zástupců, 1995.

57 Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

trestný teprve při druhé takto vyvolané nepřičetnosti, jelikož i když se forenzně jedná o případy málo významné z hlediska, že by se pachatel ve zmíněném stavu dopustil jednání, jež by jinak mělo znaky trestného činu. V odstavci 2 byly pak vyloučeny případy tzv., actio libera in causa, kdy pachatel požije alkohol či jinou drogu s úmyslem trestný čin spáchat (tedy tzv. napítí se na kuráž) a případy, kdy samotné požití návykové látky představuje součást trestného činu spáchaného z nedbalosti (především ublížení na zdraví při dopravních nehodách v důsledku vlivu alkoholu nebo jiné návykové látky).⁵⁸

Odpovědnost osoby za trestný čin spáchaný pod vlivem alkoholu či jiné návykové látky je rozvedena níže. Obecně lze rozlišit tři případy:

1. Pachatel se uvedl úmyslně do stavu nepřičetnosti, aby v něm spáchal trestnou činnost (opil se na kuráž) – zde se odpovědnost posuzuje v závislosti od doby, kdy byl pachatel ještě přičetný a úmyslně se uváděl do stavu nepřičetnosti, z čehož plyne, že je plně odpovědný za úmyslný trestný čin.
2. Pachatel spáchá v nepřičetnosti trestný čin z nedbalosti, kdy jeho nedbalost spočívá ve spáchání trestného činu jednáním, kterým se uvedl do stavu nepřičetnosti, kdy např. řidič motorového vozidla se opil za přípravy na cestu a neopatrnou jízdou tak způsobí smrtelný úraz. Uvedl se do stavu nepřičetnosti, v čem lze spatřovat jednání, jímž z nedbalosti způsobil usmrcení a je tedy plně odpovědný za trestný čin z nedbalosti.
3. Trestný čin opilství § 360 (odst. 1) – zde je trestně odpovědný také tehdy, pokud si přivodí stav nepřičetnosti na základě požití alkoholického nápoje či aplikací jiné návykové látky, přičemž nezáleží na tom, zda úmyslně nebo z nedbalosti a pokud spáchal v tomto stavu čin jinak trestný - zavinění zahrnovalo jen přivození si stavu nepřičetnosti, zavinění se nevztahuje na kvazidelikt.⁵⁹

3.1.1. Skutková podstata trestného činu opilství

Základní skutková podstata trestného činu opilství dle § 360 odst. 1 trestního zákoníku bude naplněna, pokud ten, „*kdo se požitím nebo aplikací návykové látky přivede, byť i z nedbalosti, do stavu nepřičetnosti, v němž se dopustí činu jinak trestného*“.⁶⁰

58 Trestní.juristic [online]. [cit-2015-05-04]. Dostupné na: <http://trestni.juristic.cz/484786/clanek/trz.html>.

59 URBÁNKOVÁ, S.: *Trestní právo hmotné*. Epraha [online]. [cit-2015-05-04]. Dostupné na: <http://www.eapraha.cz/joomla/images/dokumenty/ss/skripta/trestni-pravo.pdf>.

60 Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

Zákonodárce posuzuje jednání spáchané v nepřičetnosti, jež si pachatel svým zaviněním přivodil užitím či aplikací návykové látky. Jedná se o výjimku z pravidla, že jedinec, který se v nepřičetnosti dopustil jednání, které má jinak veškeré znaky trestného činu, je beztrestný. Daná zvláštní samostatná skutková podstata dopadá na situace, kdy se pachatel svým zaviněním přivede do stavu nepřičetnosti a v tomto stavu spáchá čin, který, pokud by při jeho spáchání nebyl nepřičetný, by byl trestným činem. Trestní sazba, jež je pro trestný čin opilství dle § 360 odst. 1 stanovena, se použije pouze v tom případě, pokud je trestní sazba u činu jinak trestného přísnější. Jestliže je u trestného činu, jenž je jinak trestným, trestní sazba mírnější, bude pachatel potrestán dle mírnější trestní sazby za daný trestný čin.⁶¹

3.2 Trestněprávní postih zaviněné nepřičetnosti

3.2.1 Tresty a ochranná opatření

Vzhledem k tomu, že do doby, kdy byl u nás opětovně zaveden „rauschdelikt“, platila zde plná zodpovědnost za trestný čin, který byl spáchaný pod vlivem návykové látky, zvolil zákonodárce trestní sazbu odnětí svobody s poměrně vysokou horní hranicí deseti let (zatímco v SRN to bylo 5 let, v Rakousku 3 roky a ve Švýcarsku 6 měsíců). Tato vysoká trestní sazba napovídá, že je zapotřebí při ukládání trestu přihlížet i k nezaviněnému kvazideliktu, především k významu chráněného zájmu, jež byl kvazideliktem dotčen, ke způsobu realizace kvazideliktu, k jeho následkům, k okolnostem, za nichž byl spáchán, patrně i k rozsahu „zavinění“ a k osobě pachatele, k jeho poměrům a také možnostem jeho nápravy. Dolní hranice trestu je stanovena na tři roky a zásadně se tedy bude trest vyměřovat v daném rozpětí.

S trestným činem opilství podstatně souvisí ustanovení o ochranných opatřeních. Ochranná opatření lze vymezit jako trestněprávní sankce trestného činu nebo činu jinak trestného. Současná právní úprava rozlišuje celkem čtyři druhy ochranných opatření, a to:

1. ochranné léčení,
2. zabezpečovací detenci,
3. zabránění věci nebo jiné majetkové hodnoty a
4. ochrannou výchovu.

61 VANTUCH, P.: *Trestní zákoník s komentářem k 1. 8. 2011*. ANAG, 2011. 1367 s. ISBN 978-80-7263-678-8.

Mimořádně významnou roli bude hrát § 99 a násl., kde trestní zákoník výslovně dovoluje možnost nařídít pachateli trestného činu, jenž spáchal pod vlivem návykové látky, ochranné léčení. Smyslem nařízení je zejména působit terapeuticky na pachatele trestného činu, případně jeho izolace od společnosti, jelikož jeho pobyt na svobodě představuje nebezpečí. Obdobná možnost platí i pro osoby se zmenšenou přičetností.

Soud obligatorně ukládá ochranné léčení v těchto případech:

a) Jestliže se jedná o pachatele činu jinak trestného, který není pro nepřičetnost trestně odpovědný (§ 26 TZ), pakliže jeho pobyt na svobodě je nebezpečný (§ 99 odst. 1 TZ).

b) Jestliže se jedná o pachatele, který spáchal trestný čin ve stavu vyvolaném duševní poruchou a soud dospěje k závěru, že lze upustit od potrestání, neboť ochranné léčení zajistí nápravu pachatele a ochranu společnosti lépe než trest (§ 47 odst. 1, § 99 odst. 1 TZ).

c) Jestliže se jedná o pachatele, který spáchal trestný čin ve stavu zmenšené přičetnosti a soud dospěje k závěru, že za současného uložení ochranného léčení lze dosáhnout účelu trestu i trestem kratšího trvání, sníží trest odnětí svobody pod dolní hranici trestní sazby, přičemž není vázán omezením uvedeným v § 58 odst. 3 TZ⁶² (§40 odst. 2, § 99 odst. 1 TZ).

Fakultativně může soud uložit ochranné léčení v těchto případech:

a) Jestliže se jedná o pachatele, který spáchal trestný čin ve stavu vyvolaném duševní poruchou a jeho pobyt na svobodě je nebezpečný (§ 99 odst. 2 písm. a)TZ).

b) Jestliže se jedná o pachatele, který se oddává zneužívání návykové látky, pokud spáchal trestný čin buď pod vlivem návykové látky nebo v souvislosti s jejím užíváním (§ 99 odst. 2 písm. b)TZ).⁶³

Ochranné léčení se vykonává pod odborným dozorem v léčebných ústavech, ovšem pokud to povaha choroby a účel léčení připouští, lze jej vykonávat i ambulantně. Zákon stanoví maximální dobu trvání ochranného léčení na dva roky s tím, že tuto dobu lze o maximálně dvě léta prodloužit, což je přípustné i opakovaně.

V případě, že pachatel trestného činu opilství je mladistvý, lze uložit rovněž ochrannou výchovu. Dle ustanovení trestního zákoníku může soud nařídít zabránění věci nebo jiné

62 § 58 odst. 3 TZ: „Při snížení trestu odnětí svobody podle odstavců 1 a 2 nelze uložit trest a)pod pět let, činí-li dolní hranice trestní sazby alespoň dvanáct let, b)pod tři léta, činí-li dolní hranice trestní sazby alespoň osm let, c)pod jeden rok, , činí-li dolní hranice trestní sazby alespoň pět let.“

63 JELÍNEK, J. et al.: *Trestní právo hmotné*, Obecná část, Zvláštní část, 4. vydání, Praha, Leges, 2014, s. 467.

majetkové hodnoty.⁶⁴

3.2.2 Objektivní podmínka trestnosti - tzv. kvazidelikt

Objektem trestného činu je občanské soužití v nejširším slova smyslu. Sekundárně se pak jedná o konkrétní zájem, jenž byl v daném případě porušen či uskutečněn pachatelem ve stavu nepřičetnosti, tedy kvazideliktem.⁶⁵

Kvazidelikt je jen objektivní podmínkou trestnosti, na níž se nevztahuje zavinění. Daná podmínka je tady z toho důvodu, aby omezila trestní represi zaviněně nepřičetných pachatelů výlučně na takové ohrožení občanského soužití, které přitom naplní znaky (ne všechny - viz dále) „jiného“ trestného činu.

Trestní zákoník hovoří o *„jednání, které má jinak znaky trestného činu“*, nemá tedy veškeré znaky trestného činu. Scházet bude především přičetnost jako znak obecný a zavinění jako znak typový. Kvazideliktem pak může být de facto každý trestný čin, eventuálně jeho vývojová stadia či účastenství. Kvazideliktem se tedy nemůže stát jiný protiprávní čin (např. přestupek či disciplinární delikt). Jisté trestné činy ale kvazideliktem být nemohou. Jedná se o trestné činy, u nichž je vyžadována určitá složitá, komplikovaná činnost, vysoká úroveň myšlení nebo soustředění, jako jsou některé trestné činy z oblasti počítačové kriminality či trestné činy proti pravidlům tržní ekonomiky.

Trestní odpovědnost vyžaduje naplnění znaků obecných (přičetnost a věk), nicméně u kvazideliktu je přičetnost vyloučena. Počinání nepřičetného pachatele, má-li být kvazideliktem, musí naplňovat materiální podmínku nebezpečnosti činu pro společnost.

Objektem bude konkrétní zájem ohrožený či porušený kvazideliktem. U trestného činu opilství lze uvažovat o několika objektech trestného činu. Primárním objektem je občanské soužití či veřejný pořádek - jedná se o objekt druhový. Sekundárním objektem je konkrétní zájem, který byl ohrožen či narušen jednáním ve stavu nepřičetnosti. Zákonodárce primární objekt trestného činu opilství upozaduje, což lze dovodit např. z ustanovení §163a trestního řádu, kdy pro trestní stíhání či pokračování v trestním stíhání je požadován souhlas poškozeného, pak je zřejmé, že pro zákonodárce je významnějším sekundární objekt trestného

64 ŘÍHA, J.: *Zamyšlení nad trestným činem opilství - § 201a TZ*. Kriminalistika[online]. 2002, 4. Dostupný z WWW: <http://www.mvcr.cz/clanek/kriminalistika-728588.aspx?q=Y2hudW09Ng%3d%3d>. [cit-2015-05-04].

65 ŠÁMAL, P. et al.: *Trestní zákoník II: § 140-421: komentář*. Praha: C. H. Beck, 2010.

činu opilství. Porušení anebo ohrožení daného objektu představuje důsledek.⁶⁶

Trestný čin opilství je většinou považován za abstraktní ohrožovací trestný čin.⁶⁷ Samotné ohrožení spočívá v uvedení se do stavu nepřičetnosti. Nutno konstatovat, že toto pojetí nemá oporu v zákoně. Zákonodárce totiž nepočítá s příčinným vztahem mezi přivedením se do stavu nepřičetnosti a samotným spácháním činu jinak trestného. Stejně tak zákonodárce pouhý stav nepřičetnosti nepostihuje. Vznik trestní odpovědnosti je vázán na případy, kdy je ve stavu nepřičetnosti spáchán čin jinak trestný, spáchání takového kvazideliktu je pak objektivní podmínkou trestnosti. Dalo by se usuzovat, že je dílem narušeno preventivní působení trestní normy.

Druhou možností je trestný čin opilství považovat za konkrétní ohrožovací delikt.⁶⁸ Podstatou je úvaha, že pachatel si je vědom možnosti spáchání protiprávního činu v opilosti, či ve stavu nepřičetnosti. Psychický vztah pachatele k potenciálnímu trestnému jednání zákonodárce zachycuje v § 360 odst. 2 TZ, ovšem zde se nejedná o trestný čin opilství.

Odvíjet povahu trestného činu opilství od povahy činu jinak trestného, není zřejmě úvahou dokonalou, nicméně zákonu nejbližší. Podle povahy činu jinak trestného se bude jednat o trestný čin poruchový nebo ohrožovací.⁶⁹

Pro trestný čin opilství platí, že je pro pachatele trestné jednání, kterým se do stavu nepřičetnosti uvedl a to v důsledku jednání, kterého se poté dopustil.⁷⁰ Prvním jednáním se pachatel do stavu nepřičetnosti přivedl (*actio praecedens*) a druhým jednáním spáchal kvazidelikt (*actio subsequens*).

Ustanovení § 112 TZ považuje za jednání i opomenutí takového konání, k němuž byl pachatel povinen podle jiného právního předpisu, úředního rozhodnutí nebo smlouvy, v důsledku dobrovolného převzetí povinnosti konat nebo vyplývala-li taková jeho zvláštní povinnost z jeho předchozího ohrožujícího jednání anebo k němuž byl z jiného důvodu podle okolností a svých poměrů povinen.

Z dalších právních předpisů lze vysledovat určitou povinnost nenechat na sebe vědomě

66 ŘÍHA, J.: *Zamyšlení nad trestným činem opilství - § 201a TZ*. Kriminalistika[online]. 2002, 4. Dostupný z [www: http://www.mvcr.cz/clanek/kriminalistika-728588.aspx?q=Y2hudW09Ng%3d%3d](http://www.mvcr.cz/clanek/kriminalistika-728588.aspx?q=Y2hudW09Ng%3d%3d). [cit-2015-05-04].

67 Tamtéž.

68 Tamtéž.

69 Tamtéž.

70 CÍSAŘOVÁ, D., VANDUCHOVÁ, M.: *Nepřičetný pachatel*, Praha, Institut pro další vzdělávání soudců a státních zástupců, 1995, s. 41.

působit návykovou látku. Ze zákona č.48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění a o změně a doplnění některých souvisejících zákonů vyplývá povinnost pojištěnce vyvarovat se jednání, jehož cílem je vědomé poškození vlastního zdraví. Do stavu nepřičetnosti se lze přivést tedy nejen konáním, nýbrž i opomenutím.

V souvislosti s účinky alkoholu, o kterých pojednávají kapitoly 4.2.1.8. a 4.2.4.5. této práce mohou vzniknout případy, kdy může nepřičetnost nastat po požití malého množství alkoholu, které by ji obecně navodit nemělo.⁷¹ Takové způsobení nepřičetnosti se označuje pojmem patická opilost, tato se rozlišuje epileptoidní a paranoidní. Epileptoidní patická opilost se projevuje porušením vědomí, halucinacemi, afekty hněvu a zuřivosti. V důsledku porušeného vnímání je možné, že se osoba chová nesprávně a nerozvázně. Paranoidní patická opilost má obdobný průběh s mírnějšími projevy. Osoba zkresleně chápe okolí, brání se tzv. domnělým nepřítelům, za několik minut až hodin ovšem ustrne v hlubokém spánku s následnou amnézií. Při zcela prvním výskytu patické opilosti se nejedná o zaviněnou nepřičetnost a pachatel nebude trestně odpovědný.⁷² Při dalším požívání alkoholu již je konzument s touto možností obeznámen a další patická opilost již bude kryta zaviněním, nepřímým úmyslem nebo vědomou nedbalostí.⁷³ Obdobně bude postupováno v případě, že se pachatel uvede do tzv. mráкотného stavu.⁷⁴

V odborné literatuře je zmiňována řada situací, za kterých může stav nepřičetnosti nastat, ať už je to dlouhodobý stoj na hlavě, cviky jógy, epileptický záchvat, či absence užívání léků těchto stavů zabraňujících. Výskyt takových případů lze považovat za minimální.

Pachatel trestného činu opilství musí svým jednáním naplnit znaky činu jinak trestného neboli kvazideliktu. Nespáchá-li tento čin jinak trestný jako důsledek svého svobodného

71 PAVLOVSKÝ, P.: *Soudní psychiatrie pro právníky*, 1. vydání, Praha, Karolinum-nakladatelství Univerzity Karlovy, 1998, s. 39.

72 KRATOCHVÍL, V. et al.: *Trestní právo hmotné obecná část*, 3. přepracované a doplněné vydání, Brno, Masarykova univerzita v Brně, 2002, s. 232, rovněž pak k tomu srov. i níže citované usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 7. 11. 2012, sp. zn. 7 Tdo 1274/2012, dostupný z http://www.nsoud.cz/Judikatura/judikatura_ns.nsf/WebSearch/ADBDA415A59D103DC1257ADB004964E2?openDocument&Highlight=0 [cit-2015-06-30].

73 Rt 32/70 - Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 10. 3. 1970 sp. zn. 10 Tz 6/70 - Patologická opilost vedoucí k nepřičetnosti pachatele nevylučuje trestní odpovědnost pachatele za spáchaný trestný čin, pokud pachatel alespoň buď věděl, že požití alkoholu vyvolává u něho patologickou opilost a bez přiměřených důvodů spoléhal, že k tomu nedojde anebo sice o tom nevěděl, ač o tom vzhledem k okolnostem a k svým osobním poměrům vědět měl a mohl.

74 Rt 35/65 - Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 11. 5. 1965 sp. zn. 3 Tz 14/65 - Pro nepřičetnost není vyloučena trestní odpovědnost u pachatele, který spáchal trestný čin v mráкотném stavu, jestliže do tohoto stavu se sám přivedl požitím alkoholických nápojů a jestliže si přitom byl nebo mohl být vědom, že při jeho zdravotním stavu může požití alkoholu tento mráкотný stav vyvolat.

rozhodnutí, absentuje vůle způsobit škodlivý následek. Jaký trestný čin byl spáchán lze zjistit na základě zhodnocení objektivního počínání pachatele. Pokud jednání pachatele naplňuje znaky více skutkových podstat trestných činů, je nutné v souladu se zásadou „in dubio pro reo“ považovat za spáchaný trestný čin, který pro pachatele znamená mírnější postih.⁷⁵ Činnost pachatele je nutno vyhodnotit jednak z hlediska skutečnosti, do jaké míry byl jeho činností poškozen objekt chráněný zákonem. Příčinný vztah je aplikován na jednání pachatele a tímto jednáním způsobený škodlivý následek. V praxi se nejčastěji jedná o trestné činy násilné povahy, kdy jedinec ztrácí sebekontrolu a schopnost své jednání ovládat (např. ublížení na zdraví, znásilnění, výtržnictví, vražda). Musí se ovšem jednat o trestný čin, přestupek či správní delikt je vyloučen. Je možno vyloučit i trestné činy charakterizované určitou pohnutkou. Z povahy věci vyplývá, že některé trestné činy kvazideliktem být nemohou, a to ty trestné činy, které vyžadují složitou, komplikovanou činnost, či vysokou úroveň myšlení (např. trestné činy z oblasti počítačové kriminality či tržní ekonomiky), jak již bylo zmíněno.

Skutková podstata trestného činu opilství má kumulativní povahu. K jejímu naplnění jsou nutná dvě jednání, jak bylo uvedeno výše, jednotlivá jednání by sama o sobě nebyla trestná - trestné není zaviněné uvedení se do stavu nepřičetnosti, ani čin jinak trestný by při absenci zavinění nebyl trestný. Ve skutkové podstatě trestného činu opilství není výslovně uveden hmotný předmět útoku a samotné opojení se není trestné. Trestný čin opilství je v podstatě výjimkou, jehož skutková podstata je naplněna až následným protiprávním jednáním pachatele.

Pachatel trestného činu opilství se zaviněně přivedl do stavu nepřičetnosti. Přičetným musí být pachatel v době, od které se uvádí do tohoto stavu. Mezi konzumenty alkoholu existují ti, kteří nejsou schopni ovládnout to, zda se do stavu nepřičetnosti uvedou. Tyto osoby nejsou z důvodu své závislosti schopny zdržet se konzumace alkoholu, přestože ví, jak na něj alkohol působí.⁷⁶

75 Rt 62/68 - Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze dne 25. 6. 1968 sp. zn. 7 Tz 28/1968 - Nelze-li v trestním řízení prokázat subjektivní stránku trestného činu proto, že rozpoznávací nebo určovací schopnost obviněného byla v době činu potlačena, avšak obviněný přitom byl ve smyslu § 12 odst.2 tr. zákona odpovědný za spáchaní činu, je nutno čin kvalifikovat pouze podle znaků objektivní stránky trestného činu. Jsou-li však tyto znaky shodné u více trestných činů (např. u trestného činu krádeže podle § 247 odst.1 tr. zákona a u trestného činu neoprávněného užívání cizí věci podle § 249 odst.1 tr. zákona), uzná soud obviněného vinným podle tohoto ustanovení trestního zákona, které je pro obviněného nejpříznivější.

76 K tomu srov. usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 21. 01. 2008 sp. zn. 11 Tdo 1482/2007 – Obviněný ve věci byl alkoholik v tzv. terminální fázi alkoholismu, který není schopen zdržet se požívání alkoholu,

Trestný čin opilství je řazen mezi tzv. „vlastnoruční delikty“, pro které je typické bezprostřední jednání, které pachatel musí provést osobně. Vlastnoruční delikty nelze spáchat ve formě spolupachatelství, ani prostřednictvím „živého nástroje“.⁷⁷ Účastenství je u vlastnoručních deliktů dle nauky možné, ovšem u trestného činu opilství jej lze připustit zcela ojedinele.

V souvislosti s otázkou jednoty skutku lze konstatovat, že pokud se pachatel dopustí ve stavu nepřičetnosti více útoků, a to i různých skutkových podstat, je nutno takové útoky posuzovat jako jeden skutek.⁷⁸ Jednočinný souběh trestného činu opilství s kterýmkoli jiným

neovládá první napití a není také schopen započatou konzumaci alkoholu přerušit, ač zná účinky alkoholu na své chování. Otázka, zda je obviněný vůbec schopen odolat požívání alkoholických nápojů či nikoliv, je přitom rozhodná pro posouzení, zda se do stavu nepřičetnosti přivedl zaviněným (byť i nedbalostním) požitím alkoholických nápojů či nikoliv (srov. přiměřeně č. 6/1974 Sb. rozh.tr.). Citované rozhodnutí bylo sice učiněno a publikováno za platnosti úpravy, která trestný čin opilství vůbec neznala a byla založena na principu vyjádřeném v § 12 odst. 2 tr. zákona (ve znění účinném do 31. 12. 1991), totiž, že vyloučení trestnosti za spáchaný čin pro nepřičetnost se neuplatní a čin se posoudí podle skutkové podstaty, kterou pachatel objektivně naplnil, tehdy, přivede-li se pachatel do stavu nepřičetnosti, byť i z nedbalosti, požitím návykové látky. Nicméně závěry uvedené v citovaném rozhodnutí ohledně zavinění se podle názoru Nejvyššího soudu uplatní i pro současnou právní úpravu – odpovědnosti za čin spáchaný v nepřičetnosti vyvolané zaviněným požitím nebo aplikací návykové látky podle specifické skutkové podstaty trestného činu opilství (§ 201a tr. zákona). Trestní odpovědnost pachatele je totiž i u trestného činu opilství podle § 201a tr. zákona vázána na existenci jeho zavinění, a to ve vztahu k intoxikaci, jež u něj způsobila nepřičetnost. Jinými slovy nemůže-li pachatel ovládnout nutkání požití alkoholické nápoje (např. právě pro konečnou fázi závislosti na alkoholu) a neovládá tak ani to, zda se přivede požitím alkoholických nápojů do stavu nepřičetnosti, v němž se dopustí jednání, které má jinak znaky trestného činu, nelze jej podle názoru Nejvyššího soudu učinit vůbec trestně odpovědným, neboť je jeho trestnost vyloučena právě pro nepřičetnost.

77 JELÍNEK, J. et al.: *Trestní právo hmotné*, Obecná část, Zvláštní část, 4. vydání, Praha, Leges, 2014, s. 152, 877.

78 Usnesením Nejvyššího soudu ze dne 30. 7. 2009 sp. zn. 6 Tdo 663/2009 bylo odmítnuto dovolání obviněného, který byl správně uznán vinným, že poté, co úmyslně čichal toluen a intoxikací této látky si způsobil plné vymizení rozpoznávacích a ovládacích schopností, v tomto stavu se na chodbě domu snažil do svého bytu vlákat sousedku, kterou po jejím odmítnutí uchopil za ruce a proti její vůli ji do bytu násilím vtáhl, povalil na zem, opakovaně ji uhodil pěstí do obličeje a nejméně jednou se ji snažil bodnout nožem do hrudníku či krku, v čemž mu napadená zabránila rukou a za pomoci další osoby, která zaslechla křik poškozené, se jí podařilo dostat z bytu obviněného, přičemž v důsledku jeho jednání utrpěla nalomení lící kosti, zhmoždění hlavy a levé očníce a řeznou ránu na pravé dlani a dále i psychické poškození jako reakci na prožitý stres s dobou léčení po dobu 8 týdnů, kdy toto na vinu uznané jednání bylo právně kvalifikováno jako trestný čin opilství podle § 201a odst. 1 tr. zákona, když jinak mělo znaky minimálně trestných činů ublížení na zdraví podle § 222 odst. 1 tr. zákona a omezování osobní svobody podle § 231 odst. 1 tr. zákona. Kdy jednáním, které má jinak znaky trestného činu, se rozumí tzv. kvazidelikt. Mohou to být znaky kteréhokoliv trestného činu včetně ohrožovacího, nebo i jeho pokusu a pomoci k trestnému činu. Jestliže se pachatel v témže stavu nepřičetnosti dopustil více útoků, které jinak mají znaky trestných činů, a to i různých skutkových podstat, je nutno takové útoky posuzovat z hlediska znaků trestného činu opilství podle § 201a tr. zák. jako jedno jednání - jeden skutek (srov. rozhodnutí č. 5/1956 Sb. rozh. tr.). U tzv. kvazideliktu nejde o zavinění v pravém slova smyslu, neboť zde chybí přičetnost, která je jinak předpokladem zavinění, kdy záměr pachatele se zjišťuje podle vnějších projevů, k čemu kvazivůle pachatele směřovala. V této souvislosti bylo na „úmysl“ u kvazideliktu v soudním řízení důvodně usuzováno z okolností, za kterých se útok obviněného vůči poškozené stal, jakým způsobem a předmětem proti jejímu tělu útočil a jaké nebezpečí pro napadenou z útoku hrozilo.

trestným činem není možný.⁷⁹ Pokud se pachatel uvede do stavu nepřičetnosti, ve kterém spáchá kvazidelikt a následně ve stavu zmenšené přičetnosti spáchá trestný čin krádeže, pak bude ve vícečinném souběhu odpovědný za trestný čin opilství a za trestný čin krádeže.

Při spáchání činu jinak trestného není přítomno zavinění pachatele. Zákonodárce podobu zaviněné nepřičetnosti v ustanovení § 360 TZ nerozlišuje, tudíž trestný čin opilství lze spáchat jak úmyslně, tak nedbalostně. Zavinění se zkoumá jak ve vztahu ke stavu nepřičetnosti, tak k jednání, kterým se pachatel do tohoto stavu uvedl. Při ztrátě ovládacích schopností lze uvažovat o vyšší závažnosti činu než při ztrátě rozpoznávacích schopností a mělo by být patřičně zohledněno při ukládání trestu.⁸⁰ O nesplněné podmínce nepřičetnosti je možno uvažovat, jestliže si pachatel své jednání pamatuje.⁸¹ Rovněž vyloučeno je spáchání trestného činu opilství ve stavu zmenšené přičetnosti.⁸²

Podle zjištěné formy a obsahu zavinění lze rozlišit tři případy, jak bylo uvedeno na str. 33

79 Rt 17/2008 - Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 15. 11. 2006 sp. zn. 7 Tdo 1379/2006 - Skutková podstata trestného činu opilství podle § 201a odst. 1 tr. zákona je naplněna tím, že se pachatel požitím nebo aplikací návykové látky nebo jinak přivede, byť i z nedbalosti, do stavu nepřičetnosti, v němž se dopustí jednání, které má jinak znaky trestného činu. I když se pachatel dopustí více útoků, které by jinak zakládaly více trestných činů, všechny tyto jednotlivé útoky tvoří jeden trestný čin opilství podle § 201a odst. 1 tr. zákona. Pokud soud neukládá trest odnětí svobody v rámci trestní sazby na tři léta až osm let, musí ve výroku o trestu také vyjádřit, že obviněný byl potrestán mírnějším trestem za jednání, které má jinak znaky trestného činu a na které zákon stanoví mírnější trest (§ 201a odst. 1 věta za středníkem tr. zákona). Shodně i R 16/1960.

SR, 1995, č. 26 Jestliže se pachatel v témže stavu nepřičetnosti dopustí více útoků, které mají znaky trestných činů, a to i různých skutkových podstat, je nutno takové útoky posuzovat z hlediska znaků trestného činu opilství podle § 360 TZ jako jedno souvislé jednání – jeden skutek. Shodně i R 5/1956. TR NS 31/2007-T 952. Jednočinný souběh trestného činu opilství podle § 360 odst. 1 TZ s jakýmkoli jiným trestným činem je vyloučen, neboť trestný čin opilství má své místo tam, kde se pachatel zaviněně uvedl do stavu nepřičetnosti, a v době spáchání činu tedy byl nepřičetný. Jinou skutkovou podstatu trestného činu může pachatel naplnit pouze tehdy, jestliže v době spáchání tohoto činu nebyl nepřičetný.

80 K tomu srov. Rozhodnutí ze dne 1. 12. 1930 sp. zn. Zm I 268/30 - Při opilosti jde o střídavé pominutí smyslů jako o důvod trestnosti úplně vylučující, je-li tu taková tělesná a duševní dispozice pachatele, pro kterou požití alkoholu nezpůsobuje u něho jen poruchu vědomí a stav úplného opilství, nýbrž naprosté přechodné chybění rozumu.

81 K tomu srov. Rozhodnutí ze dne 26. 5. 1923 sp. zn. Kr I 331/26 - Úplná opilost vylučuje trestnost jen tenkrát, zbavuje-li pachatele vědomí, ale v případě, že si pachatel na své trestné jednání dopodrobna pamatuje, nemůže býti řeči o ztrátě vědomí.

82 R 22/1993 - Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 4.6.1992, sp.zn. 7 To 73/92, ze kterého vyplývá, že ustanovení § 360 TZ nelze použít v případě, že pachatel spáchal trestný čin ve stavu zmenšené přičetnosti. O trestném činu opilství podle § 360 TZ je možné uvažovat jen u pachatele, který jedná poté, co se požitím nebo aplikací návykové látky nebo jinak zaviněně přivedl do stavu nepřičetnosti. Podle § 26 TZ se za nepřičetného pachatele považuje pachatel, jenž pro duševní poruchu v době spáchání trestného činu nemohl rozpoznat jeho protiprávnost nebo ovládat své jednání. Pachatel, u něhož byla v době činu alespoň jedna z těchto složek jednání (rozpoznávací nebo ovládací) pouze výrazněji snížena, považuje se jen za zmenšeně přičetného, což je stav, který neumožňuje aplikovat ani ustanovení §26 TZ, ani nové ustanovení o trestném činu opilství podle § 360 odst. 1 TZ. Jestliže alespoň jedna z uvedených složek byla v době činu v důsledku opilosti pachatele vymizelá, lze uvažovat o trestném činu opilství podle § 360 TZ. Pokud by došlo pouze k jejímu snížení, byť výraznému, je třeba takový čin posoudit jako trestný čin, jehož zákonné znaky naplňuje.

této práce. Pokud by se do stavu nepřičetnosti pachatel přivedl nezaviněně, nebyl by trestně odpovědný podle § 26 TZ. Jestliže pachatel chtěl stavu nepřičetnosti docílit, byl s možností jeho vzniku srozuměn, věděl, že může nastat, anebo toto mohl předpokládat, lze považovat jeho stav za zaviněný tak, jak předpokládají ustanovení § 15 a § 16 trestního zákoníku.

V souvislosti s návykovými látkami, o kterých bude pojednáno níže a zejména pak v návaznosti kapitol 4.2.1.8. a 4.2.4.5. bude řešena problematika alkoholiků a toxikomanů, kteří nejsou schopni ovládat konzumaci látky, na které jsou závislí. U nich lze vzhledem k jejich závislosti uvažovat o nezaviněné nepřičetnosti ve smyslu § 26 TZ.⁸³ Osoba, která je v posledním stádiu alkoholismu není schopna ovládat svoji konzumaci a není tak schopna ovládat to, že se neuvede do stavu nepřičetnosti.⁸⁴ Tato osoba nebude trestně odpovědná, neboť nezaviněné následky se k tíži nepřičítají. Velmi podstatným aspektem při posuzování zavinění zůstává, jaký vliv mají jednotlivé návykové látky. Požitím alkoholu se lze přivést do stavu nepřičetnosti i z nedbalosti.⁸⁵ Na druhou stranu dlužno podotknout, že i při zohlednění individuálních rozdílů mezi jednotlivci lze však mít představu o tom, jaké požití alkoholu působí jaké následky.⁸⁶

83 Rt 6/74 – Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 8.6.1973 sp. zn. To 19/73, ze kterého vyplývá, že při zkoumání odpovědnosti pachatele, který je v konečné fázi alkoholismu, za trestné činy spáchané v opilosti, je nutno rozlišit dvě otázky: a) schopnost pachatele odolat požívání alkoholických nápojů, tedy otázku míry jeho závislosti na alkoholu, jež má význam pro dobu před požitím alkoholických nápojů a v průběhu jejich požívání; b) otázku míry jeho rozpoznávací a ovládací schopnosti v době činu. První z uvedených dvou otázek je rozhodná pro posouzení, zda se pachatel přivedl do stavu nepřičetnosti zaviněným požitím alkoholických nápojů ve smyslu § 12 odst. 2 tr. zákona. Druhá otázka má význam pro posouzení jeho trestní odpovědnosti podle § 12 odst. 1 tr. zákona.

84 K tomu srov. Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 21. ledna 2008 sp. zn. 11 Tdo 1482/2007 - Trestní odpovědnost pachatele je u trestného činu opilství podle § 201a tr. zákona vázána na existenci jeho zavinění, a to ve vztahu k intoxikaci, jež u něj způsobila nepřičetnost. Jinými slovy nemůže-li pachatel ovládnout nutkání požití alkoholické nápoje (např. právě pro konečnou fázi závislosti na alkoholu) a neovládá tak ani to, zda se přivede požitím alkoholických nápojů do stavu nepřičetnosti, v němž se dopustí jednání, které má jinak znaky trestného činu, nelze jej učinit vůbec trestně odpovědným, neboť je jeho trestnost vyloučena právě pro nepřičetnost.

85 K tomu srov. např. Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 19. 10. 2000 sp. zn. 9 Tz 216/2000 k otázce pojmů jak patologické tak komplikované opilosti, které v praxi převážně spadají do kategorie nepřičetnosti. V případě patologické opilosti duševní choroba zpravidla pachateli zabránil rozpoznat nebezpečnost požití alkoholu a následků s tím spojených, obdobně je tomu u opilosti komplikované. Na tyto případy pamatuje ustanovení § 12 tr. zákona. Nelze vyloučit ani případ, kdy si je pachatel vědom svého chorobného stavu, přesto alkohol požije, takže si zaviní následný stav nepřičetnosti. V takovém případě stav nepřičetnosti v důsledku patologické či komplikované opilosti nevylučuje trestní odpovědnost podle § 201a tr. zák. Konstrukce tohoto zákonného ustanovení pamatuje na všechny případy opilosti, ať již jde o opilost prostou či chorobnou.

86 R 46/1994-II. Rozhodnutí Vrchního soudu v Praze ze dne 18. 2.1994 sp. zn. 2 To 37/93 - Nezbytným předpokladem pro posouzení otázky, zda pachatel trestného činu jednal za podmínek ustanovení § 360 TZ o trestném činu opilství, je objektivní zjištění výšky hladiny alkoholu v jeho krvi, které spadá do oboru soudního lékařství. Teprve na základě tohoto, popř. i dalších potřebných zjištění, je možno objasňovat okolnosti významné pro posouzení přičetnosti obviněného znaleckým posudkem z oboru psychiatrie o

Poměrně častěji dochází k vyvolání nepřičetnosti užitím návykových látek v jejich kombinaci. O takovém přivedení se do stavu nepřičetnosti pojednávala minulá právní úprava pojmem „i jinak“, což trestní zákoník dnes nezná, jelikož uvést se do stavu nepřičetnosti lze jen požitím nebo aplikací návykové látky. Rovněž problematickým se jeví skutečnost, že vedle alkoholismu a toxikomanie se u pachatelů vyskytují i duševní choroby. Všeobecně známým mezi širokou laickou veřejností je fakt, že k nepředpokládaným a předem neodhadnutelným reakcím a tedy možnostmi přivodit si stav snížené přičetnosti či nepřičetnosti vede i požití alkoholu, a to mnohdy ani ne ve zvýšeném množství, v kombinaci s léčivými, vůči kterým je požití alkoholu kontrahováno. Nejvyšší soud ČR ve svém rozhodnutí ze dne 19.12.2012 sp. zn. 3 Tdo 1465/2012 uzavřel: „O subjektivní stránce zločinu opilství podle § 360 odst. 1 trestního zákoníku tedy svědčí nejen množství požitých nebo aplikovaných návykových látek, ale i medicínské účinky kombinace alkoholu a antidepresiv (psychofarmak). Proto pachatel nemohl jednat ve skutkovém omylu, jestliže požil ve zvýšeném množství alkohol v kombinaci s léčivými, vůči kterým je požití alkoholu kontraindikováno. I průměrnému jedinci musí být totiž zřejmé, že uvedenou kombinací návykových látek si lze přivodit stav zmenšené přičetnosti nebo nepřičetnosti.“⁸⁷Do současné doby moderní věda již sice prozkoumala, jaký účinek mohou konzumenti od jednotlivých návykových látek očekávat, ovšem zásadním zůstává zohlednění konkrétního užitého množství a zejména pak tělesná dispozice konzumenta, proto účinky návykových látek i léčiv jsou veskrze velmi individuální.

duševním stavu pachatele.

87 Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 19. 12. 2012 sp. zn. 3 Tdo 1465/2012 dostupné z http://www.nsoud.cz/Judikatura/judikatura_ns.nsf/WebSearch/501AE419C99AADD5C1257AFC0035F4FC?openDocument&Highlight=0 [cit-2015-07-04].

4. BIOLOGICKÁ KRITÉRIA A MOŽNÝ VZNIK NEPŘÍČETNOSTI

Biologická kritéria hrají v trestním právu významnou roli. Biologická kritéria jsou uvedena ve vlastní definici nepřičetnosti, lze je spatřovat v uvedeném pojmu „duševní porucha“, která je nezbytná při spáchání trestného činu v nepřičetnosti. Biologická kritéria se spojují s kritérii psychologickými. Z výše uvedených důvodů zde bude pozornost zaměřena právě na biologická kritéria nepřičetnosti.

4.1 Pojem „duševní porucha“

V ustanovení § 123 trestního zákoníku je duševní choroba vymezena takto: *„Duševní poruchou se rozumí mimo duševní poruchy vyplývající z duševní nemoci i hluboká porucha vědomí, mentální retardace, těžká asociální porucha osobnosti nebo jiná těžká duševní nebo sexuální odchylka.“*⁸⁸

Díky demonstrativní povaze ustanovení ji lze obtížněji vyložit a to jak při právním, psychologickém, tak i medicínském výkladu. Duševní poruchou se tak de facto může nazývat jakákoliv porucha, která do určité míry zasáhne do ovládací a rozpoznávací schopnosti osoby a může mít různou podobu. Duševní porucha může být způsobena rozličnými příčinami a může mít různou podobu. Může být trvalá, dočasná nebo přechodná, vrozená (mentální retardace) či získaná (Alzheimerova choroba, alkoholická paranoia, syndrom patologického hráčství⁸⁹).

„Definice duševní poruchy v trestním zákoníku zastřešuje různé aspekty duševního zdraví člověka. Předchozí trestní zákon z roku 1961 pojem duševní poruchy jako kritéria nepřičetnosti nedefinoval. Trestní zákoník z roku 2009 sice pojem duševní poruchy vymezuje, ovšem problematické je, které psychické anomálie luze vlastně pod pojem duševní poruchy zařadit. Pojem duševní poruchy nelze definovat s konečnou platností, neboť jeho obsah se mění s pokrokem psychiatrické vědy a rozvojem metod léčení. Zákonná definice duševní poruchy je kasuistická a zdánlivě taxativní, avšak poslední termín „jiná těžká duševní nebo sexuální odchylka“ z něj činí v podstatě výčet demonstrativní, který navíc bude vyžadovat

88 Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

89 K tomu srov. *Stav tzv. syndromu patologického hráčství* může být duševní poruchou, která má vliv na přičetnost pachatele ve smyslu § 26, 27, 40, 47, 99 a 100 TZ, a je proto třeba pro posouzení této otázky opatřit podklad ve znaleckém posudku o jeho duševním stavu podle § 105 odst. 1 TrŘ (srov. R 31/1995-I.), popř. podle § 110a TrŘ (u mladistvých srov. § 58 ZSM o vyšetření duševního stavu mladistvého).

výklad (samozřejmě nikoli každá porucha je natolik závažná, aby ovlivnila rozpoznávací a ovládací schopnosti). Trestní zákoník nyní uvádí některé případy duševních poruch výslovně (což se zdá být nadbytečné), a u jiných se bude vyžadovat výklad. Je také otázkou, zda zákonná definice umožňuje pružně reagovat na nejnovější poznatky a vývoj v psychiatrii. U kasuistické definice hrozí, že se nebude vztahovat na všechny možné psychické odchylky, což může mít pro pachatele důsledek, že mu bude hrozit trest odnětí svobody místo ochranného léčení, které má zcela jiný účel.“⁹⁰

Přítomnost duševní poruchy je zkoumána u pachatele trestného činu v době, kdy byl páčán trestný čin. Může se však stát, že jedinec trpící duševní chorobou, se dopustí protiprávního činu ve „světlém okamžiku“ (lucida intervalla). K danému případu může dojít, pokud se u jedince, který trpí duševní nemocí po delší dobu, ale v čase, kdy se dopustil protiprávního jednání, by porucha na určité období zmizela a osoba se tak dopustila trestného činu ve stavu přičetnosti, ačkoliv by v jinou dobu byla považována za nepřičetnou.⁹¹ K výše uvedené situace však dochází velmi zřídka a aplikace a dokazování daného institutu je z lékařského hlediska značně obtížná. Tak jako při dokazování samotné nepřičetnosti, tak i tímto problémem se zabývá znalecké zkoumání z oboru psychiatrie.

Z lékařského pohledu se duševním poruchám věnuje psychopatologie, která studuje jejich vznik, různé projevy, jak je lze léčit, realizuje se statistika a pojmová unifikace, kdežto právní pohled se zaměřuje na hodnocení toho, jaký měla porucha vliv při páčání trestného činu. Aby mohla být osoba páčající protiprávní činnost prohlášena za nepřičetnou, je nevyhnutelné prokázat, že v době jednání nebyla schopna rozpoznat protiprávnost jednání.

„Široké pojetí nepřičetnosti z psychiatrického hlediska je zúženo pojetím juristickým, které považuje za právně relevantní jen nepřičetnost existující v době spáčání trestného činu.“⁹² Pojem nepřičetnosti je zúžen tak, že jsou posuzovány jen rozpoznávací a ovládací schopnosti ve vztahu ke konkrétnímu jednání, kterým byla naplněna skutková podstata trestného činu.

90 JELÍNEK, J. et al.: *Trestní právo hmotné*, Obecná část, Zvláštní část, 4. vydání, Praha, Leges, 2014, s. 208.

91 SOLNAŘ, V.: *Základy trestní odpovědnosti*. 1. vyd. Praha: Academia, 1972, s. 235.

92 KRATOCHVÍL, V. et al.: *Trestní právo hmotné*, obecná část, 3. přepracované a doplněné vydání, Brno, Masarykova univerzita v Brně, 2002, s. 227.

4.1.1 Klasifikace psychických poruch

Na základě mezinárodní klasifikace nemocí (MKN – 10) se psychické poruchy dělí následovně, jak je uvedeno v tabulce níže.

Tabulka 1: Poruchy duševní a poruchy chování (F00 – F99)

F00–F09	Organické duševní poruchy včetně symptomatických
F10–F19	Poruchy duševní a poruchy chování způsobené užíváním psychoaktivních látek
F20–F29	Schizofrenie, poruchy schizotypální a poruchy s bludy
F30–F39	Afektivní poruchy (poruchy nálady)
F40–F48	Neurotické, stresové a somatoformní poruchy
F50–F59	Syndromy poruch chování, spojené s fyziologickými poruchami a somatickými faktory
F60–F69	Poruchy osobnosti a chování u dospělých
F70–F79	Mentální retardace
F80–F89	Poruchy psychického vývoje
F90–F98	Poruchy chování a emocí se začátkem obvykle v dětství a v dospívání
F99	Neurčená duševní porucha

Zdroj: ÚZIS. *Poruchy duševní a poruchy chování* [online]. [cit-2015-05-04]. Dostupné na: <http://www.uzis.cz/cz/mkn/F00-F99.html>.

Pro účely této práce jsou nejdůležitější akutní poruchy. Zde se například řadí schizofrenie.

Klasifikace funkčních psychóz se stále vyvíjí. V praxi však existují čtyři hlavní typy funkčních psychóz:

- schizofrenie
- maniodepresivní psychóza
- schizoafektivní psychóza
- paranoidní psychóza.⁹³

4.1.2 Schizofrenie

Schizofrenické poruchy lze charakterizovat podstatnou i typickou deformací myšlení

93 MOŽNÝ, P.: *Když se řekne psychóza*. Praha: Nakladatelství Galén [online]. 1999 [cit-2015-05-04]. Dostupné na: <http://sanity.cz/wp-content/uploads/psychoza.pdf>.

včetně vnímání. Afekty jsou nepřiměřené a často otupělé. Jasně vědomí včetně intelektuální kapacity jsou zpravidla zachována, přestože určité kognitivní defekty se mohou v průběhu doby vyvíjet. Nejdůležitější psychopatologické fenomény však zahrnují ozvučování myšlenek, dále také vkládání nebo odnímání myšlenek, také vysílání myšlenek. Je přítomno i bludné vnímání a bludy ovládnutí, pasivita či ovlivňování, sluchové halucinace, které komentují nebo diskutují o pacientovi ve třetí osobě. Také to mohou být poruchy myšlení a negativní příznaky. Průběh schizofrenických poruch může být trvalý či epizodický s narůstajícím nebo trvalým defektem, ale může být jedna nebo více atak s úplnou a neúplnou remisí. Diagnóza schizofrenie nemá být stanovena za přítomnosti rozsáhlých či manických symptomů, jestliže není jasné, že schizofrenní příznaky předcházely afektivní poruchu. Schizofrenie také nemá být diagnostikována v přítomnosti zřejmého onemocnění mozku a během stavů intoxikace nebo odnětí drogy.⁹⁴

4.1.3 Maniodepresivní psychóza

Hlavním příznakem je u této poruchy změna nálady, jež není reaktivní, tedy nedá se vysvětlit tím, co nemocný prožil. Častěji se objevuje změna nálady ve smyslu deprese, kdy nemocný je stále smutný, všechno vidí černě a z ničeho nemá radost a také se často obviňuje kvůli maličkostem. Tento člověk má pocity beznaděje a pocit, že život pro něj ztratil cenu. V depresi se někdy objeví sebevražedné myšlenky nebo sebevražedné jednání. Dalšími příznaky je mimo jiné ztráta chuti k jídlu a předčasné probouzení. Méně častou poruchou nálady pak bývá mánie, která se projevuje nadměrnou veselostí a činorodostí. Nemocný je často velmi optimistický, na všechno si troufá, přeceňuje své schopnosti a také se do všeho pouští, avšak zpravidla u ničeho nevydrží, protože začne dělat něco jiného. Málo spí a je velmi hovorný, mnohdy nerozumně utrácí peníze a je jen málo přístupný domluvě. Řada nemocných trpí pouze opakovanou depresí.⁹⁵

94 ÚZIS. *Poruchy duševní a poruchy chování* [online]. [cit-2015-05-04]. Dostupné na: <http://www.uzis.cz/cz/mkn/F20-F29.html>.

95 MOŽNÝ, P.: *Když se řekne psychóza*. Praha: Nakladatelství Galén [online]. 1999 [cit-2015-05-04]. Dostupné na: <http://sanity.cz/wp-content/uploads/psychoza.pdf>.

4.1.4 Schizoafektivní psychóza

Schizoafektivní poruchy jsou poměrně časté. Diagnostická kritéria jsou:

- porucha naplňuje kritéria pro jednu z afektivních poruch těžkého či středního stupně,
- zároveň či během dvou dalších týdnů jsou přítomny příznaky schizofrenie (pokaždé současně v průběhu jedné epizody),
- porucha není zapříčiněna organickým postižením mozku, ani psychoaktivními látkami a ani není indukovaná.

V roce 1933 přišel americký psychiatr J. S. Kasanin s pojmenováním akutní schizoafektivní psychóza jenž užil u skupiny devíti nemocných, u nichž byla provedena diagnostika jako dementia praecox. Při jejich pozorování zjistil, že se odlišuje od normálního dementia praecox několika různými parametry: nenadálý začátek se zmateností, porucha končila celkovou úpravou, začátek se projevil ve věku 20 – 30 let, absence autismu a pasivity. Pojem schizoafektivní porucha byl v roce 1952 převzat Americkou psychiatrickou asociací, avšak jeho náplň se značně různila a DSM-III z roku 1980 již detekoval schizoafektivní poruchu v současné formě. Tak byla rovněž přebrána do MKN-10. Rozeznávají se typy dle emoční složky:

- manický typ,
- depresivní typ,
- smíšený typ.

Schizofrenní část se od vlastní schizofrenie odlišuje tím, že jsou přítomny pouze pozitivní příznaky, negativní přítomny nejsou. Rovněž samotný průběh bývá jiný: porucha se rozvíjí daleko rychleji, než je tomu u schizofrenie, není tak viditelná systemizace bludů, po odeznění epizody nejsou rezidua. V afektivní části je nezbytné rozlišit, zda se jedná o projevy odpovídající kritériím pro depresivní či manickou poruchu, anebo zda se jedná o depresivní nebo manické projevy v rámci schizofrenie. Terapeutický efekt je více výrazný než u schizofrenie zvláště proto, že se neprojevují negativní symptomy.⁹⁶

96 DUŠEK, K. et al.: *Diagnostika a terapie duševních poruch*. 1. vyd. Praha: Grada, 2010. 632 s. ISBN 978-80-247-1620-6.

Tabulka 2: Odlišnosti mezi schizofrenií a schizoafektivní poruchou

Znak	Schizofrenie	Schizoafektivní porucha
Heredita	Bývá	Bývá častěji
Počátek onemocnění	Mladší věk	Spíše střední věk
Průběh onemocnění	Progredientní nebo fyzický	Periodický
Začátek onemocnění	Subakutní pozvolný	Akutní, méně subakutní
Emoční složka	Nesplňuje kritéria F 30, F 32	Splňuje kritéria F 30, F 32
Negativní příznaky schizofrenie	Jsou	Nejsou
Vliv terapie	Pozvolný	Rychlý
Vznik rezidua	Ano	Ne
Prognóza	Spíše nepříznivá	Spíše příznivá

Zdroj: DUŠEK, K. et al.: *Diagnostika a terapie duševních poruch*. 1. vyd. Praha: Grada, 2010. 632 s. ISBN 978-80-247-1620-6, s. 232.

4.2 Problematika návykových látek

Úprava návykových látek je obsažena zejména v těchto zákonech a vyhláškách:

- č. 167/1998 Sb., Zákon o návykových látkách a o změně některých dalších zákonů
- č. 123/2006 Sb., Vyhláška o evidenci a dokumentaci návykových látek a přípravků
- č. 243/2009 Sb., Vyhláška, kterou se stanoví seznam osob s uvedením jejich pracovišť, pro jejichž činnost se nevyžaduje povolení k zacházení s návykovými látkami, přípravky je obsahujícími
- č. 463/2013 Sb., Nařízení vlády o seznamech návykových látek
- č. 53/2014 Sb., Vyhláška o tiskopisech formulářů podle zákona o návykových látkách
- č. 272/2013 Sb., Zákon o prekursorech drog
- č. 458/2013 Sb., Nařízení vlády o seznamu výchozích a pomocných látek a jejich ročních množstevních limitech
- č. 54/2014 Sb., Vyhláška o vzorech formulářů a průkazu inspektora a limitních množstvích látek podle zákona o prekursorech drog
- č. 71/2014 Sb., Vyhláška o obsahu, formě a náležitostech vedení záznamů o činnosti s uvedenou látkou kategorie 1
- č. 379/2005 Sb., Zákon o opatřeních k ochraně před škodami působenými tabákovými výrobky, alkoholem a jinými návykovými látkami a o změně souvisejících zákonů.

4.3 Pojem návykové látky a související terminologie

Trestní zákoník pojem „návyková látka“ definuje v § 130 TZ jako „alkohol, omamné látky, psychotropní látky a ostatní látky způsobilé nepříznivě ovlivnit psychiku člověka nebo jeho ovládací nebo rozpoznávací schopnosti nebo sociální chování“. Návykové látky jsou někdy kromě alkoholu označovány jako drogy nealkoholové. Trestní zákoník pojem „droga“ neužívá. Konkretizaci toho, co přesně je návykovou látkou zákonodárce neprovádí, ovšem činí tak v dalších právních předpisech.⁹⁷

Obecné vymezení daného pojmu zákonodárce zvolil čistě z pragmatického hlediska, aby nebylo opomenuto široké spektrum volně dostupných chemických a čistících látek. Poměrně nevhodné pojmenování těchto látek bylo hojně kritizováno⁹⁸, přicházely totiž v úvahu vhodnější názvy např. opojné látky⁹⁹, toxické či intoxikační látky nebo psychoaktivní látky a drogy, neboť to nejsou jen látky způsobující návyk, ale taktéž látky způsobující oslabení organismu, případně oslabení ovládacích a rozpoznávacích schopností člověka.

Zákon č.379/2005 Sb., o opatřeních k ochraně před škodami působenými tabákovými výrobky, alkoholem a jinými návykovými látkami, ve znění pozdějších předpisů pak konkretizuje, že alkoholickým nápojem je lihovina, víno a pivo, alkoholickým nápojem se rozumí též nápoj, který není uveden ve větě první, pokud obsahuje více než 0,5 objemového procenta alkoholu¹⁰⁰. Množství alkoholu v alkoholických nápojích je velmi rozdílné. Víno obsahuje orientačně 10 až 17 objemových procent alkoholu, lihoviny 20 až 60 a pivo 4 až 12 objemových procent alkoholu¹⁰¹. Podle trestního zákoníku v souvislosti s „alkoholem“ je podstatné, zda určitá látka alkohol obsahovala a zda mohla působit na psychiku osoby a její

97 Související ustanovení § 289 odst. 1 trestního zákoníku, ve kterém v návaznosti na právní úpravu skutkových podstat tzv. drogových trestných činů jest uvedeno „Zákon stanoví, co se považuje za omamné látky, psychotropní látky, přípravky obsahující omamnou nebo psychotropní látku, prekursorů používané pro nezákonnou výrobu omamných nebo psychotropních látek“, kdy za takový zákon je považován právě zákon č. 167/1998 Sb., o návykových látkách, ve znění pozdějších předpisů, dopadající i na prekursorů a pomocné látky, a to ve spojení se specifikacemi předpisů Evropských společenství, zejména Nařízením Evropského Parlamentu a Rady (ES) č. 273/2004 o prekursorech drog, dostupným na http://www.mzcr.cz/Odbornik/dokumenty/legislativa-evropskych-spolecenstvi-v-oblasti-prekursoru-a-pomocnych-latek_1969_1051_3.html [cit-2015-05-12].

98 např. TERYNGEL, J.: *Návrat k „Rauschdeliktu“*. Justiční revue, 1992, č. 3, s. 24 - 32.

99 ŘÍHA, J.: *Zamyšlení nad trestným činem opilství - § 201a TZ*. Kriminalistika, 2002, roč. XXXV, č. 4, s. 266-278.

100 Zákon č.37/1989 Sb., o ochraně před alkoholismem a jinými toxikomaniemi, ve znění pozdějších právních předpisů, který byl účinný do 31. 12. 2005, definoval pojem alkoholický nápoj jako lihoviny, destiláty, víno, pivo a jiné nápoje, které obsahují více než 0,75 objemového procenta alkoholu.

101 KVAPILOVÁ, H.: *Soudní lékařství pro právníky*. Dobrá Voda: vydal Aleš Čeněk, 1999, s. 106.

ovládací či rozpoznávací schopnosti nebo sociální chování s tím, že daný nápoj nemusí být nápojem alkoholickým¹⁰².

Zákon č. 167/1998 Sb., o návykových látkách, ve znění pozdějších právních předpisů uvádí omamné a psychotropní látky v přílohách č.1 až 7. Podstatným ovšem zůstává, že se jedná o látky takové, jejichž vliv na člověka je takový, jaký předpokládá § 130 trestního zákoníku¹⁰³. Velkou skupinu ostatních látek pak tvoří prekursory (látky nezbytné k výrobě drogy) a pomocné látky (např. toluen¹⁰⁴), jinak i běžně používané látky v domácnosti, průmyslu a ve zdravotnictví, které jsou schopny nepříznivě ovlivnit psychiku člověka, jeho rozpoznávací a ovládací schopnosti nebo sociální chování, např. rajský plyn¹⁰⁵ (srov. usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 9. 6. 2005 sp. zn. 3 Tdo 705/2005).

Nejčastější výskyt užívaných návykových látek s danou problematikou je pochopitelně zaznamenán u alkoholu a zjednodušeně řečeno dalších drog. Droga v širokém smyslu slova je surovina rostlinného nebo živočišného původu používaná k přípravě léků¹⁰⁶. Další definice označuje jako drogu každou substanci, která je po aplikaci do organismu způsobilá změnit jednu či více jeho funkcí¹⁰⁷. Neprávní pojem droga je laické veřejnosti srozumitelnější, než právní pojem návyková látka.

Pojem „narkotika“ je užíván taktéž běžně, jedná se o látky, které vyvolávají celkové znecitlivění a ztrátu bolesti (např. morfin). Látky, které snižují vnímání bolesti, se nazývají anestetika. Nebezpečný a výrazný fyziologický účinek vykazuje skupina látek označovaná jako „omamné látky“ (např. hašiš, LSD, opium). Vzniká zde rychle závislost. Látky psychotropní jsou zneužívány čicháním nebo inhalováním (éter, toluen, chloroform)¹⁰⁸.

102 NAJMAN, S., VYCHODIL, M.: Některé problémy zneužívání návykových látek. Zdravotnictví a právo, 1998, č. 10, s. 14.

103 JELÍNEK, J. et al.: *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou*. 1. vydání. Leges, 2009, s. 163-164.

104 Do 31. 3. 2006 byl toluen (methylbenzen) zařazen v Příloze č. 11 „Pomocné látky“ zařazené do tabulky II podle Úmluvy OSN proti nedovolenému obchodu s omamnými a psychotropními látkami (publikované pod č.462/1991 Sb.) zákona č. 167/1998 Sb., o návykových látkách, ve znění pozdějších právních předpisů, přičemž aktuálně je zanesen v Příloze I Kategorii 3 přímo aplikovatelného Nařízení Evropského Parlamentu a Rady (ES) č. 273/2004 ze dne 11. února 2004 o prekursorech drog.

105 Neboli oxid dusný či nitrogenium, jehož vdechování působí nejprve stavy veselosti (odtud název „rajský“) nebo hysterie, při vyšších dávkách útlum až anestetický spánek. Dlouhodobé nebo intenzivní vdechování však může vést k zástavě dýchání, nebo přílišnému útlumu srdeční činnosti, případně až k zástavě srdce, v obou případech s následkem smrti.

106 VALÍČEK, P. et al.: *Rostlinné omamné drogy*, nakl. START 2000, str. 20.

107 NOVOTNÝ, O., ZAPLETAL, J. et al., *Kriminologie*, nakladatelství ASPI Wolters Kluwer 2008, s. 428.

108 Lexicon of alcohol and drug terms published by the World Health Organization

S danou problematikou souvisí i pojem akutní intoxikace (v souvislosti s alkoholem bývá užíván též pojem podnapilost). Tento stav následuje po aplikaci psychoaktivní látky a má za následek poruchu v oblasti vnímání, rozpoznávání, vědomí, úsudku a chování, nebo poruchu jiné psychofyziologické funkce a reakce¹⁰⁹. Stav periodické nebo chronické intoxikace bývá označován jakožto toxikomanie. Toxikomanie je charakteristická třemi znaky, a to nutkáním, přáním nebo potřebou pokračovat v užívání drogy, tendencí zvyšování množství látky a také psychickou a někdy i tělesnou závislostí na účincích drogy¹¹⁰. Tato definice z roku 1950 byla v roce 1983 komisí znalců Světové zdravotnické organizace rozšířena na čtyři znaky: psychickou závislost, fyzickou závislost projevující se abstinenčním syndromem (pocení, křeče, průjem, slzení, nespavost apod.), zvýšená schopnost organismu vzdorovat účinkům drogy a bez ohledu na důsledky získání drogy nutková potřeba opatřit si další drogu¹¹¹.

Návykem se rozumí silná touha po látce (nikoli nutková potřeba drogy), chybí tendence zvyšovat dávku, závislost je pouze psychická, nikoli tělesná, proto schází odvykací syndrom. Škodlivé účinky se zde týkají jednotlivce a nezasahují společnost.

V roce 1969 oba předchozí pojmy komise znalců Světové zdravotnické organizace sloučila do nového pojmu drogová závislost, který definovala jakožto psychický a někdy i fyzický stav vyplývající ze vzájemného působení drogy a živého organismu, které je charakterizováno změnami chování a dalšími reakcemi, které zahrnují nutkání brát drogu pro její psychické účinky a také proto, zabránit nepříjemnostem plynoucím z její nepřítomnosti. Závislá osoba může být na jednom i více druzích drog.¹¹² V současné době je syndrom závislosti uveden jako nemoc.

Další skupinou pojmů, které souvisejí s danou problematikou, jsou pojmy úzus, abúzus a misúzus, jež jsou soudními znalci užívány k posouzení rozpoznávacích a ovládacích schopností pachatele. Úzus znamená užívání látky ve shodě s předpisy, takové užívání nepoškozuje lidské zdraví. Jako abúzus bývá označováno nadměrné užívání drog neslučitelné s lékařskou praxí.¹¹³ V současné době Světová zdravotnická organizace užívá spíše pojmy

http://www.who.int/substance_abuse/terminology/who_lexicon/en/ [cit-2015-05-12].

109 ŠEDIVÝ, V., VÁLKOVÁ, H.: *Lidé, alkohol, drogy*. 1. vydání, Praha, Naše vojsko, 1988, s.18.

110 JURÁKOVÁ, I.: *Trestněprávní postih toxikomanů*. 1. vydání, Masarykova univerzita v Brně, 1999, s. 10.

111 ŠEDIVÝ, V., VÁLKOVÁ, H.: *Lidé, alkohol, drogy*. 1. vydání, Praha, Naše vojsko, 1988, s. 19.

112 International Statistical Classification of Diseases and Related Health Problems, 10th Revision - Volume 2, tj. Mezinárodní klasifikace nemocí v revizi 10 (MKN-10)

http://www.who.int/classifications/icd/ICD10Volume2_en_2010.pdf?ua=1 [cit-2015-05-12].

113 Lexicon of alcohol and drug terms published by the World Health Organization

škodlivé užívání a nebezpečné užívání. Škodlivé užívání poškozuje fyzické nebo duševní zdraví, ovšem nebezpečné užívání představuje potenciální újmu zejména v sociální sféře konzumenta. Pojem misúzus pak označuje neodůvodněné užívání drog, přičemž není podstatné, zda byly získány legálně, či nikoli.¹¹⁴

4.3.1 Druhy drog

Návykové látky lze dělit z několika hledisek. Z hlediska účinku na lidský organizmus se drogy dělí na halucinogeny, opiáty (narkotická analgetika) a stimulační drogy. Halucinogeny způsobují změnu lidského vědomí, halucinace, mění vnímání času, prostoru i osoby uživatele. Nejznámější z těchto látek je THC. Nebezpečným je zejména nevyzpytatelné chování uživatele, nicméně u těchto látek je poměrně malé riziko vzniku závislosti. Léky jako kodein či morfin, jejich deriváty heroin a brown se řadí do skupiny látek získaných z opia - opiáty. Na tyto látky stejně jakožto na stimulační látky vzniká rychlá fyzická závislost. Stimulační drogy působí na centrální nervovou soustavu, odstraňují potřebu spánku, jídla a únavu, po jejich požití se dostavuje euforie. Skupinu stimulačních drog tvoří nejznámější pervitin a kokain.

Světová zdravotnická organizace drogy dělí na alkoholobarbiturátový typ (barbituráty jsou látky zklidňující a uspávací), amfetaminový typ (amfetamin, matamfetamin), kanabisový typ (hašiš, konopí), kokainový typ (kokain, crack), halucinogenní typ (extáze, LSD), opiátový typ, solvenciový typ (toluen), tabákový typ a kofeinový typ.¹¹⁵

Podle rizika vzniku závislosti se dělí drogy na tvrdé (heroin, kokain, pervitin, crack,...) a měkké (kofein, tabák, marihuana,...).

Dle původu a výroby lze drogy dělit na přírodní (lysohlávky, koka apod.), polosyntetické (kokain, heroin, LSD) a syntetické, k jejichž výrobě jsou nutné prekurzory a pomocné chemické látky.¹¹⁶

http://www.who.int/substance_abuse/terminology/who_lexicon/en/ [cit-2015-05-12].

114 KVAPILÍK, J., SVOBODOVÁ, A. et al.: *Člověk a alkohol*, 1. vydání, Praha, Avicenum zdravotnické nakladatelství, n. p., 1985, s. 1.

115 KVAPILOVÁ, H., Dogoši M.: *Soudní lékařství pro právníky a policisty*, 2. rozšířené vydání, vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk s.r.o., 2007, str. 201.

116 ŠTABLOVÁ, R., BREJCHA, B. et al.: *Drogy vybrané kapitoly*, Policejní akademie ČR, Praha, 2005, s. 49.

4.3.1.1 Opiáty

V opiu (šťávě z nezralých makovic máku setého) je účinnou látkou morfin neboli morfium. Vysoce návykový „heroin“ neboli diacetylmorfin je alkaloid odvozený od opia, tento má však dvakrát až třikrát vyšší účinnost než morfin. Tzv. „český heroin“ je ve skutečnosti směsí opioidů vyrobených z kodeinu. Kodein a etylmorfin jsou další významné alkaloidy odvozené od opia. Mezi opiáty patří metadon, což je syntetická látka v současné době hojně užívaná při odvykacích programech lidmi závislími na heroinu. Heroin je nejznámější drogou vyráběnou z opia. Závislý člověk po aplikaci zpravidla může normálně myslet, mluvit, jednat, dostavuje se mu příjemný pocit, při vyšších dávkách otupělost. Problémy se dostavují pak při abstinenčních příznacích, kdy závislý pociťuje bolesti, svalové křeče, pocení, zimnici apod. V souvislosti se zanedbáváním výživy pak dochází k úbytku váhy, průjmům, zvracení, teplotě a mnohdy může nastat i smrt.

4.3.1.2 Halucinogeny

Halucinogeny, tripy, pozměňují vnímání okolní reality uživatele, vyvolávají změny vnímání času, prostoru i vzdálenosti. Mezi tyto látky jsou řazeny LSD a „taneční“ droga extáze. Fyzická závislost u těchto látek nebyla sice pozorována, jejich účinek trvá jen několik hodin, ovšem vyvíjí se však rychlá tolerance, čili je nutné dávky zvyšovat. Dlouhodobé užívání těchto látek má za následek těžké poškození psychického zdraví osobnosti.

4.3.1.3 Těkavé látky

Těkavé látky lze zneužívat jejich vdechováním s cílem ovlivnit psychiku, tyto drogy jsou ve velké oblibě u mládeže¹¹⁷ a sociálně slabých skupin společnosti pro snadnou dostupnost, jelikož takto lze zneužívat nejrůznější lepidla, ředidla, rozpouštědla, barvy i laky. Fyzická závislost na těchto látkách sice rovněž nebývá, lze však pozorovat závislost psychickou. Při nadměrném užívání dochází k poškození sliznic, srdce, mozku a především nervové soustavy.

4.3.1.4 Kannabinoidy

Surovinou pro výrobu kannabinoidů je konopí seté, které obsahuje účinnou látku THC

117 VANTUCH, P.: *Drogy a kriminalita*, Univerzita J. E. Purkyně Brno, 1990, s. 20.

(tetrahydrokanabinol). Hašiš je pryskyřičná látka vylučovaná samičími rostlinami konopí. Usušené listy a květenství samičích rostlin konopí se nazývá marihuana. Droga je zpravidla užívána kouřením, je možné ji i žvýkat nebo z ní připravit nějaký pokrm. Po požití drogy se zpravidla dostavuje euforická nálada, pocit blaženosti i nekontrolovatelný smích. Tato nálada pak přechází v lhostejnost, otupělost a únavu. Při dlouhodobém užívání dochází k poruchám paměti, poklesu intelektuální aktivity, ztrátě pracovní schopnosti i demenci.

Marihuana bývá považována za vstupní bránu k užívání tvrdých drog. Tato teorie bývá zatracována zejména zastánci pro legalizaci marihuany, a to zejména kvůli jejím léčebným účinkům.

4.3.1.5 Psychostimulancia

Jak již název napovídá, tyto látky zvyšují psychomotorické tempo uživatele, zahánějí pocit hladu a únavy, navozují pocit svěžesti a euforie. Zdravotní rizika těchto látek představují zejména zrychlené dýchání a srdeční puls, návaly pocení a zvýšené močení. Po odeznění účinků se dostavuje únava, otupělost, někdy doprovázeny panickými atakami a pocity úzkosti.

Mezi nejznámější psychostimulancia patří kokain a amfetaminy. Kokain je velmi oblíben mezi uživateli pro následné pocity euforie a zvýšení pracovní výkonnosti. Vzhledem k povzbuzujícím účinkům byla koka užívána jako doplněk různých poživatin, až do roku 1904 byla součástí receptury Coca-Coly¹¹⁸. Při vyšší dávce kokainu již dochází ke ztrátě vědomí. Smrtelnou dávkou je už asi 0,5g drogy. Po odeznění účinků se dostavují deprese, poruchy vnímání i halucinace. Tyto vjemy mají za následek sebezraňování. Mezi amfetaminy patří efedrin, adrenalin, fenmetrazin, metamfetamin (pervitin) a amfetamin, užívají se kouřením i injekční aplikací. Původně byly tyto látky propagovány jako antidepresiva pro navozující pocit euforie a ztráty obav. Největším nebezpečím při dlouhodobém užívání je vznik paranoidních bludů, agresivity a sebevražedných tendencí, ztráta vyšších cílů a celková devastace osobnosti. V současné době je pervitin „tradiční“ českou tvrdou drogou.

4.3.1.6 Medikamenty

Bohužel v dnešní uspěchané moderní době lze užívání léků označit jako módní záležitost.

118 VALÍČEK, P. et al.: *Rostlinné omamné drogy*, nakl. START, 2000, s. 50. 80-86231-09-7

Expandující farmakoprůmysl nabízí instantní pomoc takřka na každý problém. Nejčastěji zneužívanými léky jsou bezpochyby hypnotika, léky navozující stav podobný přirozenému spánku, např. zolpidem, rohypnol, dále trankvilizéry, tj. léky snižující pocit úzkosti, např. diazepam, ale i antidepresiva, např. neurol, analgetika pro tlumení bolesti (alnagon, tramal, ibuprofen, ibalgin), laxantiva (projímadla), vitamíny, steroidy nebo jiné hormony.¹¹⁹

4.3.1.7 Nootropní látky

Pod pojmem tzv. „chytřé drogy“¹²⁰ (z řeckého noos - mysl, trope - obrat) se rozumí látky, které zlepšují činnost mozku a jeho metabolismu. Tyto látky nejsou toxické, nicméně jejich dlouhodobé užívání vede k poruchám spánku, nevolnostem a depresím. Rozšíření těchto látek přinesla 80. léta, kdy je jako doping začali užívat pracovníci náročných povolání. Dnes jsou užívány i jako léky Alzheimerovy choroby a pro potlačení průběhu stařecké demence. Přestože jsou tyto látky obsaženy v potravinových doplňcích, nejsou zahrnuty v seznamech kontrolovaných látek, byť poptávka po těchto látkách rapidně roste v důsledku zvýšených požadavků na jednotlivce, rychlému životnímu tempu a zejména honbě za penězi, mocí a úspěchem.

4.3.1.8 Alkohol

Alkohol je nejčastější a nejpřístupnější drogou zejména proto, že jeho konzumace je běžnou součástí společenského života. Návyk na alkohol začíná velmi latentně a nenápadně, ovšem jeho vliv na psychickou a později i fyzickou stránku života člověka je obrovský.

V alkoholických nápojích, které jsou vyráběny destilací, nebo kvašením je hlavní složkou etanol. Z hlediska trestněprávního je v souvislosti s alkoholem klíčovým pojmem tzv. opilost (ebrieta). Opilost je rozdělována na tři typy: prostá, kombinovaná a patická (patologická)¹²¹.

Rozhodná pro určení míry ovlivnění pachatele je hodnota hladiny alkoholu v krvi.¹²²

119 NEŠPOR, K.: *Prevence zneužívání léků a přístupy při zvládnání lékové závislosti*, Practicus, 3/2009, s. 22 a násl.

120 ŠTABLOVÁ, R., BREJCHA, B. et al.: *Drogy vybrané kapitoly*, Policejní akademie ČR, Praha, 2005, s.63,64.

121 PAVLOVSKÝ, P.: *Soudní psychiatrie pro právníky*, Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, Praha, 2010, s.40 a násl.

122 srov. Rt 46/94- Rozhodnutí Vrchního soudu v Praze ze dne 18. 2.1994 sp. zn. 2 To 37/93, podle kterého nezbytným předpokladem pro posouzení otázky, zda pachatel trestného činu jednal za podmínek ustanovení

Prostá opilost má tři stupně:

- lehký (množství 0,5-1,5 promile) - dobrá nálada, uvolnění
- střední (1,5 - 2,5 promile) - agresivita, porušování společenských norem
- těžký (nad 2,5 promile) - nesrozumitelná řeč, poruchy koordinace.

Kombinovaná opilost vzniká požitím alkoholu a léků, patická opilost vzniká po požití alkoholu často ve spojení s duševní poruchou, případně jiným onemocněním.

Účinky alkoholu jsou značně individuální, liší se v závislosti na zdravotním stavu, věku i psychice, stejně tak se liší vstřebávání alkoholu. Alkohol poškozují všechny myslitelné tělesné (trávení, srdce, játra, slinivka) a psychické funkce (paměť, nervozita, spánek).

Pro pojem alkoholu z hlediska práva trestního není podle § 130 trestního zákoníku rozhodující definice alkoholu, nýbrž účinky požitého nápoje.¹²³

U alkoholu lze pozorovat jak vznik psychické závislosti (sklenička po náročném dni), tak fyzické závislosti, kdy vysazení alkoholu způsobuje těžké abstinenční příznaky (tzn. bolest hlavy, nevolnost, žaludeční potíže).

Typickým odvykacím stavem u alkoholiků je delirium tremens¹²⁴, které propuká po 24-48 hodin po poslední dávce alkoholu¹²⁵. Zhoršení odvykacího stavu nastává ve večerních hodinách a může vést až ke smrti alkoholika. Délka vzniku závislosti je různá, literatura uvádí od tří do dvaceti let¹²⁶.

§201a tr. zákona o trestném činu opilství, je objektivní zjištění výšky hladiny alkoholu v jeho krvi, které spadá do oboru soudního lékařství. Teprve na základě tohoto, popř. i dalších potřebných zjištění, je možno objasňovat okolnosti významné pro posouzení přičetnosti obviněného znaleckým posudkem z oboru psychiatrie o duševním stavu pachatele.

123 JELÍNEK, J. et al.: *Trestní právo hmotné*. 1. vydání, Praha, Leges, 2009, s. 682.

124 HARTL, P., HARTLOVÁ, H.: *Psychologický slovník*, Praha, Portál, 2006, s. 100-101 - delirium tremens rozuměj psychotický stav charakterizovaný kvalitativní poruchou vědomí, třesem, pocením, psychomotorickým neklidem, úzkostí, iluzemi a halucinacemi. K deliriu dochází zpravidla ve večerních hodinách, nemocný se nejistě rozhlíží a vylekaně reaguje na běžné zvuky. Časté jsou zrakové halucinace drobných zvířat (mikrozoopsie, např. myši), mohou se vyskytnout epileptické záchvaty. K deliriu dochází většinou do 24-36 hodin po posledním napití.

125 PAVLOVSKÝ, P.: *Soudní psychiatrie pro právníky*, Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, Praha, 2010, s. 44.

126 NOVOTNÝ, O., ZAPLETAL, J. et al.: *Kriminologie*, nakladatelství ASPI Wolters Kluwer, 2008, s.440.

Často uváděné dělení alkoholismu je dle kanadského psychiatra Jellinka¹²⁷:

- ❖ typ *alfa*: nedisciplinované pití, stále však pod vlastní kontrolou,
- ❖ typ *beta*: není přímá závislost na alkoholu, ovšem projevují se nemoci s alkoholem spojené (cirhóza jater, záněty močových cest, poškození mozku a žaludku),
- ❖ typ *gama*: ztráta kontroly v pití, zvýšená tolerance, avšak stále je možná abstinence,
- ❖ typ *delta*: neschopnost abstinence, při vysazení velké abstinenční příznaky, stálá hladina,
- ❖ typ *epsilon*: dipsománie neboli kvartální pijáctví. Alkoholismus přítomen většinou s jinou nemocí (schizofrenií, epilepsií).

Dle Jellinka lze ve většině případů dělit alkoholismus na 4 stadia¹²⁸.

- 1. stadium - konzument začíná pít častěji, pití přináší úlevu, tolerance se zvyšuje.
- 2. stadium - varovné stadium, tolerance stoupá, častěji se objevuje silná opilost, volba silnějších nápojů, konzument pije hltavě, často i tajně.
- 3. stadium - rozhodné stádium, mění se hodnoty, snaha o abstinenci většinou selhává, dochází k trvalé ztrátě kontroly nad pitím.
- 4. stadium - po ránu nutné doplnění hladiny alkoholu v krvi pro schopnost normálně fungovat či k potlačení třesu, celková degradace osobnosti, projevy alkoholových psychóz.

Za chorobu bývají považována třetí a čtvrté stádium, kdy člověk bývá označován za alkoholika. Současná terminologie při pravidelném požívání nadměrného množství alkoholu hovoří o „škodlivém užívání“. O „syndrom závislosti“ se jedná, pokud dojde při náhlém vysazení alkoholu k abstinenčním příznakům. Dochází ke změnám povahy, alkoholik ztrácí přátele, rodinu, práci a vinu za to přičítá druhým.¹²⁹ Chronický alkoholismus způsobuje poškození jater, slinivky břišní, žaludku, srdce, periferních nervů. Poruchy se dostávají významně v psychické oblasti, např. halucinace, alkoholická paranoidní psychóza či patická

127 NOVOTNÝ, O., ZAPLETAL, J. et al.: *Kriminologie*, nakladatelství ASPI Wolters Kluwer, 2008, s. 431.

128 PAVLOVSKÝ, P.: *Soudní psychiatrie pro právníky*, Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, Praha, 2010, s. 43.

129 PAVLOVSKÝ, P.: *Soudní psychiatrie pro právníky*, Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, Praha, 2010, s. 43.

alkoholová reakce¹³⁰.

Důležitou otázkou z hlediska trestního práva pro posuzování činů, spáchaných pod vlivem alkoholu zůstává, v jaké míře opilosti se pachatel trestného činu dopustil a do jaké míry byl či nebyl příčetný. Dle statistických údajů byla až polovina trestných činů znásilnění a dvě třetiny vražd spáchány pod vlivem alkoholu.

4.3.2 Druhy závislostí dle mezinárodní klasifikace nemocí

Z pohledu statutu nepřičetnosti je nutné se zabývat i závislostmi, které mohou nepřičetnost vyvolat. Druhy závislostí podle mezinárodní klasifikace nemocí jsou uvedeny níže:

F10.2 Závislost na alkoholu

F11.2 Závislost na opioidech

F12.2 Závislost na kanabinoidech

F13.2 Závislost na sedativech nebo tlumivých lécích

F14.2 Závislost na kokainu

F15.2 Závislost na jiných stimulantcích, včetně kofeinu a pervitinu

F16.2 Závislost na halucinogenech

F17.2 Závislost na tabáku

F18.2 Závislost na organických rozpouštědlech

*F19.2 Závislost na několika látkách nebo jiných psychoaktivních látkách*¹³¹

4.3.3 Návykové látky podle převažujícího účinku na psychiku

Drogy je možné rozdělit na drogy s převážně sedativním účinkem, drogy s převážně povzbuzujícím účinkem a drogy s převážně s halucinogenním účinkem.¹³²

„Drogy s převážně sedativním účinkem:

130 BRICHČÍN, S., KALVACH, Z.: *Soudní psychiatrie a sexuologie pro policisty*, Policejní Akademie ČR, Praha, 2003, s. 51.

131 KASALOVÁ, R.: *Chci pomáhat bez rozdílu aneb jak na sociálně patologické jevy*. 2. vyd. Benepal, 2012 [online]. [cit-2015-05-04]. Dostupné na: http://www.benepal.cz/files/project_1_file/ZAVISLOSTI.pdf.

132 SHAPIRO, S.: *Alkohol a jiné drogy*. New York: Soros Foundations, 1997.

- *Způsobují uvolnění, zklidnění, zpomalení reakcí, pasivitu, ospalost až spánek. Poměrně rychle na ně vzniká těžká fyzická závislost. Pokud není droga podána, rozvíjí se abstinční syndrom (např.: heroin, morfin; alkohol, některé léky).*

Drogy s převážně povzbuzujícím účinkem:

- *Stimulační látky povzbuzují CNS. Mizí únava, potřeba jíst a spát, zvyšuje se výkon i aktivita, dostavuje se pocit fyzické i duševní síly až euforie. Na stimulační drogy vzniká výrazná psychická závislost (např. kokain, pervitin; kofein, nikotin).*

Drogy s převážně s halucinogenním účinkem:

- *Výrazně mění kvalitu vědomí, psychiku, intenzitu a hloubku prožívání, vyvolávají sluchové a zrakové halucinace, zvyšují intenzitu vnímání prostoru a barev. Nebezpečím je ne- předvídatelnost jejich působení (např. LSD, lysohlávky, konopné drogy).¹³³*

4.3.4 Poruchy chování vyvolané účinkem psychoaktivních látek

Mezi psychoaktivní látky patří opioidy, kanabinoidy, sedativa a hypnotika, simulancia (amfetaminy, kokain), dále alkohol a halucinogeny.

4.3.4.1 Poruchy vyvolané užíváním opioidů

Mezi oppida patří např. heroin (derivát morfinu) či braun (směs derivátů kodeinu). Účinek daných opioidů je analgetický a euforizující (používá se ve zdravotnictví). Po jejich podání dochází k úplnému zklidnění, uvolnění, uklidnění a příjemnému pasivnímu prožívání okamžiku.

U intoxikace opioidy hrozí předávkování, dané riziko je daleko vyšší po období abstinenci, kdy dochází ke snížení tolerance. Rovněž může dojít k útlumu dechového centra (je potřeba si dávat pozor na kombinace s hypnotiky). Při zneužívání se projevuje mnoho somatických komplikací – hepatitida, riziko HIV – jenž jsou zapříčiněny používáním nesterilních jehel a stříkaček.

Opioidy patří mezi návykové látky a závislost na nich vzniká velmi rychle a to fyzická, ale i psychická. Typickými znaky pro odvykací stav jsou křeče svalů a vnitřních orgánů,

133 KASALOVÁ, R.: *Chci pomáhat bez rozdílu aneb jak na sociálně patologické jevy*. 2. vyd. Benepal, 2012 [online]. [cit-2015-05-04]. Dostupné na: http://www.benepal.cz/files/project_1_file/ZAVISLOSTI.pdf.

průjem, zimomřivost, zvracení, neklidný spánek. K jeho zvládnutí se indikují benzodazepiny a spasmolytika. V případě pravidelného užívání vyšších dávek je podávána léčba jiným opiátem (např. buprenorfin – Temgesic), jenž nevyvolává abstinenci syndrom. Substituční léčba je indikována u těžké a dlouhodobé závislosti opiátového typu, kdy se jedinec již po několikáté neúspěšně snažil o léčbu, v případě těhotenství závislé pacientky apod. Metadon má daleko delší účinek než je tomu u heroinu, nemocnému postačí pouze jedna dávka denně. Užívání trvá dlouhodobě, měsíce až roky. Přibližně třetina nemocných na substituční léčbě je poměrně stabilizovaných, u další třetiny je průběh léčby kolísavý a u poslední nejistý, pacienti po vysazení metadonu opět selhávají. K vedlejším účinkům metadonové léčby se řadí zácpa, pokles libida, pocení apod. Detoxifikace probíhá postupně v průběhu 3 – 6 měsíců, metadon má delší odvykací stav než heroin a u určité části jedinců se nedaří vysadit vůbec. Kontraindikací k začátku metadonové léčby je selhávání jater.¹³⁴

4.3.4.2 Poruchy vyvolané užíváním kanabinoidů

Mezi kanabinoidy se řadí hašiš a marihuana, v jejich účincích jsou individuální odlišnosti. Může se objevit sucho v ústech, bušení srdce, které je spojeno s úzkostí, někdy dráždivý kašel, poté následuje stav příjemného rozpoložení mysli, uvolnění, klidu, euforizace (vysmátost). Samotné vnímání se stává rozostřeným, vyskytuje se pocit zpomalení času. V případě užití hašiše mohou občas vznikat i delirantní stavy či stavy agrese.

Kanabinoidy mají velice dlouhý poločas rozpadu, při pravidelném užívání (kouření) dochází k jeho kumulaci v organismu. Vstřebávání z gastrointestinálního traktu je totiž méně rychlé než vstřebávání z plic.

Při vážnější akutní intoxikaci se může projevit psychotická epizoda s paranoidním zabarvením. Závislost na ně je pouze psychická. Při chronickém používání dochází k poklesu psychické výkonnosti, depresím a zvýšení efektivní dráždivosti. Mezi rizika používání patří demence při dlouhotrvajícím užívání, oslabený imunitní systém, poškození plodu v těhotenství apod.¹³⁵

134 MARKOVÁ, E. et al.: *Psychiatrická ošetrovatelská péče*. 1. Vyd. Praha: Grada, 2006. 352 s. ISBN 978-80-247-1151-5.

135 MARKOVÁ, E. et al.: *Psychiatrická ošetrovatelská péče*. 1. vyd. Praha: Grada, 2006. 352 s. ISBN 978-80-247-1151-5.

4.3.4.3 Poruchy vyvolané užíváním sedativ či hypnotik

Problematika závislosti na sedativech a hypnotikech bývá bohužel výrazně podceňována a často vzniká iatrogenně. Pacienti v určitých případech ani sami o své závislosti netuší a nepokládají používání daných preparátů za problém, jelikož o potenciálním riziku vzniku závislosti nejsou poučeni. Intoxikace hypnotiky, sedativy nebo anxiolytiky se projevuje různými způsoby, častokrát jde o užití v suicidiálním úmyslu. Pokud jsou užívány v nižších dávkách, může být podobnost s intoxikací alkoholem. Mezi nejčastější znaky intoxikace se řadí dezinhibice chování, euforie či naopak letargie, labilita nálady, mnohdy až agresivní chování, ospalost, hyporeflexie, ataxie, dysartrie a porucha pozornosti. Jestliže jsou užívány ve vyšších dávkách, pak se objevují poruchy vědomí. Velké nebezpečí představuje útlum dechového centra s následným kolapsem oběhu, obzvláště ve spojení s jinou tlumivou látkou (alkoholem, antipsychotiky, tricyklickými antidepresivy. U starších pacientů může užití benzodiazepinů spojeno s počátkem nebo zhoršením už probíhajícího delirantního stavu. Paradoxně se mohou zesílit či vrátit symptomy, pro něž byl preparát předtím určen – úzkost, nespavost, podrážděnost. Rovněž může dojít ke zhoršení kognitivního výkonu.

Syndrom závislosti má složku jak psychickou, tak fyzickou a rozvíjí se po několika týdnech používání (5-8). V případě dlouhodobého užívání vysokých dávek dochází ke značnému narušení kognice a charakteru demence, po postupném vysazení je možné dojít k restituci. Při rychlém vysazení může dojít k vážným abstinčním příznakům, závažným epileptickým záchvatům a ve výjimečných případech také k rozvoji deliria. Nejběžnějšími příznaky jsou nauzea, hyperreflexie, chvění celého těla, dilatace zornic, tachykardie, pocení, nespavost, neklid, úzkost.¹³⁶

4.3.4.4 Poruchy vyvolané užíváním stimulantia (amfetaminy, kokain)

Akutní intoxikace může být doprovázena obrovským psychomotorickým neklidem, který je provázený úzkostí. Mezi další možné projevy patří ztráta kontaktu s realitou, paranoidita spojená častokrát s agresivním chováním, hypertermie, hypoventilace, konvulze, jež mohou progredovat až v grand mal. K uklidnění stavu lze použít parenterálně aplikovaná sedativa nebo benzodiazepinová anxiolytika. Jestliže nastanou komplikace kardiovaskulárního rázu

136 LÁTALOVÁ, K. et al.: *Suicidalita u psychických poruch*. 1. vyd. Praha: Grada, 2015. 216 s. ISBN 978-80-247-4305-9.

(hlavně tachykardie, arytmie nebo tachyarytmie), jsou podávány léky ze skupiny beta-blokátorů.

Somatická poškození a psychické poruchy se většinou projevují spolu s rozvojem závislosti, občas vlastní syndrom závislosti předcházejí.

Závislost na stimulantech je častokrát provázena psychickými obtížemi, charakteristickými úzkostnými stavy, jež mohou vyústit v úzkostný raptus. Časté jsou rovněž pocity pronásledování, paranoidita.

Dá se říci, že kterýkoliv pravidelný uživatel vysokých dávek pervitinu (metamfetaminu) dříve nebo později osobně zažije stav označovaný jako amfetaminová psychóza, kde dominuje úzkost a vztahovačnost, která přechází v masivní paranoiditu s jasnými pocity pronásledování, ohrožení života a s nutností aktivních obranných opatření, doprovázených mnohokrát agresivitou vůči svému okolí.

Při intenzivní léčbě toxické psychózy za současného pobytu v chráněném prostředí se ve většině případů stav pacienta rychle upraví. Nejednou dochází k následnému výraznému útlumu, mohou se vyskytnout depresivní stavy, které vyžadují také antidepressivní léčbu.¹³⁷

4.3.4.5 Poruchy vyvolané užíváním alkoholu

Opilost je celosvětovým problémem vyvolávající poruchy chování. Alkohol je nejčastějším a nejzávažnějším problémem nejen v České republice. V současných střeoevropských podmínkách jsou známy alkoholické nápoje ve třech hlavních formách, tedy pivo, víno a lihoviny (likéry a destiláty). Za nejběžnější je v našich podmínkách považováno pivo a to pivo výčepní. Výčepní pivo 10° a ležák pak 12°. Výčepní pivo obsahuje nejčastěji 4 objemová % etanolu, tedy 31,6 g v 1 litru, pivo ležák pak obsahuje 5 objemových % alkoholu, tedy 39,5 g v 1 litru. Známá jsou však i nealkoholická piva, jež alkohol obsahují, ale jeho obsah nepřesahuje hranici 0,5 % a nízkoalkoholická piva, kde je alkohol v rozmezí 0,6-1,2 obj. %. Jde o koncentrace nízké, že je vyloučeno, že by se někdo přivedl tímto pivem do stavu opojení, a to u piva nealkoholického a krajně nepravděpodobné u piva nízkoalkoholického.

Nejčastěji konzumované víno (stolní i archivní) pak obsahuje kolem 11 obj. % alkoholu.

137 KALINA, K. et al.: *Základy klinické adiktologie*. 1. vyd. Praha: Grada, 2008. 392 s. ISBN 978-80-247-7010-9.

Jen vzácně se vyskytují vína s nižším procentem alkoholu, avšak vína s vyšším obsahem jsou velmi častá a nemusí se jednat o vína fortifikovaná koncentrátem.

U „tvrdého“ alkoholu se koncentrace pohybuje okolo 40 obj. %. V přepočtu je z toho důvodu jedno, zda člověk vypije jedno půllitrové 10° pivo, 2 dl běžného vína nebo 0,5 dl 40% lihoviny.¹³⁸

Míra opilosti se měří hladinou alkoholu v krvi a to:

- podnapilost – 0,5 – 0,99 g/kg
- lehká opilost – 1,00 – 1,49 g/kg
- střední opilost – 1,50 – 1,99 g/kg
- těžká opilost – 2,00 – 2,99 g/kg

Samotné ovlivnění alkoholem je ale značně individuální a chování opilého není možné určit pouze dle hladiny alkoholu v krvi. Při hladinách 0,5 – 1,5 g/kg se projevuje veselost, větší sdílnost a hovornost, u některých jedinců pak naopak smutek a pláč. U jedince se objevuje snížená schopnost koncentrace, pozornosti, přizpůsobení, dochází k lehčím problémům s udržení rovnováhy, lehkým poruchám vidění, zpomalení reakce zornic, prodloužení reakční doby a k postrotačního nystagmu. Při hladině 1,5 – 2,5 g/kg začínají převažovat poruchy koordinace, vyskytují se poruchy řeči, vnímání, chůze a značná excitace. Při hladinách 2,5 – 3 g/kg se jedná o těžkou opilost se závažnými poruchami chůze, orientace, řeči, paměti a přidává se psychická zmatenost. Můžou se objevit známky hrubosti až brutálnosti a dojít až ke spáchání trestného činu. Projevuje se nevolnost a zvracení, jež je nahrazeno hlubokým spánkem až bezvědomím. V případě, že je hladina alkoholu v krvi na 3,5 g/kg, jde o bezprostřední ohrožení života, dochází k „alkoholové narkóze“ a ztrátě reflexů. Při zvracení v prenarkotické fázi může dojít k aspiraci žaludečního obsahu, což je nejčastějším důvodem smrti při akutní otravě alkoholem. Také může dojít k udušení z ucpání úst a nosu po pádu tváří na zem či na nějakou jinou podložku, k utopení a k podchlazení organismu. Smrt z podchlazení může nastat i při teplotách nad 0 °C. Velmi časté jsou úrazy, při nichž dochází k těžkým zraněním.

¹³⁸ HIRT, M. et al.: *Dopravní nehody v soudním lékařství a soudním inženýrství*. Praha: Grada, 2012. 160 s. ISBN 978-80-247-8286-7.

Hladina alkoholu v krvi u smrtících otrav se pohybuje mezi 3 – 5 g/kg. Nízké koncentrace se objevují u nemocných osob či při společném působení jiných toxických látek. Obzvláště nebezpečné je současné užití sedativ, antihistaminik, hypnotik, neuroleptik, derivátů morfia, trankvilizérů a antidepresiv, jež mají zvyšující účinek. S některými látkami se alkohol nesnese a poté vznikají nežádoucí reakce, jako jsou např. s disulfiramem (Antabus – inhibuje aktivitu aldehyddehydrogenázy, čím se zvýší obsah acetaldehydu v krvi), INH sloučeninami, pyrazolovými deriváty a již při docela nízké hladině alkoholu v krvi může nastat smrtící reakce.

Patologická intoxikace alkoholem (ebrietas patica) je náhle vzniklá chorobná odezva po požití alkoholu, která se projevuje již brzy po vypití poměrně malého množství alkoholu, jež by u většiny jedinců nezpůsobila žádnou intoxikaci. Stav se projevuje kvalitativní poruchou vědomí s nepochopitelným počínáním, atypickým pro dotyčnou osobu ve střízlivém stavu. Objevují se poruchy emocí, vnímání a také poruchy myšlení (častokrát s paranoidně perzekučními bludy). Poměrně často dochází k závažné agresivitě vůči okolí, která se projevuje jako nekontrolovatelný výbuch vzteku a postižený se v takovémto stavu může dopustit páchání trestných činů. Porucha může trvat několik minut až hodin, ve většině případů končí spánkem, po němž je celková nebo ostrůvkovitá amnézie. Daný stav je poté hodnocen jako nepřičetnost dle § 12 trestního zákona.¹³⁹

Patologická intoxikace alkoholem (ebrietas patica) je náhle vzniklá chorobná odezva po požití alkoholu, která se projevuje již brzy po vypití poměrně malého množství alkoholu, jež by u většiny jedinců nezpůsobilo žádnou intoxikaci. Stav se projevuje kvalitativní poruchou vědomí s nepochopitelným počínáním, atypickým pro dotyčnou osobu ve střízlivém stavu. Objevují se poruchy emocí, vnímání a také poruchy myšlení (častokrát s paranoidně perzekučními bludy). Dosti často dochází k závažné agresivitě vůči okolí, která se projevuje jako nekontrolovatelný výbuch vzteku a postižený se v takovémto stavu může dopustit páchání trestných činů. Porucha může trvat několik minut až hodin, ve většině případů končí spánkem, po němž je celková nebo ostrůvkovitá amnézie. Daný stav je poté hodnocen jako nepřičetnost dle § 26 TZ.¹⁴⁰

Kromě výše uvedeného existuje řada dalších možností vzniku nepřičetnosti.

139 ŠTEFAN, J. et al.: *Soudně lékařská a medicínsko-právní problematika*. 1. vyd. Praha: Grada, 2005. 247 s. ISBN 978-80-247-0931-4.

140 ŠTEFAN, J. et al.: *Soudně lékařská a medicínsko-právní problematika*. 1. vyd. Praha: Grada, 2005. 247 s. ISBN 978-80-247-0931-4.

4.3.4.6 Poruchy vyvolané užíváním halucinogenů

Hlavní představitel dané skupiny látek je diethylamid kyseliny lysergové (LSD). Jedná se o halucinogen, jenž se v nepatrných dávkách v minulosti používal ke zlepšení kontaktu v psychoterapii. Na našem drogovém trhu se s ním dá setkat v podobě tzv. psaníček – po užití látky v průběhu několika málo minut dochází ke změnám vnímání času a prostoru. Intoxikovaná osoba zažívá pocity kosmického nekonečna, jako by se vznášel, vše je v pohybu a neobvykle barevné. Pocity létání mohou přivést osobu k vyskočení z okna s následnými smrtelnými následky. Daný stav přichází i po požití lysohlávky kopinaté – houbičky (*Psilocybe semilanceata*, která obsahuje psilocybin), jež se v poslední době stala mezi toxikomany velmi populární. Intoxikace může být mnohdy již od úplného začátku nepříjemná pro silné úzkosti. Mezi projevy odeznívající intoxikace patří úzkostná deprese, vztahovačnost a obavy, že intoxikace bude trvalá. Kromě lysohlávky se halucinogeny nacházejí také v některých muchomůrkách a v kaktusech (meskalin). V USA je poměrně hodně zneužíváno veterinární anestetikum fencyklidin (PCP – andělský prach), jenž vede k závažným duševním poruchám organického i psychotického rázu. V akutní intoxikaci dochází k páchání násilných trestných činů.

Závažnou akutní intoxikaci je nezbytné hodnotit jako psychotický stav, jež si jedinec navodil vlastním přičiněním, a který vede k přiznání nepřičetnosti, tzn. stav nejvíce odpovídající těžké opilosti podle § 360 TZ.¹⁴¹

141 PAVLOVSKÝ, P. et al.: *Soudní psychiatrie a psychologie*. 3. vyd. Praha: Grada, 2009. 226 s. ISBN 978-80-247-2618-2.

5. ZAVINĚNÍ A ÚČASTENSTVÍ

5.1 Zavínění

Zavinění představuje vnitřní, psychický vztah rušitele k protiprávnímu jednání a k porušení či ohrožení zájmu, které je chráněno právem. Fyzická osoba, jež netrpí duševní poruchou, je schopna poznávat obklopující skutečnosti a situace v rozporu s právem chráněnými zájmy i hodnotami. Právně odpovědný subjekt měl a také mohl předvídat v jisté, právem stanovené míře následky svého chování a jednání. Duševní život člověka je nerozlučnou jednotou duševních procesů, především vnímání, představivosti, myšlení a vůle, ale i citu. Zavínění jako psychický vztah je založeno spojením prvků vědění (tedy intelektuální složka zavínění) a dále prvků vůle (volní vložka zavínění).

Volní složkou zavínění se pak rozumí nejen chtění, avšak i srozumění s rozhodnými skutečnostmi. V souvislosti s tímto je nutné hovořit o rozpoznávací schopnosti, kdy zde hraje roli volní složka psychiky. Tuto složku není možné měřit a její stav se může měnit také u zdravých jedinců. Mezi hlavní faktory například patří únava, změna nálady nebo pudové mechanismy, které do rozpoznávací složky nezasahují. V rámci hlediska psychopatologického je jen málo poruch, které se projevují v ovládací schopnosti a ne v rozpoznávací schopnosti.¹⁴²

Z různého utváření prvků vědění i vůle vycházejí právní teorie při rozlišování různých forem i stupňů zavínění¹⁴³:

- *„úmyslného, a to buď přímý úmysl (dolus directus) – rušitel chtěl škodlivý následek způsobit-, nebo úmysl nepřímý (dolus eventualis): rušitel věděl, že škodlivý následek může způsobit, a pro případ, že jej způsobí, s ním byl srozuměn;*
- *nedbalostního, a to buď nedbalost (culpa) vědomá – rušitel sice nechtěl škodlivý následek způsobit, věděl však, že jej způsobit může, a bez přiměřených důvodů spoléhal, že jej nezpůsobí-, nebo nedbalost nevědomá: rušitel nevěděl, že svým jednáním takový škodlivý následek může způsobit, ač vzhledem k okolnostem a svým osobním poměrům o tom vědět měl a mohl.“¹⁴⁴*

142 CÍSAŘOVÁ, D. et al.: *Nepříčetný pachatel*. Praha: Institut pro další vzdělávání soudců a státních zástupců, 1995.

143 SPIRIT, M.: *Úvod do studia práva*. 2. vyd. Praha: Grada, 2014. 192 s. ISBN 978-80-247-9351-1.

144 SPIRIT, M.: *Úvod do studia práva*. 2. vyd. Praha: Grada, 2014. 192 s. ISBN 978-80-247-9351-1, s. 101.

Rozlišení různých forem zavinění je poté jedním ze základů rozlišování odpovědnosti i diferenciacie tíživosti právem předvídaných sankcí.¹⁴⁵

5.2 Účastenství

Účastenství představuje formu trestné součinnosti, což znamená účast více spolupachatelů. Tato problematika je normována v ustanovení § 24 trestního zákoníku:

Odst. 1) „Účastníkem na dokonaném trestném činu nebo jeho pokusu je, kdo úmyslně

a) spáchání trestného činu zosnoval nebo řídil (organizátor),

b) vzbudil v jiném rozhodnutí spáchat trestný čin (návodce), nebo

c) umožnil nebo usnadnil jinému spáchání trestného činu, zejména opatřením prostředků, odstraněním překážek, vylákáním poškozeného na místo činu, hlídáním při činu, radou, utvrzováním v předsevzetí nebo slibem přispět po trestném činu (pomocník).

Odst. 2) Na trestní odpovědnost a trestnost účastníka se užije ustanovení o trestní odpovědnosti a trestnosti pachatele, jestliže trestní zákon nestanoví něco jiného.

Odst. 3) Trestní odpovědnost účastníka zaniká, jestliže dobrovolně upustil od dalšího účastenství na trestném činu a

a) odstranil nebezpečí, které vzniklo zájmu chráněnému trestním zákonem z podniknutého účastenství, nebo

b) učinil o účastenství na trestném činu oznámení v době, kdy nebezpečí, které vzniklo zájmu chráněnému trestním zákonem z podniknutého účastenství, mohlo být ještě odstraněno; oznámení je nutno učinit státnímu zástupci nebo policejnímu orgánu, voják může místo toho učinit oznámení nadřízenému.

Odst. 4) Je-li na činu zúčastněno více osob, nebrání zániku trestní odpovědnosti účastníka, který takto jednal, je-li čin spáchán ostatními pachateli nezávisle na jeho dřívějším přispění k činu nebo přes jeho včasné oznámení.

Odst. 5) Ustanovení odstavců 3 a 4 se nevztahuje na trestní odpovědnost účastníka za jiný trestný čin, který již jednáním uvedeným v odstavci 1 spáchal. ¹⁴⁶

Vymezením tzv. účastenství v užším smyslu se rozumí - organizátorství, návod, pomoc.

145 SPIRIT, M.: *Úvod do studia práva*. 2. vyd. Praha: Grada, 2014. 192 s. ISBN 978-80-247-9351-1.

146 Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

Trestná činnost účastníka bezprostředně napomáhá k tomu, aby došlo k naplnění znaků určité skutkové podstaty trestného činu, a to i v případě, kdy účastník sám dané znaky přímo nenaplní. Účastenství je záměrnou formou účasti na trestném činu.

Organizátorství, návod a pomoc se charakterizují jako účastenství dle § 24 TZ, pouze tehdy, jestli se pachatel trestného činu o něj přinejmenším pokusil (účastenství na dokonaném trestném činu či jeho pokusu). Trestným činem se myslí trestný čin pachatele, k němuž organizátorství, návod či pomoc směřovaly. Pachatelem je pachatel trestného činu, ke kterému směřovala nějaká z forem účastenství. Účastníkem na dokonaném trestném činu či jeho pokusu může být pouze ten, kdo není sám pachatelem či spolupachatelem stejného trestného činu. Mezi jednáním účastníka a spáchaným trestným činem pachatele musí být vždy příčinný vztah.

Organizátor je ten, kdo trestný čin zorganizoval či řídil, pokud byl trestný čin dokonán či se pachatel o něj přinejmenším pokusil. Organizátorství musí směřovat k danému trestnému činu, jenž musí být určen alespoň v základních rysech.¹⁴⁷

5.2.1 Účastenství ve vztahu k trestnému činu opilství

Účastenství na vlastnoručním trestném činu je možné, nicméně v rámci rauschdeliktu je to sporné, často až v podstatě nemožné. Organizátorství je vyloučeno z vlastní povahy věci. Jen velmi těžko si lze představit u nepřičetného pachatele, že by byl schopen zosnovat či řídit spáchání trestného činu.

Jestliže se jedná o účastenství ve smyslu návodu, má se za to, že v jiném vzbudit rozhodnutí ke spáchání trestného činu opilství z povahy věci není možné, jelikož pokud by pachatel věděl, jakého násilného jednání se v nepřičetnosti dopustí, nejednalo by se již o kvazidelikt¹⁴⁸, nýbrž o některou *actio libera in causa*.¹⁴⁹

147 VANTUCH, P.: *Trestní zákoník s komentářem k 1. 8. 2011*. ANAG, 2011. 1367 s. ISBN 978-80-7263-678-8.

148 Kvazideliktem může být v zásadě jakýkoli trestný čin, u kterého to nevyklučuje jeho povaha (kvazideliktem např. nemohou být trestné činy, kde zneužití návykové látky je znakem skutkové podstaty). Nejčastěji se kvazideliktem stává trestný čin ublížení na zdraví, vraždy, krádeže, poškozování cizí věci apod.

149 DOLENSKÝ, A.: *Opilství*. Bulletin advokacie. 1992, č. 6-7. ISSN 1210-6348.

6. SOUVISEJÍCÍ JUDIKATURA V ČR

Má-li být provedena analýza stávající judikatury zabývající se nepřičetností a zmenšenou přičetností, je třeba připomenout, že nepřičetnost i zmenšená přičetnost byly upraveny již v zákoně č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů. Vzhledem k této skutečnosti lze při hodnocení judikatury týkající se této oblasti začít analýzou soudních rozhodnutí, která byla vydána podle trestního zákona. Tato judikatura prošla vývojem, v jehož rámci je třeba jako významný předěl zdůraznit především změnu v právní úpravě trestního práva související s pádem minulého režimu v roce 1989. Tato skutečnost bude ještě podrobněji připomenuta dále.

Nejprve bude analyzována judikatura a její vývoj týkající se nepřičetnosti v souvislosti s nemožností vyloučení trestní odpovědnosti ve smyslu § 12 odst. 2 trestního zákona ve znění účinném před 1. 1. 1992 a následně v souvislosti s trestným činem opilství podle § 201a trestního zákona ve znění účinném od 1. 1. 1992, resp. § 360 trestního zákoníku. Rozebírána budou i soudní rozhodnutí, ve kterých se soud zabýval otázkou zmenšené přičetnosti ve smyslu § 25 a § 32 trestního zákona a § 27, § 40 a § 47 trestního zákoníku. Dále budou zařazena soudní rozhodnutí týkající se nutnosti pečlivého zkoumání nepřičetnosti pachatele, kdy budou připomenuty rovněž následky, které judikatura spojuje s případnými nedostatky tohoto zkoumání. Řešena bude i otázka patologické opilosti a patologického hráčství. Doplněny budou i některé další judikáty, které s problematikou nepřičetnosti, resp. zmenšené souvislosti souvisejí.

Má-li být analyzována judikatura týkající se nepřičetnosti, lze v jejím rámci vysledovat několik významných otázek, kterých se průběžně dotýká. V některých případech lze judikaturní závěry označit za relativně konstantní, jiné naopak procházejí vývojem a dochází u nich ke změnám. Některá relevantní rozhodnutí proto budou připomenuta níže, přičemž budou zdůrazněny zejména právě zmíněné změny.

6.1 Nemožnost vyloučení trestní odpovědnosti podle § 12 odst. 2 trestního zákona

V souvislosti s otázkou nepřičetnosti pachatele trestného činu lze jedno z prvních relevantních rozhodnutí připomenout rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 11. 5. 1965, sp. zn. 3 Tz 14/65. V tomto rozhodnutí soud konstatoval, že „*pro nepřičetnost není vyloučena trestní*

*odpovědnost ve smyslu § 12 odst. 1 tr. zák. u pachatele, který spáchal trestný čin v mráкотném stavu, jestliže do tohoto stavu se sám přivedl požitím alkoholických nápojů a jestliže si přitom byl nebo mohl být vědom, že při jeho zdravotním stavu může požití alkoholu tento mráкотný stav vyvolat.*¹⁵⁰

Uvedené rozhodnutí potvrzovalo tehdejší znění trestního zákona, který upravoval vyloučení trestní odpovědnosti pro nepřičetnost v § 12 odst. 1. Podle uvedeného ustanovení byla trestní odpovědnost vyloučena v případě pachatele, který nemohl rozpoznat nebezpečnost svého jednání pro společnost nebo ovládat jej jednání pro duševní poruchu v době spáchání činu. Výjimku, kdy k tomuto vyloučení nedocházelo, představoval podle § 12 odst. 2 trestního zákona případ, kdy se pachatel do stavu nepřičetnosti přivedl (byť i z nedbalosti) požitím alkoholického nápoje nebo omamného prostředku.

K původnímu znění trestního zákona uváděla důvodová zpráva, že k trestní odpovědnosti pachatele je vyžadováno dovršení 15. roku věku (§ 11) a aby byl přičetný (§ 12). Důvodová zpráva připomínala, že duševní poruchou není myšlena pouze duševní choroba, ale i krátkodobá porucha psychických funkcí pachatele, pokud je jí způsobena ztráta schopnosti pachatele rozeznat nebezpečnost činu pro společnost, nebo ztrátu schopnosti ovládat své jednání.¹⁵¹ Tehdejší zákonodárce tak zjevně chápal pojem „duševní porucha“ relativně široce.

Při přijímání trestního zákona však zákonodárce rovněž do § 12 odst. 2 trestního zákona začlenil výše zmíněnou výjimku pro případ zaviněného požití alkoholického nápoje nebo omamného prostředku. Důvodová zpráva k trestnímu zákonu tuto výjimku odůvodňovala tak, že „*tuto úpravu trestnosti pachatelů trestných činů spáchaných v zaviněné opilosti vyžaduje důsledný boj proti alkoholismu.*“¹⁵² Uvedená výjimka zmizela z ustanovení § 12 s účinností novely č. 557/1991 Sb., která účinnosti nabyla až dnem 1. 1. 1992 (k této změně podrobněji viz níže).

Na znění § 12 odst. 2 trestního zákona upravující výjimku z vyloučení trestní odpovědnosti (viz výše) navázal Nejvyšší soudu např. ve svém rozsudku ze dne 25. 6. 1968, sp. zn. 7 Tz 28/68, kdy soud uvedl, že „*nelze-li v trestním řízení prokázat subjektivní stránku*

150 Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 11. 5. 1965, sp. zn. 3 Tz 14/65

151 Důvodová zpráva k trestnímu zákonu [online] [citováno 18. 9. 2014] Dostupné z: http://www.psp.cz/eknih/1960ns/tisky/t0065_09.htm

152 Důvodová zpráva k trestnímu zákonu [online] [citováno 18. 9. 2014] Dostupné z: http://www.psp.cz/eknih/1960ns/tisky/t0065_09.htm

*restného činu proto, že rozpoznávací nebo určovací schopnost obviněného byla v době činu potlačena, avšak obviněný přitom byl ve smyslu § 12 odst. 2 tr. zák. odpovědný za spáchání činu, je nutno čin kvalifikovat pouze podle znaků objektivní stránky restného činu.*¹⁵³ Nejvyšší soud tak v citovaném rozsudku rozhodoval zcela v souladu nejen s tehdejším zněním § 12 odst. 2 trestního zákona, ale rovněž i podle výše zmíněného účelu tohoto ustanovení zdůrazněného v důvodové zprávě.

Nejvyšší soud dále v souvislosti s § 12 odst. 2 trestního zákona ve svém rozsudku ze dne 10. 3. 1970, sp. zn. 10 Tz 6/70 zdůraznil, že aplikace § 12 odst. 2 trestního zákona je možná pouze za určitých okolností, a to pokud byla nepřičetnost pachatele v době jeho činu spolehlivě zjištěna. Soud rovněž vyslovil, že § 12 odst. 2 trestního zákona nelze užít v případech zmenšené přičetnosti.¹⁵⁴

V nastaveném kurzu pokračoval Nejvyšší soud i ve svém stanovisku ze dne 8. 6. 1977, č. j. Tpjf 70/76 obecně komentoval význam trestního zákona v souvislosti s alkoholismem, když zde k tomuto dodal: *„Trestní zákon svými ustanoveními umožňuje poskytovat dostatečně účinnou ochranu všem důležitým společenským zájmům před škodlivými vlivy alkoholismu. Na jedné straně činí každého restně zcela odpovědným, jestliže se přivede do stavu nepřičetnosti nebo zmenšené přičetnosti alespoň z nedbalosti požitím alkoholického nápoje nebo omamného prostředku, na druhé straně sleduje nápravu a převýchovu pachatele nejen výkonem trestu, ale i léčením pachatele, ukáže-li se, že bez léčení by se nemohl zbavit chorobného návyku ani závislosti na alkoholu nebo jiné droze.*¹⁵⁵

Má-li být v návaznosti na výše uvedená soudní rozhodnutí shrnut postoj Nejvyššího soudu k otázce nepřičetnosti pachatele v případě, že se do tohoto stavu uvedl požitím alkoholického nápoje nebo omamného prostředku, lze konstatovat, že Nejvyšší soud rozhodoval v intencích tehdejšího znění § 12 odst. 2 trestního zákona s přihlédnutím ke smyslu zákona vyjádřenému v důvodové zprávě.¹⁵⁶ Nepřičetností pachatele, který se do tohoto stavu dostal zaviněně výše uvedeným způsobem, tak nebyla vyloučena jeho trestní odpovědnost. Tento postoj judikatury nedoznal změn až do 1. 1. 1992, kdy změn doznalo i znění § 12 doznalo z důvodu nabytí účinnosti zákona č. 557/1991 Sb. Od tohoto dne byla

153 Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 25. 6. 1968, sp. zn. 7 Tz 28/68

154 Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 10. 3. 1970, sp. zn. 10 Tz 6/70

155 Stanovisko Nejvyššího soudu ze dne ze dne 8. 6. 1977, č. j. Tpjf 70/76

156 Důvodová zpráva k zákonu obecně představuje velmi významný interpretační nástroj, neboť je v ní zachycen úmysl zákonodárce, který příslušný zákon přijal. K významu důvodové zprávy viz např. náleží Ústavního soudu ze dne 30. 1. 2013, sp. zn. I. ÚS 3508/12.

zrušena výjimka podle § 12 odst. 2 trestního zákona.

Zároveň však byla do trestního zákona zakomponována skutková podstata trestného činu opilství v § 201a. Podle odst. 1 tohoto ustanovení platilo: „*Kdo se požitím nebo aplikací návykové látky nebo jinak přivede, byť i z nedbalosti, do stavu nepřičetnosti, v němž se dopustí jednání, které má jinak znaky trestného činu, bude potrestán odnětím svobody na tři léta až osm let; dopustí-li se však jednání, které má jinak znaky trestného činu, na který zákon stanoví trest mírnější, bude potrestán oním trestem mírnějším.*“ Podle druhého odstavce pak ustanovení odst. 1, jakož i § 12 nemělo být aplikováno v případě, že se pachatel do stavu nepřičetnosti v úmyslu spáchat trestný čin. S účinností od 1. 1. 1994 pak byla podmínka § 201a odst. 2 rozšířena o případy, kdy pachatel „*spáchal trestný čin z nedbalosti, která spočívá v tom, že se přivedl do stavu nepřičetnosti.*“

Změna v posuzování případů, kdy se pachatel do stavu nepřičetnosti dostal zaviněně požitím nebo aplikací návykové látky, se v judikatuře projevila záhy. Soudy při svém rozhodování již nemohly pokračovat ve tvrdé rozhodovací linii dle dřívějšího znění § 12 odst. 2, přičemž judikatura po 1. 1. 1992 zároveň přinesla nová rozhodnutí týkající se trestného činu opilství, ve kterých poskytla bližší výklad § 201a trestního zákona.

Soudní praxe brzy narazila na otázku, jak posuzovat z hlediska trestného činu opilství případ, kdy se pachatel v témže stavu nepřičetnosti dopustil více útoků, které jinak mají znaky trestných činů, a to i různých skutkových podstat. V tomto případě bylo konstatováno, že takové útoky je nutno z hlediska znaků trestného činu opilství podle § 201a TrZ posuzovat jako jedno souvislé jednání - jeden skutek.¹⁵⁷ Od tohoto závěru se judikatura neodchýlila ani později, přičemž zároveň vyloučila v případě trestného činu opilství souběh s jakýmkoli jiným trestným činem. Důvodem je skutečnost, že trestný čin opilství lze aplikovat pouze v případě, kdy se pachatel zaviněně uvedl do stavu nepřičetnosti, naproti tomu v případě všech ostatních skutkových podstat trestných činů podle trestního zákona je vyžadována alespoň částečná přičetnost pachatele.¹⁵⁸

Vrchním soudem v Praze bylo vysloveno v jeho rozhodnutí ze dne 18. 2. 1994, sp. zn. 2 To 37/93, že pro posouzení podmínek, zda pachatel trestného činu jednal za podmínek naplňujících skutkovou podstatu trestného činu opilství, je nutné objektivní zjištění výšky hladiny alkoholu v jeho krvi, spadající do oboru soudního lékařství. Teprve na jeho základě,

157 Rozhodnutí Okresního soudu Praha – západ ze dne 13. 5. 1993, sp. zn. 1 T 62/93

158 Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 15. 11. 2006, sp. zn. 7 Tdo 1379/2006

resp. na základě dalších potřebných zjištění, lze objasňovat okolnosti, které jsou významné pro posouzení přičetnosti obviněného znaleckým posudkem z oboru psychiatrie o duševním stavu pachatele.¹⁵⁹

V rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 18. 2. 1998, sp. zn. 5 Tz 1/98 se pak soud vyjádřil k nutnosti zkoumání, zda se pachatel do stavu nepřičetnosti přivedl požitím nebo aplikací návykové látky nebo jinak zaviněně či nikoli. Soud zde doplnil, že pokud lze zavinění pachatele v uvedeném směru konstatovat, je třeba zkoumat formu a obsah tohoto zavinění. Nejvyšší soud v tomto rozsudku od sebe oddělil případy, kdy je zachována trestní odpovědnost pachatele v plném rozsahu (§ 201a odst. 2 trestního zákona), kdy jde o trestný čin opilství (§ 201a odst. 1 trestního zákona) a kdy o nedostatek zavinění, kdy je možno případ posoudit ve smyslu § 12 trestního zákona, tzn. že trestní odpovědnost pachatele je vyloučena z důvodu jeho nepřičetnosti.¹⁶⁰ Uvedený rozsudek Nejvyššího soudu lze považovat za významný, neboť soudem zde bylo jasně definováno, jaké důsledky mají rozdílné závěry ohledně posouzení zavinění pachatele ohledně přivedení se do stavu nepřičetnosti požitím nebo aplikací návykové látky. Toto schematické rozdělení lze považovat za užitečné vodítko pro rozhodovací praxi nižších soudů. Otázka zavinění spojeného se spácháním trestného činu opilství pak byla dále pozdější judikaturou dána do souvislosti i s rozhodnutím o zařazení odsouzeného do příslušného typu věznice – Krajský soud v Českých Budějovicích ve svém usnesení ze dne 22. 12. 2008, sp. zn. 3 To 50/2009 vyslovil, že pro toto zařazení je ve smyslu (tehdejšího) § 39a odst. 2 trestního zákona významné, zda spáchal trestný čin opilství úmyslně či z nedbalosti.¹⁶¹

Další upřesnění pak bylo obsaženo v usnesení Nejvyššího soudu ze dne 21. 1. 2008, sp. zn. 11 Tdo 1482/2007, kde se soud dále zabýval otázkou zavinění pachatele trestného činu opilství ve vztahu k intoxikaci, jež u něj způsobila nepřičetnost. Nejvyšší soud zde potvrdil, že v případě, kdy pachatel není schopen ovládnout nutkání požití alkoholické nápoje a neovládá tak ani to, zda se přivede požitím alkoholických nápojů do stavu nepřičetnosti, v němž se dopustí jednání, které má jinak znaky trestného činu, je jeho trestní odpovědnost vyloučena.¹⁶² Posledně zmíněné rozhodnutí je má význam i z pohledu použitelnosti dřívější judikatury. Přestože bylo ustanovení § 12 odst. 2 trestního zákona zrušeno a v této souvislosti byla do trestního zákona začleněna skutková podstata trestného činu opilství, v některých případech

159 Rozhodnutí Vrchního soudu v Praze ze dne 18. 2. 1994, sp. zn. 2 To 37/93

160 Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 18. 2. 1998, sp. zn. 5 Tz 1/98

161 Usnesení Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 22. 12. 2008, sp. zn. 3 To 50/2008

162 Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 21. 1. 2008, sp. zn. 11 Tdo 1482/2007

Ize z judikatury spojené s původním zněním § 12 trestního zákona čerpat. Nejvyšší soud tak v souvislosti s otázkou zavinění pachatele ohledně uvedení se do stavu nepřičetnosti ve zmíněném usnesení uvedl: „*Otázka, zda je obviněný vůbec schopen odolat požívání alkoholických nápojů či nikoliv, je přitom rozhodná pro posouzení, zda se do stavu nepřičetnosti přivedl zaviněným (byť i nedbalostním) požitím alkoholických nápojů či nikoliv (srov. přiměřeně č. 6/1974 Sb. rozh. tr.). Citované rozhodnutí bylo sice učiněno a publikováno za platnosti úpravy, která trestný čin opilství vůbec neznala a byla založena na principu vyjádřeném v § 12 odst. 2 tr. ř. (ve znění účinném do 31. 12. 1991), totiž, že vyloučení trestnosti za spáchaný čin pro nepřičetnost se neuplatní a čin se posoudí podle skutkové podstaty, kterou pachatel objektivně naplnil, tehdy, přivede-li se pachatel do stavu nepřičetnosti, byť i z nedbalosti, požitím návykové látky. Nicméně závěry uvedené v citovaném rozhodnutí ohledně zavinění se podle názoru Nejvyššího soudu uplatní i pro současnou právní úpravu – odpovědnosti za čin spáchaný v nepřičetnosti vyvolané zaviněným požitím nebo aplikací návykové látky podle specifické skutkové podstaty trestného činu opilství (§ 201a tr. zák.).*“¹⁶³ Soud pak k výše řečenému doplnil, že v případě trestného činu opilství podle § 201a trestního zákona je trestní odpovědnost pachatele vázána na existenci zavinění tohoto pachatele ve vztahu k intoxikaci - pokud pachatel nemůže ovládnout nutkání požití alkoholické nápoje (např. právě pro konečnou fázi závislosti na alkoholu) a tím pádem neovládá ani to, zda se přivede požitím alkoholických nápojů do stavu nepřičetnosti, v němž se dopustí jednání, které má jinak znaky trestného činu, pak není trestně odpovědným, neboť je jeho trestnost vyloučena právě pro nepřičetnost.¹⁶⁴

Judikaturou bylo za účinnosti trestního zákona dále v rámci usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 7. 2. 2004, sp. zn. 2 To 4/2004 dovozeno, že skutková podstata trestného činu opilství je naplněna i jednáním pachatele, na jehož nepřičetnosti v době činu se vedle duševní poruchy zásadním způsobem podílela i prostá opilost (ebrietas simplex), pokud si ji pachatel přivodil zaviněně.¹⁶⁵ Tímto rozhodnutím byl výklad § 201a trestního zákona dále doplněn o otázku, která mohla být v praxi sporná.

Na dřívější judikaturu týkající se trestného činu opilství navázala i judikatura vznikající za účinnosti trestního zákoníku po 1. 1. 2010. Tato skutečnost je dána již tím, že trestní zákoník stejně jako trestní zákon obsahoval skutkovou podstatu trestného činu opilství,

163 Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 21. 1. 2008, sp. zn. 11 Tdo 1482/2007

164 Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 21. 1. 2008, sp. zn. 11 Tdo 1482/2007

165 Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 7. 2. 2004, sp. zn. 2 To 4/2004

kdy znění § 360 trestního zákoníku bylo velmi podobné jako znění § 201a trestního zákona. I důvodová zpráva zde pouze stručně poznamenávala, že „osnova nahrazuje dikci „jednání, které má jinak znaky trestného činu“ přesnějším pojmem „činu jinak trestného“, který je používán i v jiných ustanoveních trestního zákoníku (např. § 29), čímž se rovněž sjednocuje terminologie používaná v trestním zákoníku.“¹⁶⁶ Nic tak nebránilo tomu, aby v případě posuzování spáchání trestného činu opilství, resp. jeho vztahu k nepřičetnosti pachatele (a s tím souvisejícím vyloučení jeho trestní odpovědnosti) judikatura pokračovala cestou postupné evoluce. Tento vývoj pak lze demonstrovat i na několika soudních rozhodnutích vydaných v době účinnosti trestního zákoníku.

Např. v usnesení Nejvyššího soudu ze dne 7. 11. 2012, sp. zn. 7 Tdo 1274/2012, kde se soud opět zabývá vytyčením hranic, které mají od sebe oddělovat případy, kdy lze konstatovat spáchání trestného činu opilství, kdy je trestní odpovědnost pachatele vyloučena pro nepřičetnost a kdy je naopak nutno příslušné jednání kvalifikovat jako příslušný trestný čin (i přes vliv určité návykové látky). Soud zde uvedl, že „ustanovení § 360 odst. 2 tr. zákoníku vylučuje aplikaci § 360 odst. 1 tr. zákoníku, který představuje tzv. privilegovanou skutkovou podstatu, jakož i aplikaci § 26 tr. zákoníku, která má za následek beztrestnost v případech, které jsou označovány jako *actio libera in causa dolosa* a *actio libera in causa culposa*. U tzv. patické (patologické) opilosti je vyloučena trestní odpovědnost pachatele z důvodu nepřičetnosti podle § 26 tr. zákoníku.“¹⁶⁷ Závěry uvedené v tomto rozsudku lze prakticky považovat za převzetí schématu vysloveného v rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 18. 2. 1998, sp. zn. 5 Tz 1/98, kde bylo reflektováno tehdejší znění trestního zákona, a jejich aplikace v podmínkách trestního zákoníku. I v nových podmínkách zůstal „vzorec“ prakticky nezměněn. V uvedeném usnesení pak nad rámec řečeného Nejvyšší soud dále doplnil, že „jestliže se obviněný vlivem požití většího množství alkoholických nápojů společně s léky na epilepsii přivedl z nedbalosti do stavu nepřičetnosti, v němž se dopustil kvazideliktu, odpovídá jen za trestný čin spáchaný z nedbalosti. Proto jej nelze uznat vinným úmyslným trestným činem.“¹⁶⁸

Navázání judikatury podle trestního zákoníku na soudní rozhodnutí vydaná podle starší právní úpravy se projevilo např. v usnesení Nejvyššího soudu ze dne 19. 12. 2012, sp. zn. 3 Tdo 1465/2012 či usnesení Nejvyššího soudu ze dne 16. 10. 2013, sp. zn. 5 Tdo

166 Důvodová zpráva k trestnímu zákoníku [online] [citováno 19. 9. 2014] Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?o=5&ct=410&ct1=0>

167 Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 7. 11. 2012, sp. zn. 7 Tdo 1274/2012

168 Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 7. 11. 2012, sp. zn. 7 Tdo 1274/2012

818/2013. V obou rozhodnutích se soud zabýval subjektivní stránkou trestného činu opilství podle § 360 odst. 1 trestního zákoníku. V prvním z nich uvedl, že o ní „svědčí nejen množství požitá nebo aplikovaná návykové látky, ale i medicínské účinky kombinace alkoholu a antidepresiv (psychofarmak). Proto pachatel nemohl jednat ve skutkovém omylu, jestliže požil ve zvýšeném množství alkohol v kombinaci s léčivými, vůči kterým je požití alkoholu kontraindikováno. I průměrnému jedinci musí být totiž zřejmé, že uvedenou kombinací návykových látek si lze přivodit stav zmenšené přičetnosti nebo nepřičetnosti.“¹⁶⁹ Ve druhém se pak jednalo o případ spojený s užitím drog. V tomto případě Nejvyšší soud uvedl k naplnění skutkové podstaty trestného činu opilství, že o něm v případě pachatele, který jej „spáchal tím, že se užitím drog úmyslně uvedl do stavu nepřičetnosti a v tomto stavu se dopustil činu jinak trestného, který měl znaky zločinu vraždy podle § 140 odst. 1 tr. zákoníku, může svědčit i to, že byl ošetřujícím lékařem poučen o účincích drog na lidský organismus a vyvolání toxické psychózy.“¹⁷⁰

Jedná-li se o otázku posuzování nepřičetnosti pachatele, lze v návaznosti na výše řečené konstatovat, že pro závěry judikatury bylo zásadní především znění trestního zákona (resp. trestního zákoníku) v příslušné době. Jak již bylo zmíněno, lze za významný předěl považovat datum 1. 1. 1992, kdy bylo zrušeno ustanovení § 12 odst. 2 trestního zákona a zároveň zakotvena skutková podstata trestného činu opilství. Lze říci, že tímto krokem byla odstraněna přílišná tvrdost zrušeného ustanovení. Podle znění trestního zákona účinného od 1. 1. 1992 bylo možno trestné činy spáchané poté, co se pachatel buď i z nedbalosti do stavu nepřičetnosti přivedl požitím nebo aplikací návykové látky nebo jinak, posuzovat optikou § 201a trestního zákona. I zde však bylo nutno zohledňovat případy, kdy se pachatel přivedl do stavu nepřičetnosti např. tím, že konzumoval alkohol tzv. na kuráž. V takovém případě nebylo možné jeho jednání posoudit „pouze“ jako trestný čin opilství, ale naopak pachatele uznat jako plně trestně odpovědného za spáchání příslušného trestného činu (např. vraždy). Toto pojetí bylo zachováno i v trestním zákoníku účinném od 1. 1. 2010, kterým byl původní (a mnohokrát novelizovaný) trestní zákon zrušen.

Nové pojetí posuzování nepřičetnosti, které vyplývá ze znění trestního zákona účinného od 1. 1. 1992 a následně i trestního zákoníku, lze považovat za vhodné. Lze jej označit za jakýsi kompromis mezi dvěma krajními pojetími, kdy

169 Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 19. 12. 2012, sp. zn. 3 Tdo 1465/2012

170 Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 16. 10. 2013, sp. zn. 5 Tdo 818/2013

- v jakémkoli případě, kdy se pachatel dopustí jednání vykazujícího znaky skutkové podstaty některého trestného činu, není toto škodlivé jednání sankcionováno (pouze) s poukazem na to, že pachatel byl v době spáchání nepřičetný, byť se do tohoto stavu přivedl zaviněně sám (v krajním případě se do tohoto stavu přivedl úmyslně za účelem spáchání konkrétního trestného činu, např. vraždy) a
- je pachatel sankcionován zcela podle sazby uvedené v zákoně u příslušného trestného činu zcela bez zohlednění skutečnosti, že byl nepřičetný – a to pouze z důvodu, že si tuto nepřičetnost způsobil sám.

Dřívější znění trestního zákona a z něj vyplývající judikatura odpovídala druhému z uvedených pojetí. Naproti tomu současné pojetí lze charakterizovat tak, že např. pachatel vraždy, kterou spáchal v důsledku dobrovolně přivozené nepřičetnosti (bez toho, aby budoucím spácháním vraždy bylo přivození nepřičetnosti jakkoli motivováno) by měl být potrestán „pouze“ za to, že se do stavu nepřičetnosti přivedl. Toto současné pojetí pak lze označit za odpovídající současným demokratickým a humanistickým hodnotám, na kterých je český stát a jeho právo (včetně práva trestního) založen. Na druhou stranu je však třeba uznat, že toto téma může vyvolávat jisté kontroverze, kdy existují i zastánci druhého pojetí, aplikovaného před 1. 1. 1992.

6.2 Zkoumání nepřičetnosti pachatele

Význam otázky, zda lze v určitém případě uvažovat o nepřičetnosti či zmenšené přičetnosti pachatele, zdůraznil Nejvyšší soud ve svém rozsudku ze dne ze dne 19. 3. 1968 sp. zn. 11 Tz 13/68. Soud zde k tomuto vyslovil, že *„nasvědčují-li konkrétní okolnosti tomu, že obviněný může trpět duševní poruchou, která v době činu mohla vylučovat nebo snižovat jeho přičetnost (s výjimkou stavu nepřičetnosti nebo zmenšené přičetnosti, do níž se obviněný zaviněně přivedl požitím alkoholického nápoje nebo omamného prostředku), musí být tato možnost v trestním řízení ověřena a otázka duševního zdraví obviněného objasněna, a to zpravidla příbráním znalce. Posuzování takové možnosti jen laickou úvahou soudu, která není založena na odborných vědomostech, není dostačujícím prostředkem ke zjištění objektivní pravdy.“*¹⁷¹

Zjišťování duševního stavu pachatele se zabýval Nejvyšší soud SSR ve svém rozsudku ze dne 22. 8. 1975, sp. zn. 5 Tz 72/75. V tomto rozsudku uvedl, že v případě, že na základě

¹⁷¹ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne ze dne 19. 3. 1968, sp. zn. 11 Tz 13/68

výsledků dokazování existují pochybnosti ohledně plné přičetnosti pachatele, nelze jeho duševní stav zjišťovat na základě lékařského potvrzení nebo odborného vyjádření podle § 105 odst. 1 věta druhá trestního řádu, nýbrž je třeba přibrat dvou znalců z odboru psychiatrie § 116 odst. 1 trestního řádu.¹⁷² Podobně uvedl Nejvyšší soud SSR i ve svém pozdějším rozhodnutí ze dne 22. 8. 1978, sp. zn. 5 Tz 75/78, když potvrdil, že zjištění, že obviněný je z důvodu dušení choroby trestně neodpovědný, nestačí založit pouze na vyjádření ošetřujícího lékaře, nýbrž na znaleckém posudku dvou znalců psychiatrie.¹⁷³

Důležitost kvalifikovaného zodpovězení otázky týkající se pachatelovy přičetnosti lze vysledovat i v dalších rozhodnutích. V jednom z nich Nejvyšší soud podtrhl nutnost posuzování nepřičetnosti pachatele ve spojení s konkrétní trestnou činností. V rozsudku ze dne 12. 5. 1980 sp. zn. 7 Tz 7/80 se Nejvyšší soud vyslovil i k použitelnosti dříve vyhotoveného znaleckého posudku. V tomto případě soud vyslovil: „*Posuzování schopnosti obviněného rozpoznat nebezpečnost jednání pro společnost a ovládat své jednání se musí vztahovat vždy k určité konkrétní trestné činnosti. Znalecký posudek o duševním stavu obviněného podaný v předchozí trestní věci nemůže být proto znaleckým důkazem v další věci, v níž je samostatně vedeno nové trestní stíhání.*“¹⁷⁴

Na výše citovaný rozsudek Nejvyšší soud navázal později, kdy se v rozsudku ze dne 22.4. 1981, sp. zn. 1 Tz 15/81 zabýval otázkou, zda lze postup podle § 105 a § 116 trestního řádu nahradit tím, že znalci, kteří podali znalecký posudek v předchozí trestní věci téhož obviněného, podají doplněk k svému předchozímu znaleckému posudku. Nejvyšší soud takový postup odmítl připustit.¹⁷⁵

Nejvyšší soud se zabýval povahou otázky přičetnosti a tím, že ji lze posuzovat vždy pouze v souvislosti s konkrétním činem, rovněž v rozhodnutí ze dne 7. 6. 1978, sp. zn. 11 Tz 21/78) se Nejvyšší soud tak zde k posouzení nepřičetnosti zmínil, že je to „*otázka právní; její posouzení náleží orgánům činným v trestním řízení na základě zjištěných skutečností; svou povahou však posouzení této otázky vyžaduje odborných znalostí z oboru soudní psychiatrie. Jde proto o jeden z případů, kdy se orgány činné v trestním řízení neobejdou bez znalců psychiatrů, kteří by se vyslovili k otázce, zda obviněný v době činu trpěl duševní poruchou a jakou a jaký byl konkrétní vliv této poruchy na způsobilost pachatele rozpoznat*

172 Rozhodnutí Nejvyššího soudu SSR ze dne 22. 8. 1975, sp. zn. 5 Tz 72/75

173 Rozhodnutí Nejvyššího soudu SSR ze dne 22. 8. 1978, sp. zn. 5 Tz 75/78

174 Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 12. 5. 1980, sp. zn. 7 Tz 7/80

175 Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 22. 4. 1981, sp. zn. 1 Tz 15/81

nebezpečnost svého činu pro společnost a na způsobilost ovládat své jednání. Při posuzování otázky přičetnosti je tedy hledisko biologické vyhodnocené znalcem psychiatrem podkladem pro právní závěr o přičetnosti či nepřičetnosti. Vytvoření si obrazu o duševním stavu obviněného v době činu na základě znaleckého důkazu je však jen jedním z podkladů pro tvorbu soudcovského přesvědčení o otázce přičetnosti. Obraz podaný znalcem musí zapadnout do celého ostatního řetězce skutkových zjištění. Neexistuje přičetnost jako taková, ale jen přičetnost ve vztahu k určitému činu. Nepřičetnost jako zvláštní účinek duševní poruchy se musí vždy vztahovat na konkrétní čin, který je předmětem stíhání.“¹⁷⁶

Zmínit lze rovněž rozhodnutí Nejvyššího soudu SSR ze dne 27. 3. 1980 sp. zn. 4 Tz 15/80, ve kterém se soud zabýval otázkou rozlišování, jakým způsobem působil na pachatele alkohol. V tomto rozhodnutí byly rozlišeny dva případy. V prvním je přičetnost pachatele ovlivněná proto, že na pachatele působí alkoholický nápoj v důsledku předcházející poruchy nervové soustavy nebo předcházející duševní poruchy. Druhým případem je pak situace, kdy na pachatele působil klasickou cestou, tedy svým vstřebáním. Při prosté opilosti stačí provést důkaz odborným vyjádřením lékaře - alkoholologa anebo příslušného zdravotnického zařízení, případně posudkem jednoho znalce - lékaře, pokud je třeba zjistit stadium vývoje alkoholismu vývoje pachatele a podmínky případného ochranného protialkoholního léčení. Pokud ovšem z okolností případu vyplývá podezření na duševní poruchu nevyplývající pouze z prosté opilosti, musí být duševní stav obviněného vyšetřen dvěma znalci - psychiatry.¹⁷⁷

S ohledem na zmíněnou judikaturu lze konstatovat, že soudní praxe v souvislosti se zkoumáním přičetnosti pachatele již v dobách minulého režimu zdůrazňovala význam této otázky a nutnost jejího pečlivého objasnění. Judikatura podtrhla význam znaleckého posudku, jeho zaměření v souvislosti se spácháním konkrétního trestného činu a rovněž jeho aktuálnost, kdy nebylo umožněno „recyklování“ starších znaleckých posudků vyhotovených pro účely posouzení přičetnosti pachatele u dříve spáchaných trestných činů. Tento postoj judikatury zůstal v zásadě nezměněn ani v době po roce 1989, resp. ani za účinnosti trestního zákoníku, jak lze demonstrovat na následujících rozhodnutích.

Nedostatečné objasnění okolností, díky kterým lze přičetnost pachatele posoudit, považoval Krajský soud v Hradci Králové ve svém usnesení ze dne 16. 12. 1997, sp. zn. 13 To 633/97, za významnou vadu. Soud v uvedené věci ke zmíněnému nedostatku vyslovil, že „u pachatele trestného činu, který požívá po delší dobu ve větší míře omamné nebo psychotropní

176 Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze dne 7. 6. 1978, sp. zn. 11 Tz 21/78

177 Rozhodnutí Nejvyššího soudu SSR ze dne ze dne 27. 3. 1980, sp. zn. 4 Tz 15/80

*látky, se může jednat o chorobnou závislost na takových látkách a tato skutečnost může mít vliv i na jeho ovládací či rozpoznávací schopnosti v době činu. Pro rozhodnutí v takové trestní věci je proto zpravidla třeba opatřit znalecký posudek zaměřený na objasnění příslušných odborných otázek.*¹⁷⁸ Soud dále doplnil, že *„objasnění takových okolností nezbytných pro závěr o přičetnosti obviněného v době činu patří mezi základní skutečnosti důležité pro rozhodnutí ve věci, a pokud takový důkaz chybí, lze to považovat za důvod k vrácení věci státnímu zástupci k došetření podle § 188 odst. 1 písm. e) tr. ř.“*¹⁷⁹

Ke zkoumání přičetnosti pachatele a relevantních souvislostí se vyjádřil rovněž Nejvyšší soud ve svém rozsudku ze dne 18. 2. 1998 sp. zn. 5 Tz 1/98, ve kterém poukázal i na význam zkoumání otázky, zda si pachatel příslušný duševní stav způsobil sám. Soud tak uvedl. *„Má-li být důvodem rozhodnutí vyšetřovatele o zastavení trestního stíhání podle § 172 odst. 1 písm. e) TrŘ nepřičetnost obviněného v době činu ve smyslu § 12 TrZ, způsobená jeho patickou alkoholovou reakcí (patologickou opilostí), musí mít takové rozhodnutí dostatečný podklad nejen ve znaleckém důkazu opatřeném po vyšetření duševního stavu obviněného (§ 105 odst. 2, § 116 TrŘ), ale dokazováním je třeba spolehlivě objasnit i skutečnost, že si obviněný uvedený stav nezavinil sám, a to ani z nedbalosti, tedy že stav patologické opilosti nemohl předvídat.*¹⁸⁰

V rozsudku ze dne 29. 6. 2000 sp. zn. 3 Tz 139/2000 se Nejvyšší soud zabýval tím, na jakém základě lze učinit právní závěr o přičetnosti či nepřičetnosti pachatele ve smyslu § 12 trestního zákona. Soud zde nejprve obecně připomněl, že příčina neschopnosti pachatele rozpoznat nebezpečnost svého činu pro společnost, tedy neschopnost rozumová, nebo neschopnost ovládat své jednání vlastní vůlí, tedy neschopnost určovací, spočívá v duševním stavu pachatele (duševní poruše). Dále se pak soud zabýval tím, který znalec může otázku přičetnosti v daném případě posoudit - soud zde zdůraznil rozdíl mezi znalcem z oboru klinické psychologie a znalce z oboru psychiatrie. Soud v této souvislosti uvedl, že *„znalci z oboru klinické psychologie, jenž byl ve věci přibrán jako znalec za podmínek § 105 odst. 1 tr. ř., nepřísluší posuzovat otázku, zda byl pachatel schopen rozpoznat nebezpečnost svého činu pro společnost a zda byl schopen své jednání ovládat. Tuto otázku (jako základní kritérium pro následné právní posouzení přičetnosti pachatele ve smyslu ustanovení § 12 tr. zák.) mohou na základě vyšetření duševního stavu pachatele posoudit pouze znalci z oboru*

178 Usnesení Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 16. 12. 1997, sp. zn. 13 To 633/97

179 Usnesení Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 16. 12. 1997, sp. zn. 13 To 633/97

180 Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 18. 2. 1998, sp. zn. 5 Tz 1/98

psychiatrie, o jejichž přibrání rozhodují orgány činné v trestním řízení podle § 116 odst. 1 tr. ř.“¹⁸¹

Nejvyšší soud se rovněž v rozsudku ze dne 3. 4. 2002, sp. zn. 6 Tz 315/2001 zabýval postupem v situaci, kdy se nepodaří odstranit pochybnosti o správnosti a úplnosti znaleckých psychiatrických posudků ani postupem podle § 109 trestního řádu (tzn. soud požádá znalce o vysvětlení, či přibere jiného znalce). Pokud mezi těmito posudky, jež mají přispět k posouzení otázky přičetnosti obviněného, přetrvávají zásadní rozpory i poté, co jsou podána vysvětlení podle výše uvedeného ustanovení, je třeba v souladu se závěr Nejvyššího soudu podle § 110 odst. 1 trestního řádu přibrat státní orgán, vysokou školu nebo instituci specializovanou na znaleckou činnost k přezkoumání podaných znaleckých posudků. Tento postup je odůvodněn výjimečností případu, který je zvláště obtížný a vyžaduje zvláštní vědecké posouzení. Nejvyšší soud pak ve zmíněném rozsudku rovněž vyslovil, že v případě, že pachatel spáchá několik pro společnost nebezpečných trestných činů, může být ve vztahu k některým z nich přičetný a ve vztahu k jiným nepřičetný. V takovém případě se jedná o tzv. nepřičetnost parciální.¹⁸²

Judikatura týkající se zkoumání nepřičetnosti pachatele v době spáchání trestného činu byla v posledních letech doplněna i dalším rozhodnutím Nejvyššího soudu, který zdůraznil i význam zohlednění minulosti a zkušenosti pachatele s návykovými látkami. Nejvyšší soud ve svém usnesení ze dne 1. 12. 2010, sp. zn. 7 Tdo 1329/2010 k tomuto uvedl, že *„i když část jednání pachatel spáchal ve stavu toxické psychózy, která měla vliv na jeho schopnosti rozpoznávací a určovací (ovládací), není možné vždy – s ohledem na konkrétní skutkové okolnosti případu – zcela vyloučit jeho trestní odpovědnost za spáchaný trestný čin. V rámci posuzování této trestní odpovědnosti není bez významu ani zjištění, že pachatel měl předchozí zkušenosti se stavy po požití návykové látky.“*¹⁸³

Při analýze judikatury týkající se zkoumání nepřičetnosti pachatele lze dospět k závěru, že soudní rozhodnutí vydávaná po roce 1989 navázala relativně plynule na závěry soudů vyslovené dříve. Již v dřívější době byla Nejvyšším soudem zdůrazňována nutnost vynaložit značné úsilí za účelem poznání, zda byl pachatel v době spáchání trestného činu přičetný či nikoliv. Novější soudní rozhodnutí v tomto ohledu představovaly rozvíjení judikatury dřívější a doplnění odpovědí na některé otázky, které dosud v souvislosti s otázkou

181 Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. 6. 2000, sp. zn. 3 Tz 139/2000

182 Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 3. 4. 2002, sp. zn. 6 Tz 315/2001

183 Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 1. 12. 2010, sp. zn. 7 Tdo 1329/2010

nepříčetnosti nebyly zodpovězeny. Starší judikatura společně zde pak společně s novější postupně vytváří mozaiku, která se v průběhu doby doplňuje stále dalšími rozhodnutími, které tuto problematiku dále doplňují a zpřesňují.

6.3 Patologická opilost a patologické hráčství

Stav nepříčetnosti je často vyvolán opilostí. I v tomto případě lze pozorovat vývoj judikatury, která definovala tzv. patologickou opilost a rovněž opilost komplikovanou. Rovněž dovodila, že na nepříčetnost může mít vliv i tzv. syndrom patologického hráčství. Vývoj judikatury lze sledovat na následujících rozhodnutích.

Otázkou týkající se patologické opilosti vedoucí k nepříčetnosti pachatele se Nejvyšší soud ve svých rozhodnutích zabýval opakovaně. Nejvyšší soud k ní v rozsudku ze dne 10. 3. 1970, sp. zn. 10 Tz 6/70 uvedl, že *„nevylučuje trestní odpovědnost pachatele za spáchaný trestný čin ve smyslu § 12 odst. 2 tr. zák., pokud pachatel alespoň buď věděl, že požití alkoholu vyvolává u něho patologickou opilost a bez přiměřených důvodů spoléhal, že k tomu nedojde anebo sice o tom nevěděl, ač o tom vzhledem k okolnostem a k svým osobním poměrům vědět měl a mohl.“*¹⁸⁴

K patologické opilosti se vyjádřil i Nejvyšší soud SSR ve svém rozhodnutí ze dne 29. 9. 1970, sp. zn. 1 To 49/70, kdy tento soud vyslovil, že nepříčetnost způsobená patologickou opilostí nevylučuje trestní odpovědnost pachatele, pokud si stav patologické opilosti zavinił alespoň z nevědomé nedbalosti.¹⁸⁵

V pozdějším rozhodnutí ze dne 31. 10. 1989, sp. zn. 5 Tz 57/89, pak Nejvyšší soud SSR doplnil, že odpovědnost pachatele za trestný čin spáchaný v nepříčetnosti způsobené patologickou opilostí je vyloučena ve smyslu § 12 odst. 1 trestního zákona pouze tehdy, pokud si pachatel předtím, než se rozhodl požití alkoholu, nebyl a ani nemohl být vědom svojí dispozice pro podobné stavy po požití alkoholu.¹⁸⁶ V tomto rozhodnutí tak soud navázal na dřívější judikaturu týkající se výjimky podle § 12 odst. 2 trestního zákona, která měla podporovat boj proti alkoholismu (v podrobnostech viz výše).

Jedná-li se o patologickou opilost, lze zmínit i rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 8. 6. 1973 sp. zn. To 19/73. V tomto rozhodnutí Nejvyšší soud ohledně zkoumání

184 Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 10. 3. 1970, sp. zn. 10 Tz 6/70

185 Rozsudek Nejvyššího soudu SSR ze dne 29. 9. 1970, sp. zn. 1 To 49/70

186 Rozhodnutí Nejvyššího soudu SSR ze dne 31. 10. 1989, sp. zn. 5 Tz 57/89

odpovědnosti za trestné činy spáchané v opilosti pachatelem, který je v konečné fázi alkoholismu, vyslovil nutnost rozlišování následujících dvou otázek:

a) schopnost pachatele odolat požívání alkoholických nápojů (tzn. otázku míry jeho závislosti na alkoholu, jež má význam pro dobu před požitím alkoholických nápojů a v průběhu jejich požívání) a

b) otázku míry jeho rozpoznávací a ovládací schopnosti v době činu.¹⁸⁷

Nejvyšší soud k rozdílu mezi výše uvedenými dvěma otázkami vyslovil, že „*první z uvedených dvou otázek je rozhodná pro posouzení, zda se pachatel přivedl do stavu nepřičetnosti zaviněným požitím alkoholických nápojů ve smyslu § 12 odst. 2 tr. zák. Druhá otázka má význam pro posouzení přičetnosti pachatele a jeho trestní odpovědnosti podle § 12 odst. 1 tr. zák.*“¹⁸⁸ Nejvyšší soud tak zde poskytl další pomůcku k tomu, aby mohly soudy v mantinelech tehdejší podoby právní úpravy správně rozhodnout o tom, zda lze u pachatele trestného činu rozhodnout o jeho trestní odpovědnosti či nikoliv.

V případě otázky posuzování patologické opilosti nedošlo po roce 1989 k zásadním změnám. Novější judikatura navázala na dřívější vývoj, přičemž závěry obsažené ve starších rozhodnutích byly dále doplňovány a rozvíjeny.

Nejvyšší soud se tak např. v usnesení ze dne 19. 10. 2000, sp. zn. 9 Tz 216/2000 vyjádřil k podstatě patologické opilosti a komplikované opilosti. V tomto usnesení Nejvyšší soud rovněž připomněl změnu, kterou prodělalo znění § 12 trestního zákona v důsledku novelizace provedené zákonem č. 557/1991 Sb. (podrobněji rozebráno výše). Ohledně patologické/komplikované opilosti Nejvyšší soud ve zmíněném usnesení poskytl i jejich definici, když uvedl, že „*patologickou opilostí se rozumí krátkodobý mráкотný stav, provázený bludy a halucinacemi, k němuž dochází často po požití nepatrného množství alkoholu ve spojení s duševní poruchou, popřípadě jiným onemocněním. Komplikovaná opilost je stavem, který vyplňuje mezeru mezi opilostí prostou a patologickou, začíná jako prostá opilost a také později se s ní prolíná, takže po excitační a útlumové fázi může nastoupit další stav vzrušení, který je charakteristický pro komplikovanou opilost. Většinou je přítomna psychopatická predispozice, případně stav po úrazu hlavy nebo nějaká organická odchylka. Pachatel po vlivem komplikované opilosti jeví rychle se stupňující podráždění, které na rozdíl od*

187 Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 8. 6. 1973, sp. zn. To 19/73

188 Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 8. 6. 1973, sp. zn. To 19/73

*patologické opilosti zpravidla navazuje na předchozí situaci, charakterizovanou třeba i nevelkou nepříjemností, rozrušeností, rozmrzelostí. Následující jednání je pak zcela nepřiměřené podnětu a svědčí o takové ztrátě sebekontroly, která neodpovídá chování při prosté opilosti, ani tomu jak se dotyčná osoba při ní projevuje.*¹⁸⁹

Jak o patologické opilosti, tak i o opilosti komplikované, soud ve výše citovaném usnesení uvedl, že v praxi tyto spadají převážně do kategorie nepřičetnosti, přičemž „v případech patologické opilosti duševní choroba pachatelů zabrání rozpoznání nebezpečnosti požití alkoholu a následků s tím spojených, obdobně je tomu u opilosti komplikované. Na tyto případy pamatuje ustanovení § 12 tr. zák. Nelze vyloučit ani případ, kdy si je pachatel vědom svého chorobného stavu, přesto alkohol požije, takže si zavíní následný stav nepřičetnosti. V takovém případě stav nepřičetnosti v důsledku patologické či komplikované opilosti nevyklučuje trestní odpovědnost podle § 201a tr. zák. Konstrukce tohoto zákonného ustanovení zřejmě pamatuje na všechny případy opilosti, ať již jde o opilost prostou či chorobnou. V opačném případě by totiž změna zákonné úpravy z r. 1991 postrádala smysl, neboť by bylo možno zřejmě postupovat i nadále v intencích původního ustanovení § 12 odst. 1, 2 tr. zák.“¹⁹⁰

Ve svých novějších rozhodnutích se soud v souvislosti s nepřičetností pachatele trestného činu nezabýval pouze jeho patologickou opilostí, ale dotkl se rovněž otázky tzv. patologického hráčství. Jak dovodil Krajský soud v Plzni ve svém rozsudku ze dne 1. 3. 1994 sp. zn. 8 To 38/94, i patologické hráčství může mít na přičetnost vliv. Krajský soud v Plzni k tomuto uvedl, že „stav tzv. syndromu patologického hráčství může být duševní poruchou, která má vliv na přičetnost pachatele ve smyslu ustanovení § 12, § 25 a § 32 tr. zák., a je proto třeba pro posouzení této otázky opatřit podklad ve znaleckém posudku o jeho duševním stavu podle § 105 odst. 2 tr. ř.“¹⁹¹ Soud rovněž s ohledem na rozdíl mezi patologickým hráčstvím a zneužíváním návykové látky dodal, že „závěr znalců psychiatrů, že se obviněný dopustil trestného činu ve stavu poruchy záležející v tzv. syndromu patologického hráčství, neumožňuje uložení ochranného léčení podle § 72 odst. 2 písm. b) tr. zák., neboť nejde o pachatele, který se oddává zneužívání návykové látky (§ 89 odst. 13 tr. zák.). Takovému pachateli lze uložit

189 Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 19. 10. 2000, sp. zn. 9 Tz 216/2000

190 Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 19. 10. 2000, sp. zn. 9 Tz 216/2000

191 Rozsudek Krajského soudu v Plzni ze dne 1. 3. 1994, sp. zn. 8 To 38/94

*ochranné léčení, jen jsou-li splněny podmínky ustanovení § 72 odst. 1, popř. § 72 odst. 2 písm. a) tr. zák.*¹⁹²

Nepříčetnost pachatele byla posuzována i v souvislosti se sexuálně motivovanými trestnými činy. I zde je nezbytné posoudit otázku nepřičetnosti pachatele prostřednictvím znalce, jak vyslovil Nejvyšší soud ve svém rozsudku ze dne 24. října 2001, sp. zn. 5 Tz 111/2001, ve kterém vyslovil, že „*nebyl-li obviněný, kterému je kladeno za vinu spáchání sexuálně motivovaného trestného činu, podroben sexuologickému vyšetření a není-li k dispozici znalecký posudek tohoto zaměření, nelze považovat provedené dokazování za úplné, jestliže na zjištění, zda obviněný trpí určitou sexuální poruchou, popřípadě jakou, je závislé posouzení jeho ovládacích a rozpoznávacích schopností (a míry jejich případného snížení), které podmiňují přičetnost obviněného (§ 12 TrZ).*“¹⁹³ Tímto rozsudkem Nejvyšší soud navázal i na konstantně zastávané závěry příkládající zkoumání nepřičetnosti pachatele velký význam a ukládající povinnost vynaložení velkého úsilí za účelem podloženého konstatování, zda byl pachatel v době spáchání trestného činu přičetný či nikoliv.

Vzhledem k tomu, že existuje velké množství příčin, které mohou mít na (ne)přičetnost člověka, resp. pachatele vliv, lze očekávat, že judikatura se bude v tomto směru dále vyvíjet a přinášet nové závěry, díky kterým bude možno posuzovat i případy, které dosud řešeny nebyly.

6.4 Další relevantní judikatura

Při zkoumání judikatury týkající se nepřičetnosti lze konstatovat, že velká část soudních rozhodnutí se zabývá nemožností vyloučení trestní odpovědnosti podle § 12 odst. 2 trestního zákona, resp. po již zmiňované novele č. 557/1991 Sb. rozdělením případů, kdy lze pachatele určitého trestného činu uznat za jeho spáchání trestně odpovědným, kdy nikoliv a kdy se jedná o trestný čin opilství. Další část se zabývá významem pečlivého zkoumání nepřičetnosti pachatele. V jiných rozhodnutích pak lze nalézt rozlišování mezi patologickou, komplikovanou a prostou opilostí. V dalších případech judikatura přijala závěry týkající se zmenšené přičetnosti. Lze říci, že výše uvedené otázky patří v souvislosti s právní úpravou týkající se nepřičetnosti a zmenšené přičetnosti k nejvýznamnějším a soudy je tak ve své rozhodovací praxi řeší relativně nejčastěji.

192 Rozsudek Krajského soudu v Plzni ze dne 1. 3. 1994, sp. zn. 8 To 38/94

193 Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 24. 10. 2001, sp. zn. 5 Tz 111/2001

Kromě těchto rozhodnutí, která lze určitým způsobem rozdělit do výše uvedených skupin, však existují i některá další, která lze v souvislosti s otázkou nepřičetnosti a zmenšené přičetnosti zmínit.

Soudní judikatura se mimo jiné zabývala nepřičetností z pohledu § 226 trestního řádu. Podle § 226 písm. d) je soudu uložena zákonná povinnost zprostit obžalovaného obžaloby v případě, že na základě důkazů předložených v hlavním líčení státním zástupcem a případně doplněných soudem, a to i k návrhům ostatních stran, obžalovaný není pro nepřičetnost trestně odpovědný. V této souvislosti se Nejvyšší soud zabýval poměrem ustanovení podle písm. b) a písm. d). Nejvyšší soud k této otázce v usnesení ze dne 25. 7. 2002, sp. zn. 3 Tdo 360/2002 uvedl, že *„důvod zproštění podle § 226 písm. d) tr. ř. je v poměru speciality k důvodu zproštění podle § 226 písm. b) tr. řádu V případech, kdy soudy po provedení dokazování dospějí k jednoznačnému závěru o nepřičetnosti obviněného v době páčání skutku, který jinak vykazuje znaky trestného činu, musí obviněného zprostit obžaloby podle § 226 písm. d) tr. řádu právě s ohledem na specialitu tohoto ustanovení.“*¹⁹⁴

Nejvyšší soud ve své judikatuře dále připomněl, že nepřičetnost (resp. zmenšená přičetnost) v důsledku duševní poruchy má význam nejen v rovině trestněprávní, ale i občanskoprávní - tyto roviny pak spolu mohou v některých případech úzce souviset. K této otázce se vyjádřil Nejvyšší soud v jednom ze svých relativně nových rozhodnutí. Nejvyšší soud v usnesení ze dne 27. 3. 2012, sp. zn. 5 Tdo 166/2012 vyslovil, že význam může být dán zejména v případě majetkových trestných činů. Nejvyšší soud v této souvislosti uvedl: *„Okolnost, že obviněný v době posuzovaného činu trpěl duševní poruchou, v důsledku které byla nejen zmenšena jeho přičetnost, ale též zčásti nebo zcela pozbyl duševní (psychické) předpoklady činit právní úkony (§ 10 odst. 1, 2 ObčZ), jimiž by prováděl – mimo jiné – i majetkové dispozice, má zejména u trestných činů proti majetku zásadní význam. Jestliže obviněný, který by měl být pachatelem určitého trestného činu (např. trestného činu podvodu), není způsobilý k právním úkonům, jimiž měl spáchat tento trestný čin, nebo je-li omezen v takové způsobilosti, může to i zcela vyloučit jeho trestní odpovědnost.“*¹⁹⁵

K omezení či zbavení způsobilosti obviněného k právním úkonům pak doplnil, že se jedná o předběžnou otázku týkající se osobního stavu, o které je v souladu s § 9 odst. 2 trestního řádu rozhodováno v řízení o věcech občanskoprávních. V případě, že o předběžné otázce tohoto charakteru ještě nebylo rozhodnuto a ani nebylo zahájeno řízení o ní u

194 Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 25. 7. 2002, sp. zn. 3 Tdo 360/2002

195 Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. 3. 2012, sp. zn. 5 Tdo 166/2012

příslušného orgánu (tzn. soudní řízení o způsobilosti k právním úkonům) pak soud rozhodující v trestním řízení učiní podnět k zahájení takového jiného řízení a následně vyčká právní moci příslušného rozhodnutí.¹⁹⁶

6.5. Zmenšená přičetnost

Při analýze vývoje judikatury týkající se zmenšené přičetnosti je nejprve třeba připomenout její právní úpravu zachycenou v trestním zákoně, resp. později v trestním zákoníku a zabývat se tím, do jaké míry došlo v průběhu doby (a zejména zrušením trestního zákona s účinností trestního zákoníku) ke změně této právní úpravy.

V případě trestního zákona byla zmenšená přičetnost upravena § 25 a § 32. V § 25 trestního zákona bylo upraveno upuštění od potrestání za současného uložení ochranného léčení nebo zabezpečovací detence, kdy jednou z podmínek bylo, že pachatel spáchal trestný čin ve stavu zmenšené přičetnosti nebo ve stavu vyvolaném duševní poruchou.¹⁹⁷ Podle § 32 trestního zákona měl soud přihlídnout k při stanovení druhu trestu a jeho výměry k tomu, že spáchal trestný čin ve stavu zmenšené přičetnosti, který si, a to ani z nedbalosti, nepřivodil vlivem návykové látky.¹⁹⁸

Trestní zákoník, který nabyl účinnosti dne 1. 1. 2010, přejal některá ustanovení obsažená již v trestním zákoně. Podobně tomu bylo i v případě úpravy zmenšené přičetnosti. Ustanovení § 32 trestního zákona bylo „transformováno“ do § 40 trestního zákoníku a podobně tak i § 25 trestního zákona do § 47 tr.zákoníku. Významné je, že v případě obou ustanovení je dána podmínka jejich aplikace spočívající v tom, že si pachatel stav zmenšené přičetnosti nebo duševní poruchu nepřivodil vlivem návykové látky ani z nedbalosti. Z uvedeného vyplývá, že

196 Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. 3. 2012, sp. zn. 5 Tdo 166/2012

197 § 25 trestního zákona ve znění účinném do 30. 6. 1990 uváděl: „Soud může upustit od potrestání i tehdy, jestliže pachatel spáchal trestný čin ve stavu zmenšené přičetnosti a soud má za to, že ochranné léčení (§ 27), které zároveň ukládá, zajistí nápravu pachatele a ochranu společnosti lépe než trest. Tohoto ustanovení se však nepoužije, jestliže se pachatel stav zmenšené přičetnosti přivodil, byť i z nedbalosti, požitím alkoholického nápoje nebo omamného prostředku“. Po novelizaci trestního zákona provedené zákonem č. 175/1990Sb. prošlo ustanovení pouze drobnou úpravou, která byla účinná až do 31. 12.2008. Od 1. 1. 2009 nabyl účinnosti zákon č. 128/2008 Sb., kterým byl do § 25 trestního zákona doplněn odst. 2, podle kterého platí: „Soud může upustit od potrestání i tehdy, jestliže pachatel spáchal úmyslný trestný čin, na který zákon stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice převyšuje pět let, ve stavu zmenšené přičetnosti nebo ve stavu vyvolaném duševní poruchou, a nelze přitom očekávat, že by uložené ochranné léčení s přihlídnutím k povaze duševní poruchy a možností působení na pachatele vedlo k dostatečné ochraně společnosti, a soud má za to, že zabezpečovací detence (§ 72a), kterou pachateli zároveň ukládá, zajistí ochranu společnosti lépe než trest.“

198 V případě § 32 trestního zákona došlo zákonem č. 175/1990 Sb. pouze k drobné úpravě podobně jako v případě § 25 trestního zákona.

trestní zákoník pracuje se zmenšenou přičetností podobně jako trestní zákon. Nad rámec trestního zákona obsahuje trestní zákoník definici zmenšené přičetnosti v § 27, podle kterého platí: „Kdo pro duševní poruchu v době spáchání činu měl podstatně sníženou schopnost rozpoznat jeho protiprávnost nebo ovládat své jednání, je zmenšeně přičetný.“

Definici zmenšené přičetnosti v § 27 trestního zákoníku komentuje i důvodová zpráva, která uvádí: „Nově je upravena i zmenšená přičetnost (§ 27). Zmenšenou přičetností se podle návrhu trestního zákoníku rozumí chorobný stav, v němž byla v důsledku duševní poruchy výrazněji snížena (návrh používá pojem „podstatně snížena“), schopnost pachatele rozpoznat protiprávnost činu nebo schopnost pachatele ovládat své jednání (anebo byly sníženy zároveň obě uvedené schopnosti); nemusí se jednat o duševní chorobu (srov. č. 61/1971-I. Sb rozh. tr.). Nesmí však jít o stav úplně vylučující některou z těchto schopností, protože to by znamenalo nepřičetnost ve smyslu § 26, resp. postup podle § 357 (trestný čin opilství)“¹⁹⁹

Již za účinnosti trestního zákona byla zdůrazňována otázka zavinění pachatele v souvislosti s přivedením se do stavu nepřičetnosti alkoholického nápoje. V této souvislosti lze citovat např. rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 23. 12. 1964, sp. zn. 11 Tz 70/64. V tomto rozhodnutí soud uvedl, že „Upuštění od potrestání s uložením ochranného léčení (§ 72 tr. zák.) podle první věty § 25 tr. zák. je podle druhé věty tohoto ustanovení vyloučeno jen tehdy, přivede-li si pachatel stav zmenšené přičetnosti požitím alkoholického nápoje.“²⁰⁰ Soud rovněž doplnil, že „jestliže stav zmenšené přičetnosti vyvěral z duševní choroby pachatele, pak lze postupovat podle první věty cit. ustanovení i tehdy, požil-li pachatel před činem alkoholický nápoj, avšak tato skutečnost nebyla rozhodující příčinou jeho zmenšené přičetnosti.“²⁰¹ Soudy tak postupovaly podobně jako v případě posuzování nepřičetnosti - pokud se pachatel přivedl do stavu (zmenšené) nepřičetnosti, byť i z nedbalosti, požitím alkoholického nápoje nebo omamného prostředku, nebylo možno přiznat mu jakoukoli „úlevu“. Tvrdý postoj proti pachatelům trestných činů pod vlivem alkoholu lze (kromě toho co již bylo řečeno výše v souvislosti s vývojem judikatury týkající se nepřičetnosti) demonstrovat i na důvodové zprávě k trestnímu zákonu, která k § 25 uvádí: „Zvláště se vpravuje upuštění od potrestání osob, které se trestného činu dopustily ve stavu zmenšené přičetnosti (§ 25). U těchto osob je možno někdy zajistit nápravu pachatele i ochranu společnosti ochranným léčením. I zde osnova v rámci účinného boje proti alkoholismu

199 Důvodová zpráva k trestnímu zákoníku [online] [citováno 27. 9. 2014] Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?o=5&ct=410&ct1=0>

200 Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 23. 12. 1964, sp. zn. 11 Tz 70/64

201 Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 23. 12. 1964, sp. zn. 11 Tz 70/64

vyklučuje použití tohoto ustanovení u osob, které si přivodily zmenšenou přičetnost tím, že požíly, byť i z nedbalosti, alkoholického nápoje nebo jiného omamného prostředku.“²⁰²

Jak bylo zmíněno výše, právní úprava zmenšené přičetnosti je v trestním zákoníku velmi podobná úpravě obsažené v trestním zákoně. I s ohledem na to nedošlo v průběhu doby v této oblasti k zásadním změnám v judikatuře a v nových soudních rozhodnutích je tak odkazováno i na judikaturu vydanou za účinnosti trestního zákona, resp. před rokem 1989. V této souvislosti lze připomenout např. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 12. 10. 2011, sp. zn. 3 Tdo 1198/2011. Nejvyšší soud zde s poukazem na starší judikaturu připomněl podstatu zmenšené přičetnosti, kdy se jedná o „stav, v němž byla v důsledku duševní poruchy podstatně snížena (oslabena) schopnost pachatele rozpoznat protiprávnost činu nebo schopnost pachatele ovládat své jednání, anebo byly sníženy zároveň obě tyto schopnosti (srov. č. 61/71-I. Sb. rozh. tr.). Duševní poruchou se stejně jako u nepřičetnosti rozumí zřetelná odchylka od stavu duševního zdraví a rovnováhy, kterým se rozumí stav úplné a sociální pohody, jako výslednice vnitřních (genetických) a vnějších (psychociálních a environmentálních) faktorů. Podstatné snížení schopnosti rozpoznávací spočívá v tom, že pachatel, který naplnil znaky trestného činu, má v době činu výrazným způsobem sníženu schopnost rozpoznat protiprávnost svého činu (srov. § 13 odst. 1). Obdobně je třeba charakterizovat podstatné snížení schopnosti určovací, jež spočívá v tom, že pachatel má v době činu výrazným způsobem sníženu způsobilost ovládat své jednání.“²⁰³

Soud se rovněž zabýval otázkou posuzování zmenšené přičetnosti a jejích následků. I zde připomněl starší judikaturu, když uvedl: „Otázka zmenšené přičetnosti podobně jako nepřičetnosti je otázkou právní, a proto její posouzení náleží orgánům činným v trestním řízení a je nutno ji zkoumat vždy konkrétně jen ve vztahu k určitému trestnému činu pachatele. Zmenšená přičetnost jako okolnost, která spolupůsobila při spáchání trestného činu, vytváří zvláštní situaci, v níž nelze vůči pachateli postupovat vždy způsobem, který by byl účinný v obvyklých případech. Sama o sobě však není podle platné úpravy polehčující okolností, poněvadž nemusí vždy znamenat nižší závažnost spáchaného trestného činu pro společnost a odůvodňovat uložení mírnějšího trestu (srov. R 41/1976, s. 220 a 221 a R 30/05-II.).“²⁰⁴

202 Důvodová zpráva k trestnímu zákonu [online] [citováno 27. 9. 2014] Dostupné z: http://www.psp.cz/eknih/1960ns/tisky/t0065_09.htm

203 Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 12. 10. 2011, sp. zn. 3 Tdo 1198/2011

204 Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 12. 10. 2011, sp. zn. 3 Tdo 1198/2011

I s ohledem na výše citované usnesení Nejvyššího soudu lze říci, judikatura týkající se zmenšené přičetnosti je relativně konzistentní a i v současné době je hojně čerpáno ze starší judikatury.

7.PŘEHLED VYBRANÝCH ZAHRANIČNÍCH PRÁVNÍCH ÚPRAV

Významným pramenem pro případné změny a zlepšení stávající úpravy dané problematiky v České Republice mohou být poznatky z jiných právních řádů.

7.1 Slovensko

Obdobně jako v České Republice byly i na Slovensku činěny kroky k rekodifikaci trestního práva, kdy tento proces byl pak dokončen přijetím trestního zákoníku pod č. 300/2005 Z.z. -trestný zákon a nabyl účinnosti 1.1.2006. V jeho ustanovení § 363 je popsán trestný čin „Opilstvo“ a dopadá pouze na případy uvedení se do stavu nepřičetnosti aplikací nebo požitím návykové látky, nikoli i jinak. Tento trestný čin je zločinem (§ 11 odst. 1 zákona č.300/2005 Z.z.).²⁰⁵

První odstavec § 363 zní: „Kdo se požitím nebo aplikací návykové látky, byť i z nedbalosti, přivede do stavu nepřičetnosti, ve kterém se dopustí jednání, které má jinak znaky trestného činu, bude potrestán odnětím svobody na tři roky až osm let, pokud se však dopustí jednání, které má jinak znaky trestného činu, na která zákon stanoví mírnější trest, bude potrestán tímto mírnějším trestem.“

Druhý odstavec §363 zní: „Ustanovení odstavce 1 a ani § 23²⁰⁶ se nepoužije, pokud se pachatel přivede do stavu nepřičetnosti v úmyslu spáchat trestný čin.“

Ustanovení § 23 označené „Nepřičetnost“ zní: „Kdo pro duševní poruchu v době spáchání činu jinak trestného nemohl rozpoznat jeho protiprávnost nebo ovládat svoje jednání, není za tento čin trestně odpovědný, pokud tento zákon nestanoví jinak.“

Ustanovení § 363 trestného činu „Opilstvo“ poskytuje především ochranu občanskému soužití jako právnímu statku. Shodně s českou právní úpravou je tedy primárním objektem „ochrana občianskeho spolužitia v najširšom zmysle pojmu“.²⁰⁷ Sekundárně je objektem

205 §11odst.1 zákona č. 300/2005 Z.z. Zločin

„Zločin je úmyselný trestný čin, za který tento zákon v osobitnej časti usnanovuje trest odňatia slobody s hornou hranicou trestnej sadzby prevyšujúcou päť rokov.“

206 §23 zákona č. 300/2005 Z.z. Nepřičetnosť

„Kto pre duševnú poruchu v čase spáchania činu nemohol rozpoznat' jeho protiprávnosť alebo ovládat' svoje konanie, nie je za tento čin trestne zodpovedný, ak tento zákon neustanovuje inak.“

207 BALÁŽ, P.: *Trestné právo hmotné*, Zv. 1, Všeobecná a osobitná časť, Bratislava, Iura Edition, 2001, s.296.

„ochrana pred ďalšími trestnými činmi, ktorých by sa pachateľ mohol dopustiť“²⁰⁸, tedy konkrétny záujem, ktorý by mohol byť porušen alebo ohrozený jednaním pachateľa v stave nepříčetnosti.

Objektívna stránka tohto deliktu spočíva v tom, že pachateľ sa „požitím alebo aplikáciou návykovej látky (...) privedie „do stavu nepříčetnosti a v tomto stave pak spáchá jiný trestný čin“. Pod výrazy požití a aplikace se zde rozumí „akýkoľvek spôsob požitia návykovej látky“.²⁰⁹

Návykovou látkou (§ 130 odst.5 zákona č.300/2005 Z.z. trestného zákona) sa rozumí „alkohol, omamné látky, psychotropné látky a ostatné látky, ktoré spôsobujú nepriaznivo ovplyvniť psychiku človeka alebo jeho ovládanie alebo rozpoznávaciu schopnosť alebo sociálne správanie“.

Subjektom môže byť „ktokoľvek“²¹⁰, tedy akákoľvek trestne zodpovedná osoba. Osobitosťou však je, že trestný čin opilstvo býva v literatúre nazvaný ako tzv. vlastnoručný delikt.²¹¹ Jedná sa o takový trestný čin, jehož pachateľom je ten, ktorý vlastným bezprostredným jednaním vykoná to, čo naplňuje objektívnu stránku skutkovej podstaty.

Tento trestný čin môže byť z hľadiska subjektívnej stránky spáchaný úmyselne, avšak postačí i nedbalosť, pričom zavinenie sa vzťahuje len na uvedenie se pachateľa do stavu nepříčetnosti, nikoli na spáchanie iného trestného činu.

„Konaním, ktoré má inak znaky trestného činu“ je mínený tzv. kvazidelikt. Z použitia zákonnej formulácie vyplýva, že čin spáchaný v nepříčetnosti nemá všetky znaky vyžadované pre trestný čin - chýba príčetnosť pachateľa a zavinenie, a to vzhľadom na skutočnosť, že zavinenie sa vzťahuje len na privedenie se do stavu nepříčetnosti. Kvazideliktom môže byť akýkoľvek trestný čin, vrátane trestného činu ohrožovacieho. U vývojových štádií trestnej činnosti literatúra²¹² pripouští i pomoc a pokus, prípravu ovšem nikoli. Ve vztahu k jednaní nepříčetné osoby není možné spolupachatelství ani účastenství jiné osoby.

208 BALÁŽ, P.: *Trestné právo hmotné*, Zv. 1, Všeobecná a osobitná časť, Bratislava, Iura Edition, 2001, s. 297.

209 BALÁŽ, P.: *Trestné právo hmotné*, Zv. 1, Všeobecná a osobitná časť, Trnava, Trnavská univerzita, Edícia Učebnice, 2005, s. 297.

210 BALÁŽ, P.: *Trestné právo hmotné*, Zv. 1, Všeobecná a osobitná časť, Trnava, Trnavská univerzita, Edícia Učebnice, 2005, s. 297.

211 IVOR J. et al.: *Trestné právo hmotné*, Osobitná časť. Bratislava, Iura Edition, 2006, s. 414.

212 STIFFEL H., KOČICA, J.: *Trestný zákon*, stručný komentár. Iura Edition, 2001, s. 416.

Pokud se pachatel do stavu nepřičetnosti přivedl v úmyslu spáchat trestný čin, tedy jde o tzv. napitie sa na guráž²¹³, nejedná se o posouzení nepřičetnosti, jehož následkem je beztrestnost.

Zákonné ustanovení § 363 zákona č.300/2005 Z.z. svým zněním odpovídá trestnému činu dle §360 českého trestního zákoníku, ovšem postih hrozící pachateli je oproti české právní úpravě mírnější, čímž lépe odpovídá pojetí „Rauschdeliktu“.V odst.2 chybí oproti české právní úpravě ustanovení „actio libera in causa culposa“.

Systematicky je trestný čin opilství řazen do Hlavy deváté zvláštní části zákona, která má název „Trestné činy proti jiným právům a svobodám“.

Problematiku zneužívání návykových látek dále upravuje zákon č. 372/1990 Z.Z.o přestupcích. Celkově právní úprava zneužívání návykových látek je dle zákona č. 300/2005 Z.z. ve srovnání s českou právní úpravou přísnější v otázce výše ukládaných trestů, dále taktéž speciální skutkovou podstatou nedovolenou výrobu lihu a postihováno je taktéž i samotné užívání omamných a psychotropních látek, resp. jejich nákup a spotřební držba.

Pro slovenský trestní zákon je ve vztahu k problematice nepřičetnosti klíčovým pojmem duševní porucha. Na Slovensku však na rozdíl od českého práva chybí definice duševní poruchy. Nauka jako nejčastější duševní poruchy vedoucí k nepřičetnosti jmenuje duševní choroby, chorobné duševní stavy a krátkodobé poruchy duševní. Paralelně české právní úpravě jsou tyto stavy rovněž relevantní pouze tehdy, mají-li za následek nedostatek ovládací nebo rozpoznávací schopnosti.²¹⁴

Ač slovenský trestní zákon pojem přímo nedefinuje, zná slovenské právo rovněž stav zmenšené přičetnosti. Dle Mašlanyové je stav zmenšené přičetnosti nutno odlišit od stavu nepřičetnosti. Zmenšená přičetnost není důvodem vyloučení trestní odpovědnosti. Jelikož schopnost ovládací nebo rozpoznávací je v důsledku duševní poruchy ovlivněna, změněný stav pachatele pak vůči němu odůvodňuje zvláštní postup v řízení trestním.²¹⁵

Lze konstatovat, že česká i slovenská právní úprava nepřičetnosti a zmenšené přičetnosti je založena na shodných východiscích, česká legislativa obsahuje patrně více legálních definicí, zatímco na Slovensku je více aplikována nauka a judikatura.

213 IVOR J. et al.: *Trestné právo hmotné*, Osobitná časť. Bratislava, Iura Edition, 2006, s. 415.

214 BURDA, E. et al.: *Trestný zákon*, komentár, I.diel, Praha, C. H. Beck, 2010, s. 153.

215 MAŠLANYOVÁ, D. et al.: *Trestné právo hmotné*, všeobecná a osobitná časť, Plzeň, Aleš Čeněk, 2011, s. 81.

7.2 Francie

Zneužívání návykových látek je ve Francii upraveno několika zákony. Zákon o veřejném zdraví (Code de la Santé publique) upravuje mimo jiné boj proti alkoholismu a toxikomanii. Silniční zákon (Code de la route) obsahuje ustanovení ohledně řízení motorových vozidel pod vlivem návykových látek či alkoholu. Ustanovení trestního zákona jsou obsažena v Code penal.

Trestní zákon ve Francii rozlišuje 3 typy protiprávních jednání:

- zločiny (crimes)
- delikty (delits)
- přestupky (contraventions).

Přestupky jsou rozděleny dle závažnosti do 5 tříd, jsou definovány v čl.131-13 trestního zákoníku a u každé třídy je uvedena nejvyšší částka přípustné pokuty. Nejvyšší možná pokuta činí 3000 Euro.

Delikty definuje čl. 381 trestního řádu a je možné za ně uložit pokutu přesahující 3750 Euro nebo trest odnětí svobody.

Zločiny jsou definovány v čl. 131-1. Jedná se o protiprávní jednání, za která zákon ukládá trest odnětí svobody na doživotí a tresty odnětí svobody v délce trvání od 10 do 30 let.

Delikt může být spáchán jak úmyslně, tak neúmyslně, ke spáchání zločinu je třeba úmyslu²¹⁶.

Trestněprávní úprava zneužívání návykových látek je ve Francii ve srovnání s českou právní úpravou výrazně přísnější. Pokud zákon umožňuje uložení doplňkového trestu (peine complémentaire), může soud uložit pouze tento doplňkový trest. Rovněž je zakotven trestní postih pro právnické osoby. Na rozdíl od české právní úpravy je postihováno i nedovolené užívání návykových látek. Odmítnutí podrobit se testu na přítomnost návykové látky je postihována stejně, jako řízení automobilu pod jejich vlivem. Stejně tak je postihováno i samotné nedovolené užívání návykových látek, pak speciální skutkové podstaty postihují např. majitele psa, který způsobil ublížení na zdraví v době, kdy se majitel psa nacházel pod vlivem návykové látky.

216 KOLB, P., LETURMY, L.: Droit pénal général, Les grands principes, L'infraction-L'auteur, Les peines, Gualino éditeur, Lextenso éditions 2011

Z formulací jednotlivých skutkových podstat je zřejmá vysoká snaha o ochranu mladistvých před návykovými látkami a alkoholem, což pro společnost lze hodnotit vysoce kladně.

Na případy opilství, jehož právní úprava zcela chybí, by se užilo čl. 122-1 odst. 2 Code penal, kdy pachatel by za své jednání plně odpovídal.

8. HODNOCENÍ SOUČASNÉ PRÁVNÍ ÚPRAVY A ÚVAHA DE LEGE FERENDA

Z předchozího výkladu je zřejmé, že současná právní úprava jednání v zaviněné nepřičetnosti doznala řady zásadních změn.

V zákoně č.40/2009 Sb., trestním zákoníku se zákonodárce snažil odstranit nedostatky, které zmiňovaný institut provázely po téměř dvě desetiletí. Provedené dílčí změny měly ovšem mnohdy i negativní dopad a lze jednoznačně dospět k závěru, že aktuální právní úprava není ideální.

S ohledem na změnu poměrů v rámci rozvoje demokratické společnosti byla nezbytná změna systematiky zvláštní části trestního zákoníku založená na převzetí koncepce „Rauschdeliktu“, a to prostřednictvím trestného činu „opilství“ s jeho zařazením do X. hlavy trestního zákoníku.

Rovněž došlo k převzetí právní úpravy *actio libera in causa* do druhého odstavce § 360 trestního zákoníku, jako to bylo v § 201a odst. 2 trestního zákona č.140/1961 Sb., což nelze považovat za systematicky správné. Tento institut by bylo vhodné upravit už v rámci obecné části trestního zákoníku, jelikož *actio libera in causa* nemá povahu samostatné skutkové podstaty. Bylo by na místě příslušné ustanovení začlenit za ustanovení o nepřičetnosti, nebo přímo do něj, neboť se vlastně jedná o jeho vlastní výjimku. Celé ustanovení trestného činu opilství by bylo vhodnější posuzovat ne jako zvláštní trestný čin, ale jako výjimku z beztrestnosti nepřičetného pachatele, neboť stejně jako v případě *actio libera in causa* se jedná o výjimku z obecné zásady vyloučení trestní odpovědnosti pro případ nepřičetnosti. Obdobně jako v případě mladistvých pachatelů přichází v úvahu stanovit mírnější trestní sankce, např. snížení trestní sazby na polovinu, případně stanovit limity pro horní hranici trestní sazby po vzoru německé právní úpravy.

Pokud jde o stávající právní úpravu nezbyvá než konstatovat, že vlastní změny v ustanovení § 360 odst. 1 trestního zákoníku nelze hodnotit kladně. Z první věty ustanovení bylo odstraněno slovní spojení „nebo jinak“, které zákonodárce jen převzal z právní úpravy z roku 1950, i když bylo mnohokrát rozvedeno a objasněno, za jakých situací by se pachatel do zaviněné nepřičetnosti mohl dostat i „jinak“, než aplikací návykové látky.²¹⁷ Faktem zůstává,

217 např. TERYNGEL, J.: *Návrat k „Rauschdeliktu“*, Justiční revue, 1992, ročník 44, s. 27.

že tyto situace jsou poměrně málo pravděpodobné, ovšem i tak je třeba možnost jejich výskytu brát v potaz a v nejbližší době novelizací tento nedostatek upravit.

Dalším problematickým aspektem nové právní úpravy jednání v zaviněné nepřičetnosti lze označit zvýšení horní hranice trestní sazby z již tak vysoké hranice 8 let na ještě vyšších 10 let. Ve srovnání se zahraničními právními úpravami se jedná o rozpětí trestní sazby zcela ojedinělé.

Takové rozpětí trestní sazby má za následek narušování zásady odpovědnosti za zavinění, neboť rozhodující soud je nucen při určování výše trestu přihlížet k povaze kvazideliktu, který je bez zavinění. Podle věty za středníkem v prvním odstavci § 360 TZ bude pachatel potrestán trestem mírnějším (než 3-10 let), když jím spáchaný kvazidelikt má znaky trestného činu, za který je stanoven zákonem trest mírnější. Bude třeba tedy zkoumat samotný kvazidelikt a formu jeho zavinění, což neodpovídá povaze trestného činu opilství, když u opilství jako abstraktně ohrožovacího trestného činu je kvazidelikt pouhou podmínkou trestnosti.²¹⁸

Nedostatkem současné právní úpravy je rovněž pojem návyková látka. Předně jsou do této skupiny zařazeny i látky, které žádný návyk nezpůsobují. Jak již bylo uvedeno v kapitole o návykových látkách, laická veřejnost má poměrně zažitý tento pojem a je jí plně srozumitelný. Otázkou zůstává, zda by přejmenování těchto látek nepřineslo více komplikací a nejasností, když v úvahu přichází snad jen název např. psychoaktivní látky.

Za velmi nešťastný lze označit samotný název § 360 TZ. Laická veřejnost si právě díky nevhodnému názvu „Opilství“ často představuje, že pouhé přivedení se do stavu opilosti může být trestné. Stav opilosti je spojen s požíváním alkoholu, ovšem „opilství“ často spáchá pachatel, který alkohol vůbec nepil a do stavu nepřičetnosti se přivedl aplikací jiné návykové látky. V odborných pojednáních se nabízel již navrhovaný název „Porušení chráněného zájmu v zaviněné nepřičetnosti“, ovšem ačkoli tento výraz správný, jeví se naprosto nesrozumitelný a komplikovaný. Vhodnějším pojmenováním se zdá označení „opojení“, či „zaviněné opojení“, ovšem tento německou právní úpravou inspirovaný výraz není rovněž optimální. Účelem koncepce ustanovení § 360 TZ není bojovat proti zneužívání návykových látek, nicméně v zájmu ochrany společnosti je třeba poukázat na to, že zneužívání, či nadužívání návykových látek v nejširším slova smyslu může vést ke stavům, kdy lze ztratit nad svým jednáním kontrolu, nebo si přivodit rizikovou situaci, která může mít trestněprávní důsledky.

218 ŘÍHA, J.: *Ještě k trestnému činu opilství*, Bulletin advokacie, 2006, číslo 4, s. 35.

ZÁVĚR

V rámci této práce bylo pojednáno o tématu důležitém, v literatuře, nauce i praxi nedořešeném, nejednotně pojímaném a problematickém, totiž otázku trestní odpovědnosti za činy spáchané pachatelem ve stavu zaviněné nepříčetnosti. Jedná se o jeden ze stálých problémů trestní odpovědnosti. V návaznosti na výše provedené hodnocení stávající právní úpravy lze učinit několik závěrů.

Společnost vnímá jako rozdílné situace, kdy se do stavu nepříčetnosti pachatel přivede např. užitím návykové látky a situace, kdy je pachatel nepříčetný bez svého přičinění. Užívání návykových látek je vnímáno jako nepřijatelné, v důsledku čehož se jeví rozlišení zaviněného a nezaviněného stavu nepříčetnosti jako správné.

Trestní postih jednání v zaviněné nepříčetnosti je pak logicky spojen s pro společnost škodlivým následkem tohoto jednání. Koncepce plné trestní odpovědnosti pachatele za následek nejlépe odpovídá požadavku na ochranu společnosti. Tato koncepce ovšem nečiní rozdíl mezi pachatelem, který zaujal vnitřní postoj ke spáchání trestného činu a tím, který jej nezaujal, čímž se jeví veskrze nedokonalou. Zájmem společnosti totiž není trestat stav nepříčetnosti, ale právě protiprávní jednání ve stavu nepříčetnosti.

Prakticky neúnosná koncepce beztrestnosti se jeví z právního hlediska nejčistší, pokud není možné prokázat vztah mezi přivedením se do stavu nepříčetnosti s pozdějším protiprávním jednáním. Ve společnosti ovšem existuje vysoká tendence postihu právě následku určitého jednání.

Česká právní úprava se v ustanovení § 360 TZ přiklonila ke koncepci „Rauschdeliktu“. Jedná se o skutkovou podstatu „sui generis“, která nemá ve své podstatě popsáno vlastní protiprávní jednání. Orgány činné v trestním řízení musí pak pachateli prokázat, že se zaviněně přivedl do stavu nepříčetnosti a že v tomto stavu spáchal pak protiprávní jednání. Není možné konstatovat, že mezi těmito dvěma částmi skutkové podstaty existuje vztah příčinné souvislosti, ovšem určitý vztah mezi nimi existuje a tento je možné označit jako souvislost.

Z učiněného historického exkurzu bylo zjištěno, že koncepce „Rauschdeliktu“ má přijetím zákona č. 117/1852 ř.z. na území českých zemí tradici již z období rakouské monarchie. Lze říci, že vlastní smysl ustanovení, přestože prošel řadou postupných změn v rámci nových trestních zákonů, zůstal zachován. Zákonodárce se permanentně snaží

„bojovat“ se zvyšující se spotřebou alkoholu, dnes spíše také s konzumací návykových látek, farmak a nejrůznějších podpůrných prostředků. Bohužel drogová kriminalita má nejen na území ČR vzrůstající tendenci a obecné soudy právem tuto problematiku označují jako „plíživou smrt“.

Zakotvení skutkové podstaty trestného činu opilství do zvláštní části TZ je výsledkem snahy nalézt optimální řešení složité otázky, jak potrestat pachatele, jenž se v zaviněné nepřičetnosti dopustí činu jinak trestného. Je nutno přitom respektovat ochranu společnosti před nebezpečím nepředvídatelnosti, nekontrolovatelnosti a neovladatelnosti jednání nepřičetné osoby, zásadu subsidiarity trestní represe a zásadu odpovědnosti za zavinění. Jeho název není příliš vhodný a měl by být změněn, jak bylo naznačeno v předcházející kapitole ovšem tak, aby název nebyl nesrozumitelný.

Ustanovení § 360 odst.2 TZ se zabývá situacemi, jaký zaujímá pachatel psychický vztah k protiprávnímu jednání již při přivedení se do stavu nepřičetnosti. Využívá se zde institutů *actio libera in causa dolosa* a *actio libera in causa culposa*, kdy *actio libera in causa dolosa* se užije, jestliže se pachatel do stavu nepřičetnosti přivedl v úmyslu spáchat trestný čin, kdežto *actio libera in causa culposa* se užije v případě, kdy si je pachatel vědom možnosti, že mu stav nepřičetnosti dovolí porušit právem chráněný zájem. Lze tedy konstatovat, že kulpózní *actio* se použije u nedbalostních trestných činů, kdežto dolózní *actio* se použije u úmyslných trestných činů.

Jak již bylo uvedeno v páté kapitole této práce, lze stručně rekapitulovat, že u opilství se nevyskytuje fáze přípravy, pakliže by se vyskytovala, nebude trestná. Opilství má charakter vlastnoručního deliktu, spolupachatelství u tohoto trestného činu není možné, i když v určitých případech lze říci, že na škodlivém následku by se mohlo podílet povědomí ostatních osob. Návod, pomoc a organizátorství se u trestného činu opilství nevyskytují. Opakují-li se činy jinak trestné, které jsou svou povahou podobné, je vhodné hodnotit, do jaké míry se uplatní nepřímý úmysl při *actio libera in causa dolosa*.

V návaznosti na výše uvedené dlužno podotknout, že trestání trestného činu opilství v základní trestní sazbě v rozpětí tři až deset let se jeví z hlediska přiměřenosti naprosto hraniční. Jak bylo uvedeno v předchozí kapitole, bylo by na místě uvažovat o poměrném snížení trestní sazby bez ohledu na to, jaký trestný čin byl v zaviněné nepřičetnosti spáchán.

V případě objasňování trestného činu opilství je třeba zdůraznit nutnost přibírání znalců s

příslušnými specializacemi, a to jak při zjišťování množství návykové látky, tak při zjišťování rozhodného stavu zachovalosti rozpoznávacích a ovládacích schopností pro účely posouzení (ne)příčetnosti pachatele. Veškerá jednání spáchaná ve stavu nepřičetnosti je nutné považovat za jeden skutek.

Na základě výše uvedeného lze v našem společenském a právním prostředí dojít k závěru, že současnou právní úpravu lze z věcného hlediska považovat pro vymezení odpovědnosti za činy spáchané v zaviněné nepřičetnosti za nejpříjemnější řešení z možných, i když má současná právní úprava některé nastíněné nedostatky.

Zákonodárce by de lege ferenda měl určité legislativní zásahy uvážit. Bylo by zejména vhodné vrátit se k předešlé úpravě, kterou obsahoval § 201a odst. 1 zákona č. 140/1961 a za výčet ostatních způsobů přivedení se do stavu nepřičetnosti doplnit „nebo jinak“. Vhodné by bylo snížit horní hranici trestní sazby odnětí svobody v trvání 5 let a dolní hranici nestanovit, inspirovat se tak liberálnější německou právní úpravou. Stěžejní by bylo v rámci trestního řízení zkoumat okolnosti zaviněného přivedení se do stavu nepřičetnosti, nikoli kvazidelikt. Instituty actio libera in causa by bylo vhodnější upravit samostatně v rámci nového druhého odstavce § 26 TZ.

Shrnutí

Tématem této práce je problematika zabývající se protiprávním jednáním spáchaným ve stavu zaviněné nepřičetnosti. Hlavním cílem práce je analýza nepřičetnosti a zmenšené přičetnosti v právním řádu ČR, vymezení historických milníků a přednět ucelený přehled o stávající judikatuře se zaměřením na nepřičetnost a zmenšenou přičetnost. Práce se z velké části zaměřuje na opilství a jeho právní úpravu. Jedná se o složitou problematiku, která si žádá velkou pozornost a institut nepřičetnosti bývá mnohdy zneužíván. Dochází poměrně často k problémům s vyhodnocením nepřičetnosti a zmenšené přičetnosti. K tomuto účelu, tedy k nezbytnosti vyšetřit duševní stav obviněného, soud přizve znalec z oboru psychiatrie. Jak je tedy patrné, musí se jednat o psychiatra, nikoliv psychologa. K této záměně však bohužel někdy dochází a výsledky pak nemohou být správné.

V práci je patřičná pozornost věnována historickému vývoji institutu nepřičetnosti a zmenšené přičetnosti již od doby starověkého Říma, konče trestním zákonem platným od roku 2009, tedy trestním zákoníkem č. 40/2009 Sb. Velká pozornost je věnována zaviněné nepřičetnosti, a to zejména opilství, které je v tomto zákoně uvedeno v ustanovení §360. Jedná se o velmi nešťastné označení a při přípravě nového zákona, tedy již uvedeného zákona č. 40/2009 Sb., měl být tento pojem vhodněji upraven. Součástí této kapitoly je pojednání o trestněprávním postihu zaviněné nepřičetnosti.

Vzhledem k povaze této práce je značná pozornost věnována kritériím nepřičetnosti, na která musejí znalci brát zásadní zřetel. Jedná se o biologická kritéria nepřičetnosti, jež mění povahu dané věci. Všechna biologická kritéria jsou z hlediska posuzování viny či nevinu důležitá. Bohužel v současné době dochází k užívání stále většího množství omamných látek, než tomu bylo v minulosti. Jsou tak běžnější poruchy chování v souvislosti s jejich užíváním, které se poté projevují v jednání pachatelů. I běžný konzument se stává agresivnější, jeho vnímání a smysly jsou zastřeny, díky čemuž jeho jednání může mít trestněprávní důsledky.

V neposlední řadě práce uvádí informace týkající se forem zavinění a také účastenství. Zakotvení skutkové podstaty trestného činu opilství do zvláštní části trestního zákoníku je výsledkem snahy zákonodárce potrestat pachatele, jenž se v zaviněné nepřičetnosti dopustí činu jinak trestného, to vše při respektování zásady odpovědnosti za zavinění, zásady subsidiarity trestní represe a ochrany společnosti.

Přestože název trestného činu není rozhodně nejdůležitější, označení „opilství“ není příliš vhodný a měl by být změněn, jelikož samotný název vyvolává dojem, že přivedení se do

prostého stavu opilosti může být trestné. U trestného činu opilství se nevyskytuje fáze přípravy, pokud by se vyskytovala, nebude trestná. Spolupachatelství u tohoto trestného činu není možné. Návod, pomoc a organizátorství se u tohoto trestného činu nevyskytují. Veškerá jednání spáchaná v jednom stavu nepřičetnosti se považují za jeden skutek.

V případě objasňování trestného činu opilství je v trestním řízení třeba zdůraznit přibírání soudních znalců s příslušnými specializacemi, a to jak při zjišťování množství užití látky, tak pro zjištění zachovalosti rozpoznávacích a ovládacích schopností pachatele.

Pachatel trestného činu opilství je postihován trestem nižším, vzhledem k absenci zavinění u činu jinak trestného. Základní trestní sazba ve výši tři až deset let se však jeví z hlediska přiměřenosti hraniční, ve srovnání se zahraničními úpravami zcela ojedinělou. Při určování trestu je soud nucen zohlednit povahu kvazideliktu, spáchaného bez zavinění, což neodpovídá povaze trestného činu opilství jako ohrožovacímu trestnému činu, u něhož je kvazidelikt pouhou podmínkou trestnosti.

Ze statistických údajů vyplývá, že trestný čin opilství není příliš frekventovaný. Ve snaze přispět k pochopení dané problematiky je poukázáno na řadu otázek, které se v rámci trestného činu opilství mohou vyskytnout.

Výrazný nedostatek současné právní úpravy lze spatřovat v pojmu návyková látka. Jak je uvedeno v této práci, do této skupiny jsou zahrnuty i látky, které návyk nezpůsobují. De lege ferenda by bylo vhodné změnit pojmenování této skupiny látek. Otázkou ovšem zůstává, zda by takové přejmenování nepřineslo více komplikací a nejasností. Laické veřejnosti je tento pojem totiž známý a poměrně srozumitelný. Jako vhodný by se jevil název např. „psychoaktivní látka“.

V rámci této práce je provedeno kompletní hodnocení současné právní úpravy, což přispívá ke splnění cíle práce, jímž bylo analyzovat nepřičetnost a zmenšenou přičetnost v právním řádu ČR, rozsáhlé pojednání je věnováno rovněž návykovým látkám, jejich členění a účinkům, stejně tak jakožto srovnání dosavadní judikatury ČR dané problematiky.

Summary

The topic of this work concerns unlawful actions committed in the state of deliberate insanity. The main objective is the analysis of insanity and diminished sanity in the Czech legal order, determination of historical milestones and a presentation of a comprehensive overview of the current case law on insanity and diminished sanity. A major part of the work is focused at drunkenness and related legislation. It is rather a complicated issue which requires close attention, because the institute of insanity is often misused. Very frequently there occur problems with assessment of insanity and diminished sanity. For this purpose, i.e. the necessity to examine the mental condition of the accused person, the court will call in an expert at psychiatry. It is apparent that the expert must be a psychiatrist, not a psychologist. Unfortunately, such mistaking sometimes happens, and the outputs of the expertise then cannot be correct.

In the work, due attention is paid to the historical development of the institute of insanity and diminished sanity, starting from the Ancient Rome legislation and ending with the criminal act valid since 2009, i.e. Criminal Code No. 40/2009 Sb. (Coll.). Close attention is paid to deliberate insanity, in particular drunkenness, which is determined by § 360 of this Code. The designation is rather unfortunate and it should have been adjusted more appropriately at the preparation of the new law, the already mentioned Act No. 40/2009 Sb. This chapter contains also a part on criminal sanctions for deliberate insanity.

Considering the nature of this work, great attention is also paid to the criteria of insanity, which must be in particular taken into account by forensic experts. These are biological criteria of insanity, which change the nature of the issue in question. All the biological criteria are important from the view of determination of guilt or innocence. Unfortunately, still more narcotic substances are used at present than before. Hence, behavioural disorders related to their use are more frequent, which is consequently projected in the conduct of offenders. Even a casual consumer becomes more aggressive, his/her perception and senses become blurred and his/her actions may incur penal consequences.

Last but not least, the work presents information concerning forms of faults and abetting. Incorporation of merits of the criminal offence of drunkenness into the special part of the Criminal Code originates in the legislator's effort to prosecute the offender who has, in the state of deliberate insanity, committed an act otherwise punishable, while respecting the rules of liability for fault, principle of subsidiarity of penal repression, and protection of the society.

Although the name of the crime is definitely not the most important issue, the denomination “Drunkenness” is not very appropriate and it should be altered, since the name alone gives the impression that mere bringing oneself to the state of drunkenness may be punishable. At the criminal offence of drunkenness there is no phase of preparation, and should it occur, it will not be culpable. Complicity is not possible at this criminal offence. Neither incitement, assistance nor organising occur at this criminal offence. All acts committed in a single state of insanity are considered one action.

At discovery and explanation of the criminal offence of drunkenness in criminal proceeding, it is necessary to highlight engagement of forensic experts with respective specialisations, either at the detection of the amount of the consumed substance or at identification of the recognition and control capacities of the offender.

The offender of drunkenness is prosecuted with a lower punishment, due to the absence of fault otherwise criminal. The basic threshold for these offences, i.e. from three to ten years of imprisonment, appears maximum as concerns adequacy, though unique as compared to foreign regulations. Upon determining a sentence, the court must consider the nature of the quasi-delict as committed without fault, which does not correspond to the nature of criminal offence of drunkenness as an endangering crime, at which the quasi-delict is a mere condition of culpability.

Statistic data show that the offence of drunkenness is rather less frequent. In the effort to grasp the issue, a series of questions have been indicated that may occur within the range of the criminal offence of drunkenness.

A significant deficiency in the current legal regulation may be seen in the term addictive substance. As is presented in this work, the group contains also substances that will not cause addiction. *De lege ferenda*, it would be appropriate to alter the designation of this group of substances. However, the question is if such renaming would not bring about more complications and ambiguities. Actually, the term is commonly known and relatively intelligible to lay public. A label such as “psychoactive substance” would appear more appropriate.

Within this work a comprehensive assessment of the current legal regulation is presented, which contributes to the reaching of the objective of the work, which is an analysis of insanity and diminished sanity in the legal order of the Czech Republic. An extended part is devoted to narcotic substances, their division and effects, as well as comparison of recent case-law on

these issues in the Czech Republic.

Abstrakt

Tématem této práce je problematika zabývající se protiprávním jednáním spáchaným ve stavu nepřičetnosti a zmenšené přičetnosti. Cílem této práce je srozumitelně a uceleně osvětlit problematiku trestného činu opilství a aspektů s ním spojených. Práce se rovněž věnuje historii předmětné právní úpravy na území českých zemí, Československa a následně samostatné České republiky. Stěžejní částí této práce je aktuální právní úprava podle současného trestního zákoníku zák. č. 40/2009 Sb., se zaměřením na skutkovou podstatu trestného činu opilství dle § 360. Práce detailně pojednává o návykových látkách, jejich členění a účincích na pachatele trestných činů i zdraví jednotlivce. Celou práci doplňuje přehled související judikatury a vymezení nedostatků současné právní úpravy.

Abstract

The topic of this work is the question concerning unlawful actions committed in the state of insanity and diminished sanity. The main objective of the work is to explain clearly and comprehensibly the issue of the criminal offence of drunkenness and related aspects. Also, the work concerns the history of the legal regulation in question in the territory of the Czech Lands, Czechoslovakia and consequently the independent Czech Republic. Core part of the work is the actual legislation under the pursuant to the current Criminal Code, Act No. 40/2009 Coll., with orientation to the factual merits of the criminal offence of drunkenness under § 360. The work in detail deals with addictive substances, their classification and effects on the offender as well as on the health of an individual. The work is complemented with an overview of related literature and indication of the deficiencies of the current legal regulation.

Klíčová slova

Nepřičetnost, zmenšená přičetnost, opilství

Key Words

Insanity, diminished sanity, drunkenness

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

• Monografie

- ADAMOVIÁ, K.: *Dějiny veřejného práva ve střední Evropě: přehled vybraných otázek*. Právnická učebnice, Praha: C. H. Beck, 2000. 155 s. ISBN 978-80-7179-282-6
- BALÁŽ, P.: *Trestné právo hmotné, Zv. 1 - Všeobecná a osobitná časť*, Bratislava: Iura Edition, 2001
- BALÁŽ, P.: *Trestné právo hmotné, Všeobecná a osobitná časť*, Trnava: Edícia Učebnice, 2005
- BURDA, E. et al.: *Trestný zákon, komentár, I. diel*, Praha: C. H. Beck, 2010
- CAMRDA, J.- KRAJÁNKOVÁ, V.: *Česká justice před vstupem do Evropské unie*, Praha: Ministerstvo spravedlnosti, 2001
- CÍSAŘOVÁ, D. et al.: *Nepříčetný pachatel*. Praha: Institut pro další vzdělávání soudců a státních zástupců, 1995
- CÍSAŘOVÁ, D., FENYK, J., GRIVNA, T. et al.: *Trestní právo procesní, 5. vyd.*, Praha: ASPI a.s., 2008
- ČENTÉŠ, J. et al.: *Trestný zákon s komentárom, 1.vyd.*, Žilina: Poradca podnikateľa, 2006
- DOLENSKÝ, A.: *Opilství*. Bulletin advokacie. 1992, č. 6-7. ISSN 1210-6348
- DOLENSKÝ, J. et al.: *Obrázkové dějiny národa československého. Svazek 2. 7. vyd.* J. R. Vilímek vydavatel, 1924
- DUFEK, M. et al.: *Soudní psychiatrie pro právníky a lékaře*, Praha: Orbis, 1976
- DUŠEK, K. et al.: *Diagnostika a terapie duševních poruch. 1. vyd.* Praha: Grada, 2010. 632 s. ISBN 978-80-247-1620-6
- GRIVNA, T.: *Trestní právo hmotné - III.*, Judikatura k obecné části, Praha: ASPI a.s., 2007
- HARTL, P., HARTLOVÁ, H.: *Psychologický slovník*, Praha: Portál, 2006
- HIRT, M. et al.: *Dopravní nehody v soudním lékařství a soudním inženýrství*. Praha: Grada, 2012. 160 s. ISBN 978-80-247-8286-7
- IVOR, J. et al.: *Trestné právo hmotné, Zv.1-Všeobecná časť a Zv. 2 - Osobitná časť*, Bratislava: IURA Edition, s.r.o., 2006
- JELÍNEK, J. et al.: *Trestní právo procesní, 1. vydání*, Praha: Leges, 2010
- JELÍNEK, J. et al.: *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou, 1. vydání*, Praha: Leges, 2009
- JELÍNEK, J. et al.: *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou, 5. vydání*, Praha: Leges, 2014

- JELÍNEK, J., HASCH, K., NOVÁKOVÁ, J., SOVÁK, Z.: *Zvláštní část trestní právo hmotné*, 2. vydání, Praha, Eurolex Bohemia s.r.o., 2003
- JELÍNEK, J. et al.: *Trestní právo hmotné*, 3. vydání, Praha: Linde, 2008
- JELÍNEK, J. et al.: *Trestní právo hmotné*, Praha: Leges, 2009
- JELÍNEK, J. et al.: *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část. 2. vydání*, Praha: Leges, 2010
- JELÍNEK, J. et al.: *Trestní právo hmotné, Obecná část, Zvláštní část, 4. vydání*, Praha: Leges, 2014
- JURÁKOVÁ, I.: *Trestněprávní postih toxikomanů*, Masarykova universita v Brně, 1. vydání, Brno: 1999
- KALINA, K. et al.: *Základy klinické adiktologie. 1. vyd.* Praha: Grada, 2008. 392 s. ISBN 978-80-247-7010-9
- KALLAB, J.: *Trestní právo hmotné platné v zemi české a moravskoslezské : (část obecná i zvláštní)*. Praha: Melantrich, 1935
- KINCL, J. et al.: *Římské právo. 2. dopl. a přeprac. vyd.* Praha: C. H. Beck, 1995. 386 s. ISBN 80-7179-031-1
- KOLB, P., LETURMY, L., *Droit pénal général, Les grands principes, L'infraction-L'auteur, Les peines*, Gualino éditeur, Lextenso éditions 2011
- KOKAVEC, M. et al.: *Průručka súdneho lekárstva*, 1. vydání, Martin, Vydavateľstvo Osveta n. p., 1972
- KOUDELKA, Z.: *Ústavní systém Slovenska*, Brno: Masarykova univerzita, 1995
- KRATOCHVÍL, V. et al.: *Trestní právo hmotné, obecná část, 3.přepracované a doplněné vydání*, Brno:Masarykova univerzita v Brně, 2002
- KUBŮ, L., HUNGER, P., OSINA, P.: *Teorie práva*, Praha: Linde, 2007
- KVAPILÍK, J., SVOBODOVÁ, A. et al.: *Člověk a alkohol*, 1. vydání, Praha:Avicenum zdravotnické nakladatelství, n. p., 1985
- KVAPILOVÁ, H.: *Soudní lékařství pro právníky*, Dobrá Voda: Vydal Aleš Čeněk, 1999
- KVAPILOVÁ, H., DOGOŠI, M.: *Soudní lékařství pro právníky a policisty*, 2. rozš. vydání, Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007
- LÁTALOVÁ, K. et al.: *Suicidialita u psychických poruch. 1. vyd.* Praha: Grada, 2015. 216 s. ISBN 978-80-247-4305-9
- MARKOVÁ, E. et al.: *Psychiatrická ošetrovatelská péče. 1. vyd.* Praha: Grada, 2006. 352 s.

ISBN 978-80-247-1151-5

- MAŠLÁNYOVÁ, D. et al.: *Trestné právo hmotné, všeobecná a osobitná časť*, Plzeň: Aleš Čeněk, 2011
- MATYS, K. et al.: *Trestní zákon – komentář*, 1. vydání, Praha: Orbis, 1975
- MEČÍŘ, J.: *Základy soudní psychiatrie pro právníky*, 2. vydání, Praha: Karolinum, 1996
- MINARIK, Š.: *Trestný poriadok: stručný komentár*, Bratislava: IURA Edition, s.r.o., 2006
- MIRIČKA, A. a kol.: *Nová úprava trestního soudnictví v Protektorátu Čechy a Morava*. Praha: Melantrich, 1939
- NOVOTNÝ, F. et al.: *Trestní zákoník 2010*, Praha: EUROUNION, 2010
- PAVLOVSKÝ, P. et al.: *Soudní psychiatrie a psychologie*. 3. vyd. Praha: Grada, 2009. 226 s. ISBN 978-80-247-2618-2
- PAVLOVSKÝ, P. et al.: *Soudní psychiatrie pro právníky*, 1. vyd. Praha: Karolinum nakladatelství Univerzity Karlovy, 1998
- POKORA, J.: *Patická opilost*. In: KREKULE, P.: Sborník referátů XXXI, Soudně psychiatrické a psychologické konference, Praha: Galén, 2009
- RÁLIŠ, A.: *Studie o přičetnosti*. Bratislava: Právnická fakulta University Komenského v Bratislavě, 1931
- ŘÍHA, J.: Vývoj právní úpravy nepřičetnosti na našem území. *Trestní právo*. 2007, č. 7
- SHAPIRO, S.: *Alkohol a jiné drogy*. New York: Soros Foundations, 1997
- SKÁLA, J.: *...až na dno!? Fakta o alkoholu a jiných návykových látkách*, 4. vydání, Praha: Avicem, zdravotnické nakladatelství, 1988
- SKÁLA, J.: *Závislost na alkoholu a jiných drogách*, 1. vydání, Praha: Avicenum, zdravotnické nakladatelství, 1987
- SOLNAŘ, V.: *Základy trestní odpovědnosti*. 1. vyd. Praha: Academia, 1972
- SOLNAŘ, V, FENYK, J., CÍSAŘOVÁ, D.: *Základy trestní odpovědnosti*. Podstatně přepracované a doplněné vydání, Praha: Orac, 2003
- SPIRIT, M.: *Úvod do studia práva*. 2. vyd. Praha: Grada, 2014. 192 s. ISBN 978-80-247-9351-1
- ŠÁMAL, P. et al.: *Trestní zákoník II: § 140-421: komentář*. Praha: C. H. Beck, 2010
- ŠÁMAL, P.: *Základní zásady trestního řízení v demokratickém systému*, Praha: Codex Bohemia, 1999
- ŠÁMAL, P., PÚRY, F., RIZMAN, S.: *Trestní zákon*, 6. přepracované vydání, Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2006

- ŠÁMAL, P. et al.: *Trestní řád*, 5. přepracované vydání, Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2004
- ŠÁMAL, Pavel et al.: *Trestní zákoník: komentář*. I., § 1 - § 139, 1. vydání, Praha: C. H. Beck, 2009
- ŠÁMAL, P. et al.: *Trestní zákoník: komentář*. II., § 140 - § 421, 1. vydání, Praha: C. H. Beck, 2009
- ŠÁMAL, P., RIZMAN, S., PÚRY, F.: *Trestní zákon*. Komentář, 2. vydání, Praha: C. H. Beck, 1995
- ŠIMÁK, J. et al.: *Trestní zákon*. Komentář k zákonu ze dne 12. července 1950, Praha: Orbis, 1953
- ŠEDIVÝ, V., VÁLKOVÁ, H.: *Lidé, alkohol, drogy*, 1. vydání, Praha: Naše vojsko, 1988
- ŠTABLOVÁ, R., BREJCHA, B. et al.: *Drogy vybrané kapitoly*, Praha: Policejní akademie ČR, 2005, ISBN 80-7251-186-6
- ŠTEFAN, J. et al.: *Soudně lékařská a medicínsko-právní problematika*. 1. vyd. Praha: Grada, 2005. 247 s., ISBN 978-80-247-0931-4
- ŠTUDENT, V.: *Soudní psychiatrie a trestní právo*, 1. vydání, Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1989
- VALÍČEK, P. et al.: *Rostlinné omamné drogy*, nakl. START, b.m., 2000, ISBN 978-80-86231-09-7
- VANTUCH, P.: *Drogy a kriminalita*, 1. vydání, Brno: Universita J. E. Purkyně v Brně, 1990
- VANTUCH, P.: *Trestní zákoník s komentářem k 1. 8. 2011*. Praha: ANAG, 2011. 1367 s. ISBN 978-80-7263-678-8
- VOLF, M. et al.: *Archivní příručka: sborník přednášek o archivní praxi*. Československá archivní společnost, b.m., 1948

- **Internetové zdroje, články a odborné dokumenty:**

- DOLENSKÝ, A.: Opilství, Bulletin advokacie, 1992, číslo 6
- DOLENSKÝ, A.: Vlastnoruční delikty, Všehrd: list spolku československých právníků Všehrd v Praze, 1993, číslo 2
- Epravo. *Příčetnost a zmenšená příčetnost* [online]. [cit-2015-05-04]. Dostupné na: <http://www.epravo.cz/top/clanky/pricetnost-a-zmensena-pricetnost-17109.html>.
- Iuridictum.pecina. *Nullum crimen sine lege* [online]. [cit-2015-05-04]. Dostupné na: http://iuridictum.pecina.cz/w/Nullum_crimen_sine_lege.

- JELÍNEK, J.: Pojem trestného činu a kategorizace trestných činů, *Bulletin advokacie*, 2009, číslo 10
- KASALOVÁ, R. *Chci pomáhat bez rozdílu aneb jak na sociálně patologické jevy*. 2. vyd. Benepal, 2012 [online]. [cit-2015-05-04]. Dostupné na: http://www.benepal.cz/files/project_1_file/ZAVISLOSTI.pdf.
- KRATOCHVÍL, V.: Poznámky k novelám trestního zákona a trestního řádu (č. 557/1991 Sb. a č. 558/1991 Sb. - přijaté FS ČSFR dne 11. 12. 1991), *Čs. kriminalistika*, 1992, číslo 3
- LANGER, P.: Trestný čin opilství (1. část), *Bulletin advokacie*, 2005, číslo 2
- LANGER, P.: Trestný čin opilství (dokončení), *Bulletin advokacie*, 2005, číslo 3
- MOŽNÝ, P. *Když se řekne psychóza*. Praha: Nakladatelství Galén [online]. 1999 [cit-2015-05-04]. Dostupné na: <http://sanity.cz/wp-content/uploads/psychoza.pdf>
- MATIAŠKO, M.: Ochranné léčení v novém trestním zákoníku: ke třem vybraným otázkám, *Bulletin advokacie*, 2009, číslo 10
- MLČOCH, Z.: Alkoholismus - <http://alkoholismus.zbvkemlcoch.cz/> - datum aktualizace neuvedeno
- NAJMAN, S., VYCHODIL, M.: Některé problémy zneužívání návykových látek, *Zdravotnictví a právo*, 1998, číslo 10
- NEŠPOR, K.: *Prevence zneužívání léků a přístupy při zvládnutí lékové závislosti*, Practicus, 3/2009
- NEZKUSIL, J.: K odpovědnosti za trestné činy spáchané v alkoholovém opojení, *Socialistická zákonnost (časopis pro právní praxi)*, 1969, ročník XVIII, číslo 5 – 6
- ONB. *Zákon o zločinech, přečinech a přestupcích* [online]. [cit-2015-05-04]. Dostupné na: <http://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?apm=0&aid=rgb&datum=18520004&zoom=2&seite=00000493&x=14&y=13>
- Právní rádce. *Nový trestní zákoník* [online]. [cit-2015-05-04]. Dostupné na: <http://pravniradce.ihned.cz/c1-38730700-novy-trestni-zakonik-c-40-2009-sb>
- Reforma justice. *Obecně o trestním zákoníku* [online]. [cit-2015-05-04]. Dostupné na: <http://www.reformajustice.cz/cz/trestni-zakonik/obecne-o-trestnim-zakoniku.html>
- ŘÍHA, J. :Zamyšlení nad trestným činem opilství - § 201a TZ. *Kriminalistika*[online]. 2002, 4. Dostupný z WWW: <http://www.mvcr.cz/clanek/kriminalistika-728588.aspx?q=Y2hudW09Ng%3d%3d>
- Trestní. *juristic* [online]. [cit-2015-05-04]. Dostupné na: <http://trestni.juristic.cz/484786/clanek/trz.html>

TERYNGEL, J.: Návrat k „Rauschdeliktu“, *Justiční revue*, 1992, číslo 3

URBÁNKOVÁ, S. :Trestní právo hmotné. *Epraha* [online]. [cit-2015-05-04]. Dostupné na:

<http://www.eapraha.cz/joomla/images/dokumenty/ss/skripta/trestni-pravo.pdf>

ÚZIS. *Poruchy duševní a poruchy chování* [online]. [cit-2015-05-04]. Dostupné na:

<http://www.uzis.cz/cz/mkn/F20-F29.html>

[http://www.zbierka.sk/sk/predpisy/zakon-300-2005-z-z-p-](http://www.zbierka.sk/sk/predpisy/zakon-300-2005-z-z-p-8708.html?aspi_hash=MzAwLzIwMDUgWi56Lg&predpis_category_link=sk/predpisy/pr)

[8708.html?aspi_hash=MzAwLzIwMDUgWi56Lg&predpis_category_link=sk/predpisy/pr](http://www.zbierka.sk/sk/predpisy/zakon-300-2005-z-z-p-8708.html?aspi_hash=MzAwLzIwMDUgWi56Lg&predpis_category_link=sk/predpisy/pr)
avnik [cit-2015-05-18]

- **Zákony**

Zákon č. 117/1852 ř. z., Trestní zákon o zločinech, přečinech a přestupcích

Zákon č. 86/1950 Sb., trestní zákon

Zákon č. 37/1989 Sb., o ochraně před alkoholismem a jinými toxikomaniemi, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 167/1998 Sb., o návykových látkách, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č.48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže)

Zákon č. 36/1967 Sb., o znalcích a tlumočnicích, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 460/1992 Zb., Ústava Slovenské republiky

Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 140/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů

Zákon NR SR č. 300/2005 Z.z., Trestný zákon, v znení neskorších predpisov

Zákon NR SR č. 301/2005 Z.z., Trestný poriadok, v znení neskorších predpisov

Zákon č.372/1990 Z.Z., o přestupcích

Sbírka zákonů a nařízení 1918 – 1992 (ČSR, ČSSR, ČSFR)

Slovenský zákoník 1939 – 1945

Sbírka zákona ČR 1993 – 2008

Zbierka zákonov SR 1993 – 2008

- **Statistické údaje použity z veřejných portálů**

www.mvcr.cz,

www.justice.cz

www.justice.gov.sk

Veškerá v práci citovaná judikatura je přístupná v právním informačním systému ASPI, www.beck-online.cz

- **Judikatura**

- 1) Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 16. 10. 2013, sp. zn. 5 Tdo 818/2013
- 2) Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 19. 12. 2012, sp. zn. 3 Tdo 1465/2012
- 3) Nález Ústavního soudu ze dne 30. 1. 2013, sp. zn. I. ÚS 3508/12
- 4) Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 7. 11. 2012, sp. zn. 7 Tdo 1274/2012
- 5) Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. 3. 2012, sp. zn. 5 Tdo 166/2012
- 6) Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 12. 10. 2011, sp. zn. 3 Tdo 1198/2011
- 7) Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 1. 12. 2010, sp. zn. 7 Tdo 1329/2010
- 8) Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. 7. 2009 sp. zn. 6 Tdo 663/2009
- 9) Usnesení Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 22. 12. 2008, sp. zn. 3 To 50/2008
- 10) Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 21. 1. 2008, sp. zn. 11 Tdo 1482/2007
- 11) Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 15. 11. 2006, sp. zn. 7 Tdo 1379/2006
- 12) Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27.9.2006, sp.zn. 8 Tdo 1069/2006
- 13) Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 7. 2. 2004, sp. zn. 2 To 4/2004
- 14) Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 25. 7. 2002, sp. zn. 3 Tdo 360/2002
- 15) Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 3. 4. 2002, sp. zn. 6 Tz 315/2001
- 16) Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 24. 10. 2001, sp. zn. 5 Tz 111/2001
- 17) Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 19. 10. 2000, sp. zn. 9 Tz 216/2000
- 18) Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. 6. 2000 sp. zn. 3 Tz 139/2000
- 19) Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 18. 2. 1998 sp. zn. 5 Tz 1/98
- 20) Usnesení Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 16. 12. 1997, sp. zn. 13 To 633/97
- 21) Rozhodnutí Vrchního soudu v Praze ze dne 18. 2. 1994, sp. zn. 2 To 37/93

- 22) Rozsudek Krajského soudu v Plzni ze dne 1. 3. 1994 sp. zn. 8 To 38/94
- 23) Rozhodnutí Okresního soudu Praha – západ ze dne 13. 5. 1993, sp. zn. 1 T 62/93
- 24) Rozhodnutí Nejvyššího soudu SSR ze dne 31. 10. 1989, sp. zn. 5 Tz 57/89
- 25) Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 22. 4. 1981, sp. zn. 1 Tz 15/81
- 26) Rozhodnutí Nejvyššího soudu SSR ze dne ze dne 27. 3. 1980 sp. zn. 4 Tz 15/80
- 27) Rozhodnutí Nejvyššího soudu SSR ze dne ze dne 27. 3. 1980 sp. zn. 4 Tz 15/80
- 28) Rozhodnutí Nejvyššího soudu SSR ze dne 22. 8. 1978, sp. zn. 5 Tz 75/78
- 29) Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze dne 7. 6. 1978, sp. zn. 11 Tz 21/78
- 30) Stanovisko Nejvyššího soudu ze dne ze dne 8. 6. 1977, č. j. Tpjf 70/76
- 31) Rozhodnutí Nejvyššího soudu SSR ze dne 22. 8. 1975, sp. zn. 5 Tz 72/75
- 32) Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 8. 6. 1973 sp. zn. To 19/73
- 33) Rozsudek Nejvyššího soudu SSR ze dne 29. 9. 1970, sp. zn. 1 To 49/70
- 34) Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 10. 3. 1970, sp. zn. 10 Tz 6/70
- 35) Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 25. 6. 1968, sp. zn. 7 Tz 28/68
- 36) Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne ze dne 19. 3. 1968 sp. zn. 11 Tz 13/68
- 37) Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 11. 5. 1965, sp. zn. 3 Tz 14/65
- 38) Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 23. 12. 1964, sp. zn. 11 Tz 70/64

- **Další zdroje**

- 1) Důvodová zpráva k trestnímu zákonu [online] Dostupné z:
http://www.psp.cz/eknih/1960ns/tisky/t0065_09.htm
- 2) Důvodová zpráva k trestnímu zákoníku [online] Dostupné z:
<http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?o=5&ct=410&ct1=0>

Seznam tabulek

Tabulka 1: Poruchy duševní a poruchy chování (F00 – F99)	43
Tabulka 2: Odlišnosti mezi schizofrenií a schizoafektivní poruchou	45

Seznam zkratk

TZ - zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

ČR - Česká Republika

ř.z. - zákon č. 117/1852 ř. z. trestní zákon o zločinech, přečinech a přestupcích

ZSM - zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže)

TrŘ - zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád)